

Sto slovenských hier

Miloš Mistrík

Bratislava : LITA, 1992, 152 strán

ISBN 80-219-0156-6

OBSAH

Na úvod

Dramatici, dráma, divadlo

Katalóg

Register autorov

Register hier

Na úvod

Tento katalóg prístupnou formou oboznamuje so susedmi 100 slovenských divadelných hier od 36 autorov a pridáva aj ďalšie základné informácie o nich, o vývine drámy a divadla na Slovensku. Katalóg sa zameriava výlučne na činohernú drámu, nie sú v ňom hry pre deti, libretá hudobného divadla ani dramatizácie prozaických diel. Aj tak sa musel obmedziť len na užší výber, pretože slovenských hier je oveľa viac. Zvolili sme princíp vejára, to znamená, že z najstaršej drámy sme zaradili len niektoré diela na ukážku, kvôli vedomiu continuity, novšia dráma je tu zastúpená v širšom meradle. Tento princíp je zvolený preto, že autori staršej drámy sú už známi, ich hry vyšli knižne, píše sa o nich v prehľadoch, učebniciach aj propagačných brožúrach. Novšia aj najnovšia dráma, ktorá ešte neprešla previerkou času a z ktorej sa niečo môže ukázať ako pominuteľné a niečo menej umelecky zrelé, sa však ešte nedostala do širšieho povedomia, mnohé, aj lepšie texty, existujú len v málopočetných rozmnoženinách. Preto jej venujeme viac miesta.

Nájdu sa v staršej i novej slovenskej dráme rôzne témy a rôzne prístupy. Niekomu vyhovujú viac národne zamerané hry, inému nábožensky, sú tu veselohry i tragédie, komorné hry aj veľké plátna, aktuálne i historické hry, texty konformné aj texty opozičné a nekonformné. Tento katalóg nesleduje jednu z línií, zahŕňa čo najširší výber. Zaradené sú tu však len také hry, ktoré sa uviedli alebo uvádzajú na našich javiskách a ktoré tak spoluvytvárali alebo spoluvytvárajú celkovú podobu nášho divadla.

Niektorí autori svoje hry prepisovali, vylepšovali, menili ich závery. Preto sme sa občas v knižniciach stretli s viacerými verziami jednej hry. Nebolo možné ich tu všetky popisovať, a preto sme spravidla vybrali tie, ktoré sú prípadnému záujemcovi najdostupnejšie.

Katalóg je zoradený podľa roka narodenia autorov. Pozornému oku čitateľa iste neujde, že sa tak vynára určitý vývin, ktorý odráža premeny našej spoločnosti a s ňou umenia a drámy. Tieto premeny sú zjavné nielen v celom oblúku vyše 150 rokov, ale aj v krátkom časovom období povedzme posledných desaťročí, keď postupne doznievali ozveny normatívnej estetiky a nezadržateľne, paralelne s tým sa stále nástojčivejšie ozývali kritické hlasy nespokojnosti a túžby po premenách.

Nechceme tým povedať, že tento katalóg treba čítať sústavne a za radom. Môže sa ňom listovať, hľadať striedavo povedzme inšpiráciu pri výbere pre divadelný krúžok, môže slúžiť na občerstvenie pamäti pri lovení v spomienkach na nejakú hru, môže byť prvou

zbežnou informáciou o diele určitého autora, môže poskytnúť základné údaje pre zahraničného záujemcu a prekladateľa. Jedným však nemôže byť: nemôže byť náhradou za prečítanie si vlastného textu. Čitateľov od dramatickej literatúry nemá odvádzať, ale k nej privádzať.

Dramatici, dráma, divadlo

Osobnosti 19. a začiatku 20. storočia

Umenie vždy vzniká vo vzájomných súvislostiach, v historickej kontinuite, alebo v jej lámaní a prekračovaní, v medzinárodnej väzbe na smery a štýly a často aj v náhodách a neočakávaných zjavoch. Slovenská dráma začínala svoju novodobú kontinuitu začiatkom 19. storočia, keď sa sformoval a postupne realizoval národnobuditeľský program. Z mnohonárodnej kultúry strednej Európy spájanej univerzalizmom latinčiny sa emancipovali v minulých storočiach samostatné etniká, medzi nimi aj Slováci. Vzniklo vedomé úsilie o zachytenie národného špecifika ľudu žijúceho medzi Tatrami a Dunajom, o pozdvihnutie jeho kultúrnej úrovne a zlepšenie sociálnych podmienok. Tieto demokratizačné úsilia našli odraz vo všetkých oblastiach umenia, aj v dráme. Naším prvým veľkým dramatikom sa stal Ján Chalupka (1791-1871). Námety svojich hier čerpal prevažne zo slovenského malomesta, v ktorom sa najtypickejšie premietali vtedajšie rozpory. Na jednej strane to bola sila ľudu, jeho etická čistota, kultúrna jednota prameniaca kdesi hlboko v dejinách, na druhej strane sa rodili malomeštiaci, sledujúci vlastné karieristické ciele a zabúdajúci na svoj pôvod. Dobré im bolo všetko cudzie, kopírovali a vychvaľovali všetko to, čo reprezentovalo ústrednú moc, jej represívne orgány a jej nadutý šovinizmus. Ján Chalupka si vymyslel mestečko Kocúrkovo, kde žili zadubení meštiaci, komickí svojou duševnou úbohosťou, neschopnosťou zatajiť nedostatok vzdelania a hrubé spôsoby. Kocúrkovo nelokalizuje presne, ale hovorí o ňom, že môže byť kdekoľvek. Symbolizuje vtedajšie mestečká, kde sa šírila rovnaká choroba z odnárodňovania. Chalupkove satiry, aj keď boli určené svojej dobe, spoluobčanom, nemajú len jeden časový rámeček. Ľudská hlúposť, vystatovanie sa cudzím perím, zrada vlastného ľudu kvôli osobným výhodám, to všetko je skutočnosť presahujúca hranice jednej krajiny a jedného obdobia.

Ján Chalupka bol úspešným dramatikom, ktorého hry sa hrali na početných ochotníckych javiskách a dodnes sa uvádzajú, pravda v aktualizovanej podobe, aj v našich profesionálnych divadlách. Nepochopenie a odmietanie postihlo iného spisovateľa tých čias, Jonáša Záborského (1812-1876). V jeho rozsiahlom diele dominujú predovšetkým historické hry. Zaumienil si dramatickou formou zaznamenať dejiny Slovákov a ďalších národov vtedajšieho Uhorska, ale aj Ruska. Toto úsilie, v ktorom sa umelecké ambície stretali s

ambíciami historika, obrancu národnej minulosti, prinieslo síce veľký počet poznatkov z minulosti, ale aj veľa idealizácie a namiesto napätia epickú šírku, namiesto živých dialógov knižnú, papierom šuštiacu reč. A predsa tento veľký ironik a na konci života úžasne zatrpknutý muž má vo svojom diele hry, ktoré dokázali vzbudiť záujem divadelníkov aj po sto rokoch. Predovšetkým jeho krutá veselohra *Najdúch*, ale aj niektoré historické hry, ako *Bitka pri Rozhanovciach*. Záborský bol autor klasicistický, anachronicky spájajúci monumentálnosť formy s nánosmi romantizmu. Jeho dielo znepokojuje, za často naivnými konštrukciami sa skrýva dodnes aktuálne, otriasajúce autorské posolstvo.

V 19. storočí v slovenskej literatúre dominovala poézia hlavne v okruhu romantických básnikov, ktorá má nesporne európsku úroveň. Dramatická literatúra, iste aj v dôsledku toho, že neexistovalo slovenské profesionálne divadlo, nedosiahla úroveň poézie. Na štýly a prúdenia v európskom umení nadväzovala len okrajovo, prevažovala v nej výchovná a národno-obranná funkcia. Z dramatikov tej doby vymenujme aspoň tých, ktorých hry sa v poslednom čase znovu dostávajú do pozornosti divadiel: Mikuláš Dohnány (1824-1852), Jozef Podhradský (1823-1915), Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský (1824-1908), Jakub Grajchmann (1822-1897), Viliam Pauliny-Tóth (1826-1877), Samuel Tomášik (1813-1887). V tom čase si najväčšiu obľubu získali veselohry Jána Palárika (1822-1870). Jeho na vtedy moderný politický program v spojení s nesporným talentom pre dobré odpozorovanie reality a pre výstižné a ľahké načrtnutie deja a charakterov si získali nejedného diváka. Palárikove veselohry, inak dodnes azda najčastejšie hrávané hry z minulého storočia, nezakrývajú rozpory medzi národmi Uhorska, ani medzi panskou vrstvou a ľuďmi. Majú však akýsi šarm a ľahkosť, s ktorou dokáže výsmech premeniť na láskavý úsmev a konflikt postáv vyriešiť zmierlivým uzáverom. Pravda a spravodlivosť uňho spravidla víťazia, hoci nie vždy absolútne.

Keď vrcholil národnostný útlak Slovákov a Rakúsko-Uhorsko sa blížilo k 1. svetovej vojne a po nej k nezadržateľnému rozpadu, dostávala sa naša kultúra ku krízovému bodu a k základným otázkam svojej existencie. Dožívali staré národnobuditeľské koncepcie a o slovo sa hlásili nové generácie, ktoré sa obzerali po Európe hľadajúc pre svoju tvorbu nové inšpirácie. Vrcholným zjavom vyrastajúcim z tohto obdobia, ale svojím významom ho ďaleko prekračujúcim, sa stal spisovateľ Pavol Országh-Hviezdoslav (1849-1921). Prevažnú časť jeho diela tvorí poézia, ale je autorom aj troch romantizujúcich hier a tragédie *Herodes a Herodias*. Jedinečný Hviezdoslavov talent sa v tragédii prejavil očarujúcou básnickou rečou, vykreslením vnútorne bohatých presvedčivých charakterov, dramatickým napätím a nadčasovým humanistickým posolstvom, ktoré je dobre poučené v kultúrnych dejinách

ľudstva. Hviezdoslav nedospel k svojmu dramatickému majstrovstvu náhodou. Dlhoročná bola jeho básnická tvorba, neustále pracoval na sebe a učil sa aj štúdiom vrcholných diel svetovej literatúry. Z oblasti drámy prekladal do slovenčiny Shakespearovho Hamleta a Sen noci svätajánskej. Goetheho Fausta a Ifigéniu na Tauride, Madáchovu Tragédiu človeka.

Tvorba tohto velikána slovenskej literatúry preklenula dlhé obdobie od dozvukov romantizmu až po literárne smery zo začiatku 20. storočia. Dominantné postavenie v našom umení získal vtedy realizmus a naturalizmus. V dráme má najlepšieho predstaviteľa v Jozefovi Gregorovi-Tajovskom (1874-1940). V prvom období tvorby sa zameril na problematiku slovenskej dediny, kde načerpal psychologické konflikty vyplývajúce predovšetkým zo sociálno-ekonomického zbedačovania. Dobrá Tajovského analýza vtedajšej situácie, schopnosť verne zachytiť ľudovú reč, vykreslenie skutočnej reality života a záujem o najpálčivejšie otázky urobili z tohto dramatika jedného z popredných predstaviteľov novej generácie. Pritom treba pripomenúť, že jeho dielo je oveľa rozsiahlejšie. Písal aj prózu, cestopisné črty a spomienky. Bol politicky činný pri koncepciách rodiacej sa Česko-Slovenskej republiky. Po jej vzniku napísal ešte viacero hier s historickou tematikou a zo salónneho prostredia.

Obdobie konca minulého a začiatku tohto storočia je bohaté na ďalšie mená. Z početnej tvorby sa však dodnes zachovalo primálo životaschopného. Realistický trend znamenal v mnohých prípadoch dominanciu detailov nad všeobecným, prevahu opisu nad dramatickým zobrazením. Z tých čias sú pre dnešné divadlá zaujímavé len niektoré hry. Obľubu majú dve komédie Jozefa Hollého (1879-1912) Kubo a Geľo Sebechlebský. Vydarená je ich komická zápleтка, jednoduché myšlienkové posolstvo, ktoré stráni bystrému umu pred tuposťou, šikovným, aj keď nemajetným mladým ľuďom pred moróznymi starcami. Občas, hlavne v ochotníckom divadle, sa hrávajú hry z rozsiahleho diela Ferka Urbánka (1859-1934), ktoré nastoľujú zväčša témy zo života dedinského ľudu. Idealisticky, prevažne s moralizátorským poslaním sa zobrazuje boj dobra so zlom.

Slovenská dramatická literatúra prešla za necelých sto rokov rýchlym rozvojom. Od začiatkov meštianskej veselohry u Chalupku cez romantizujúcu drámu a národno-obranné historické hry Záborského až po postupný príklon k realizmu, hlavne u Tajovského. Vznikli viaceré pozoruhodné diela porovnateľné s vtedajšou úrovňou drámy v iných európskych krajinách. Tematicky sa čerpalo zo života ľudí v mestečkách a dedinách, ale spracovali sa aj námety z biblie, často sa autori obracali do histórie. Roztvoril sa diapazón žánrov od tragédie cez tragikomédiu až po veselohru a frašku. Vznikli hry výpravné i komorné, hrateľné v jednoduchých podmienkach i ťažko uskutočniteľné bez rozsiahleho scénického aparátu.

Dráma sa postupne popri lyrike a epike stávala plnohodnotnou súčasťou národnej literatúry. Pritom znova pripomeňme, že sa rozvíjala v krajne nepriaznivých podmienkach národnostného útlaku a za neexistencie slovenského profesionálneho divadla.

Kontinuita a premeny po roku 1918

Pre Slovensko, pre našu kultúru, pre jej súčasnú podobu tu bolo v nedávnej minulosti viacero dátumov, od ktorých sa začali rozhodujúce premeny. V roku 1918 vznikla Česko-Slovenská republika. Nebolo dobre v Rakúsko-Uhorsku. Národnostný útlak bol taký systematický a silný, že hrozilo úplné pomad'arčenie slovenského národa. Vznik spoločného štátu s českým národom bol úľavou a silným impulzom pre život na Slovensku. Koľko talentov sa odrazu vynorilo! Založili sa dôležité celonárodné inštitúcie. Medzi nimi aj prvé profesionálne divadlo – Slovenské národné divadlo (1920). Netreba zdôrazňovať, aký význam to malo pre vznik dramatickej literatúry. Lenže na všetko vrhalo tiež to, že sa vytvorila umelá idea jednotného československého národa, čím sa potláčali národné práva Slovákov, a to so všetkými negatívnymi dôsledkami. Našťastie sa tak dialo v republike s demokratickým parlamentom, nie v takom totalitnom režime, aký zanikol spolu s rozpadom Rakúsko-Uhorska, a tak sa oná idea skompromitovala prirodzenou cestou ako vedecky a historicky neudržateľná.

Slovenská dramatická literatúra vstupovala do slobodnejších podmienok po vzniku Česko-Slovenskej republiky so síce nie rozsiahlym súpisom kvalitných autorov, ale aspoň s dostatočnou zásobou hier, ktoré mohli vytvoriť základný kameň pre budúcu inscenačnú prax. Lenže nie počty a rozmanitosť tém či žánrov boli rozhodujúcim argumentom. Podstatná otázka znela, či sa môžu hry, ktoré vznikli v podmienkach ochotníckeho divadla, presadiť aj pri vyšších nárokoch profesionálnej divadelnej scény. Slovenské národné divadlo potrebovalo domácu dramatickú literatúru, ale ozývali sa hlasy, že táto nedosahuje potrebnú úroveň. Na podobné diskusie mohla odpovedať len prax. Rozhodujúcu úlohu v tom zohral jeden zo zakladateľov slovenského profesionálneho divadla, režisér Janko Borodáč (1892-1964). Začal systematicky uvádzať na scénu Slovenského národného divadla staršiu slovenskú drámu a postupne presvedčil, že táto je nielen schopná byť rovnocenným partnerom hier z iných krajín, ale že sa môže stať aj dobrou školou pre rodiace sa slovenské profesionálne herectvo. V priebehu prvých dvadsiatich rokov Borodáč spoľahlivo vyznačil, čo zo staršej drámy je životaschopné, ktorí autori by mohli patriť k základnému fondu divadla. Boli to práve tí, o ktorých sa na týchto stránkach píše.

Založenie prvého slovenského profesionálneho súboru, Slovenského národného divadla v Bratislave, a krátko po ňom aj ďalšieho divadla v Košiciach, znamenalo nielen definitívny priestor na etablovanie staršej drámy, ale aj stimul pre rozvoj novej. Z popredných dramatikov vtedy pôsobil a uvádzal svoje staršie i nové hry Jozef Gregor-Tajovský. Vrcholila aj tvorba Vladimíra Hurbana Vladimírova, známeho pod skratkou VHV (1884-1950). Jeho dielo vyrástlo tematicky prevažne z dedinského prostredia a má niektoré črty psychologického realizmu. Ale v najpresvedčivejších výsledkoch presahuje do symbolizmu a expresionizmu. Žiaľ, tento autor nebol dostatočne docenený. Trpel na to, že žil medzi Slovákami v Juhoslávii, vzdialený od umeleckých kruhov v novej Česko-Slovenskej republike.

Popri týchto dvoch autoroch treba spomenúť najmä Ivana Stodolu (1888-1977) a Júliusa Barča-Ivana (1909-1953). Prvý z nich v dlhom období vytvoril rozsiahle dielo zahŕňajúce niekoľko okruhov. Dominujú satirické hry karikujúce spoločenské a politické pomery vo vtedajšej Česko-Slovenskej republike. Na mušku si zobral inštitúcie, spolky a salóny, v ktorých sa rozšírili výpočítavé priateľstvá, karierizmus, zákulisné machinácie, zneužitia vysokých funkcií. Stodola napísal aj tragédie z histórie Slovákov a venoval sa písaniu konverzačných hier. Ivan Stodola bol pôvodne lekárom (táto profesia spolu s kňazskou mala na Slovensku vždy akosi blízko k literatúre) a svoje rozsiahle a intímne kontakty s ľuďmi vedel pretaviť do svojráznych postavičiek zo všetkých vrstiev spoločnosti. Július Barč-Ivan vytvoril líniu filozoficko-meditatívnych úvah o zmysle života a o silách, ktoré hýbu svedomím sveta. Bol kňazom, zaoberal sa problémami psychologickými, sociálnymi a politickými, čerpal niekedy z biblických námetov. Jeho posolstvo hlásalo v dramatickej podobe humanistické myšlienky, vieru v silu božskej spravodlivosti.

Dráma v období po vzniku Česko-Slovenska už nemusela plniť úlohy spojené s úsilím o národné prežitie. Zdôraznila sa umelecká stránka, napojenie na prúdy európskej literatúry a umenia. Divadelné inscenačné umenie prechádzalo zrýchleným vývinom. Popri realistickom režisérovi Jankovi Borodáčovi, ktorý sa hlásil k učeniu Stanislavského, vyrastali noví režiséri, vytvárajúci slovenskú podobu moderny a avantgardy – Ferdinand Hoffmann (1908-1966) a Ján Jamnický (1908-1972). Ich tvorba vrcholila v prvej polovici 40. rokov. Slovenské národné divadlo pomáhali zakladať českí divadelníci a s nimi pôsobil v Bratislave dlhšiu dobu režisér, príslušník českej ľavo orientovanej avantgardy Viktor Šulc (1897-1945). Lenže 30. roky sa rýchlo končili a dejiny dospeli na prah hrozivej vojnovnej špirály.

Jej predzvest'ou bol zánik Česko-Slovenska. V roku 1939 prevzalo hitlerovské Nemecko násilne pod svoj protektorát Čechy a Moravu. Na Slovensku vznikla samostatná republika, ktorá priniesla do rozvoja drámy, divadla ale aj celej kultúry neočakávaný rozkvet.

Lenže táto samostatná Slovenská republika v rokoch 2. svetovej vojny spolupracovala s mocnosťami Osy. Nástup fašizmu vyvolal rozhorčenie domáceho obyvateľstva, takže, ako je známe, v roku 1944 vypuklo Slovenské národné povstanie ako ozbrojené vystúpenie protifašistických síl. V období vojny dozrela moderná divadelná tvorba popredných režisérov a vznikli prejavy odporu proti vojnovému besneniu a fašistickej dehumanizácii. Niektorí poprední dramatici mali problémy s cenzúrou, ich inscenácie sa museli stiahnuť z repertoáru. V tých časoch sa zrodili básnické hry Márie Rázusovej-Martákovej (1905-1964) a Petra Zvona (1913-1942). Poézia na javisku bola opozičnou výzvou intolerantnej politickej realite.

Premeny tvorby po roku 1945

Po skončení vojny a obnovení Česko-Slovenskej republiky roku 1945 nastali roky zložitého politického zápasu, ktorý vyvrcholil v roku 1948 uzurpovaním moci komunistickou stranou. Nové, ľudovodemokratické zriadenie vyhlásilo rozsiahly program kultúrneho rozvoja krajiny, ktorého súčasťou bolo aj zakladanie profesionálnych divadelných súborov vo väčších mestách. Takú hustú sieť divadiel mal v 50. rokoch asi máloktorý štát. Vybuďovali sa divadelné a literárne inštitúcie, školstvo, výskumné ústavy, zakladali sa odborné časopisy. Šírenie divadiel, stimulácia novej, socialistickej drámy sa však nevyhli veľkým omylom. Slovenská dráma a divadlo kvantitatívne zmohutneli, ale kvalitatívne sa na dlhšie obdobie znehodnotili. Do prirodzeného, vnútorne zdôvodneného vývinu vstupovali politické orgány komunistickej strany administratívnymi reštrikciami. Dogmaticky sa chápalo poslanie umenia. Celé sféry spoločnosti boli postihnuté voluntaristickými zásahmi, čo len vyostriло vnútorné rozpory a urýchlilo krízu. Prerušili sa kontakty s vývinom vo svete, umelo sa zavádzala idea socialistického realizmu. Krátke oteplenie, uvoľnenie politického diktátu komunistickej strany v šesťdesiatych rokoch prinieslo do divadla a drámy nové oživenie a nadviazanie na najlepšie tradície. Pokus o reformu Česko-Slovenska v roku 1968 však narazil na nepochopenie v dogmatických kruhoch ZSSR a ostatných štátov vtedajšieho komunistického bloku. Vojenská okupácia ukončila započatý rozlet Česko-Slovenska a na 20 rokov zmrazila jeho duchovný a ekonomický rozvoj.

Vráťme sa o niekoľko desaťročí späť. V 40. a 50. rokoch začínajú písať autori, ktorých tvorba vošla už do obdobia monopolu komunistickej strany. Štefan Králik (1909-1983) prišiel v čase 2. svetovej vojny s hrami nadväzujúcimi oneskorene na tradíciu kritického realizmu, pričom však uňho badať aj vplyvy symbolizmu. Najlepšie prejavil svoj talent v konverzačných hrách, pre ktoré bezprostredne čerpal z vlastných skúseností lekára. Králik si

bol vedomý relativity a konečnosti ľudskej existencie, a tak jeho hry znepokojujú skeptickým pohľadom na človeka. V 50. rokoch sa tento autor pokúsil vyhovieť dobovým zjednodušeným predstavám o socialistickom realizme, a to dosť úspešne, takže sa jeho tvorba stala úplne bezcenná. Po dlhšom odmlčaní v 60. rokoch začal písať hry až v siedmom desaťročí, opäť v čase duchovného útlaku. Ani hrám z tohto obdobia sa nedostáva umeleckých kvalít.

Už od konca 30. rokov je v slovenskej literatúre prítomný Peter Karvaš (nar. 1920). Popri autorstve divadelných a rozhlasových hier je prozaikom, teoretikom drámy a moderných audiovizuálnych médií. Zameral sa na problematiku vojny a Slovenského národného povstania a na ich odraz v konaní súčasníka, ktorý tým všetkým prešiel. Svoje osobné zážitky rasovo prenasledovaného, bezprostredne ohrozeného smrťou prenáša do literárnych postáv. Ale Karvaš sa uviedol nielen vojnovými tragédiami, ale aj občianskymi veselohrami z prvých rokov ľudovodemokratického štátu, historickými komédiami z Anglicka, pre ktoré je príznačný typický anglický humor, modelovými hrami analyzujúcimi psychológiu postáv v premetoch spoločenských celkov. Ani on sa nevyhol zjednodušeným pohľadom v hrách z 50. rokov. Karvašovou tvorivou záľubou je vytvárať výnimočné situácie, do ktorých ponorí určitú skupinu osôb, aby sa ako na šachovnici medzi nimi rozohral zápas. Racionálnosť takýchto autorských konštrukcií je založená na onej brechtovskej rozkoši z myslenia. Do slovenskej drámy priniesol technicky prepracované diela, vybrúsenú formu, pregnantne formulované myšlienky. Patrí k najznámejším autorom aj v zahraničí, viaceré jeho hry prešli javiskami Európy. Po vynútenej prestávke od 70. rokov, keď sa stal nepohodlný pre konsolidačné vedenie štátu po sovietskej invázii, sa znova vracia do divadelného života až koncom 80. rokov.

Ivan Bukovčan (1921-1975) je na rozdiel od predchádzajúceho autora viac intuitívny typ, s citom pre ľudské povahy, s umením presvedčivej a plastickej charakterizácie postáv. Vo svojich najlepších hrách sledoval etické postoje súčasníka, ako sa preverovali v stretnutiach s mocou. Zaujíma ho obyčajný človek vtiahnutý akoby náhodou, nečakane do víru udalostí, nepripravený, nerozhodný, nehrdinský. Mnohí násiliu podľahnú, zachraňujú si vlastný život, majetok, postavenie, ale niektorí odolajú, vzopru sa. A práve títo prinášajú v Bukovčanových hrách dôkazy sile človeka a sú zdrojom jeho humanistického presvedčenia.

Na mape slovenskej drámy v 50. a 60. rokoch sú popri týchto dramatikoch ďalšie mená. Rozporuplný bol osud Leopolda Laholu (1918-1968), ktorý sa po roku 1945 uviedol hrami využívajúcimi zložitú symboliku, napriek svojim drsným námetom prejavujúcimi poetické založenie autora, jeho existencialistické ponímanie sveta. Lahola neskôr emigroval, v cudzine pracoval hlavne v televízii a vo filme. Vrátil sa do vlasti až tesne pred smrťou roku

1968. Stihol na Slovensku natočiť ešte jeden film. Spomedzi iných autorov pripomeňme Juraja Váha (1925-1976) a Igora Rusnáka (nar. 1936), ktorí síce pre divadlo nenapísali veľa, ale ich hry otvorili našej dráme 60. rokov nové tematické okruhy.

V inscenačnej praxi prešlo slovenské divadlo za obdobie 50. a 60. rokov ďalšími významnými zmenami. V široko založenej sieti divadiel po roku 1948 dozreli rady hereckých osobností. V réžii dominovala tvorba Karola L. Zachara (nar. 1918) a Jozefa Budského (1911-1989), ktorí nadviazali na skúsenosti moderny a avantgardy. K nim sa pridružili Jozef Pálka (1924-1982), Tibor Rakovský (1922-1982). V Slovenskom národnom divadle pôsobí jeden z vrcholných predstaviteľov česko-slovenskej scénografie, Ladislav Vychodil (nar. 1920). V 60. rokoch vzniklo v Bratislave progresívne Divadlo na korze, dozrievali ďalší divadelní umelci, viacerí z nich v mimobratislavských divadlách, aby potom, od 70. rokov, prebrali na seba hlavnú zodpovednosť za ďalší vývin.

Rozpory „normalizačného“ obdobia v 70. a 80. rokoch

Dlhá a rozporuplná etapa sa v slovenskej dráme, ale aj v ostatných oblastiach kultúry začína od 70. rokov a končí až na sklonku 1989. Charakterizuje ju sprísnený ideologický dozor, vynútené pritakávanie totalitnému režimu, tematické i formálne obmedzovanie. Niektorí autori sa uvádzajú v divadlách len s problémami, pre iných platí úplný zákaz. Ale sú tu aj autori, ktorí prežívajú vďaka svojmu angažovaniu konjunktúru. V prvej polovici siedmeho desaťročia došlo v našej dráme k zvýšenej autorskej aktivite, hlavne okolo vtedajšieho 30. výročia SNP, čo vtedajšia kritika privítala ako úspech obdobia konsolidácie. Prihlásili sa o slovo noví autori a niektorí starší sa opäť dali do práce. Boli medzi nimi autori, ktorí sa ozvali len sporadicky, venovali sa prevažne inej činnosti a napísali menší počet divadelných hier. Pritom niektorí z nich sa zviezli na vlnách vtedy konjunkturálnych tém: Štefan Sokol (nar. 1927), Ján Kákoš (nar. 1927), Ernest Štric (nar. 1925) a i. Ďalší sa usilovali, treba povedať, že často s ťažkosťami, ostať verní vlastným autorským tvorivým zásadám: Nataša Tanská (nar. 1929), Milan Ferko (nar. 1929), Peter Ševčovič (nar. 1935), Peter Kováčik (nar. 1936) a i. Najplodnejšími autormi tých čias sa stali Ján Solovič a Osvald Zahradník.

Ján Solovič (nar. 1934) realizoval svojimi konverzačnými hrami aktuálne potreby kultúrnej politiky komunistickej strany. Napríklad vo voľnom pokračovaní troch hier nazvanom Občianska trilógia skúmal, ako sa ideály ľavicových bojovníkov Slovenského národného povstania a budovateľov spoločnosti po roku 1948 konfrontujú s konzumným

spôsobom života nasledujúcich generácií. Venoval sa aj ekologickej problematike, záchrane kultúrnych pamiatok, pričom často hľadal ideálne východiská z kľbka problémov, ktoré dogmaticky nachádzal v neomylnnej a bezúhonnej činnosti stranického aparátu. Solovičova tvorba je rozsiahla. Nezačala sa až v 70. rokoch, veď už predtým na seba upozornil hrou *Polnoc bude o päť minút*, kde skúmal subjektívne a objektívne príčiny železničného nešťastia. Tento autor sa pohotovo ujímal aktuálnych problémov, ktoré však zväčša spracúval v publicistických moraliách. Jeho nenáročné komédie a občianske hry slúžili ako ukážka angažovanosti v mene pomýlených ideálov obdobia konsolidácie.

Osvald Zahradník (nar. 1932) debutoval v divadle až roku 1972, ale prešiel predtým prípravou ako rozhlasový dramatik a režisér. Píše komorné hry o krehkých ľuďoch, hľadajúcich porozumenie a lásku. Sú to vyšinuté a nepochopené, na okraji spoločnosti sa nachádzajúce existencie. Myšlienku o nedostatku vzájomného porozumenia dopĺňa Zahradník v niektorých hrách kritickými postrehmi o sociálnom pozadí tohto faktu, pričom podľahol aj zjednodušeným interpretáciám dogmatického konsolidačného obdobia. V jeho tvorbe vidno vývin od pravdivého videnia neuspokojivých javov k tzv. angažovanému stanovisku, ktoré ich chce posudzovať priveľmi zúženou optikou. Od pritlmených intímnych konfliktov a od postáv bezhranične obetavých prechádza k vonkajškovej projekcii rozporov v konaní a v myslení ľudí. Píše prevažne o súčasníkoch, ale spracoval aj témy z novšej i dávnejšej minulosti.

Koncom 70. a začiatkom 80. rokov sa predstavujú so svojimi hrami noví autori. Mikuláš Kočan (nar. 1946) si vyberá námety z atraktívnych prostredí sociálne nižších skupín, v ktorých vie vykresliť citovo obdarené charaktery. Ivan Hudec (nar. 1947) a Peter Valo (nar. 1948) píše hry zvyčajne – ale nie výlučne – spolu. Vo svojej trilógii z najstarších dejín Slovenska načrtli osudové koleso dejín a ľudí, ktorí ho svojimi činmi a zločinmi roztočili. Jana Kákošová (nar. 1953) sa pokúša o prienik do skrytých zákrut ľudskej duše, kde sídlia tie horšie povahové črty.

V posledných dvoch desaťročiach dominoval u nás tzv. stredný prúd drámy, zahŕňajúci jednak konformných autorov, ktorých ľahko vyzradí už tematika a fabula hier, ale aj autorov nekonformných, dokonca oficiálnou ideológiou neustále prenasledovaných. Ale tento stredný prúd neostáva jediný. Pribúdajú aj inak ponímané princípy tvorby, ktoré sa veľmi skoro dostávajú do konfliktu s normatívnou ideológiou. Vznikajú tzv. autorské divadlá, v ktorých sa dramatická tvorba stáva súčasťou prípravy inscenácie. Tradičná predstava, že autor píše hru pre široký okruh potenciálnych inscenátorov a relatívne nezávisle od nich, sa mení. V autorských divadlách si súbor, alebo niektorí z jeho členov píše sami texty podľa vlastných potrieb. Vzniká tak užšia väzba medzi dramatickou predlohou a jej scénickým

stvárením, čo na druhej strane znamená, že len ťažko sa dá takýto text vnímať bez scénickej realizácie. Tak napríklad vo svojráznom divadle-kabarete, známom ako Radošinské naivné divadlo vznikli hry jeho vedúcej osobnosti Stanislava Štepku (nar. 1944). Humor tohto súboru spája prvky dedinského folklóru a prostorekosti s typickou intelektuálnou iróniou a mestskou ľudovou satirickou tvorbou. Štepkove hry najpresvedčivejšie vyznejú v jeho vlastnom prevedení. Ale neplatí to bez výnimky. Tento výnimočne plodný autor, známy aj z rozhlasových relácií, napísal hry aj pre iné divadlá. Presvedčivo vyzneli jeho humorné, pritom hlbokomyseľné postrehy o myslení a psychike priemerného človečika.

Dvojica komikov Milan Lasica (nar. 1940) a Július Satinský (nar. 1941) v programoch spočiatku zostavených z kratších scénok a neskôr v celovečerných hrách priniesla do slovenskej divadelnej kultúry vlastný typ kabaretu. Vyhranené typy, triezvejší a kritickejší Lasica a spontánnejší klaun Satinský, si získali divácku obec bezprostredným humorom a vzácnou schopnosťou improvizácie. Reagujú na najpálčivejšie zážitky súčasného človeka, na absurditu situácií, v ktorých sa ocitá. Hrdinovia ich hier a scénok bývajú pritlačení k múru, zaskočení, ale vo svojich reakciách aj nečakane vynaliezaví. Vyjadrujú pocity dnešného človeka, za ich humorom je veľká miera skepsy, smútku a hlavne nespokojnosti s tým, čo ich v totalitnom režime trápi. Doslovne trápi, pretože v sedemdesiatych rokoch sa stali obeťou represí a istý čas mali zakázané ako dvojica vystupovať. Z viacerých programov, ktoré postupne uviedli nielen v divadle, ale aj v televízii a rozhlase, je hra Deň radosti najprenosnejšia do iných divadiel.

Princípy autorského divadla dobre pozná Karol Horák (nar. 1943), ktorý dlhé roky viedol experimentálny študentský súbor. Už tam sa prejavil jeho moderný názor na divadlo, ktorý potom realizoval aj v dramatickej tvorbe. Jeho hry podnecujú metaforické, obrazovo-výtvarné inscenácie. Tematicky sú zamerané na osudy človeka v poryvoch historických katastrof, v pazúroch moci a vojenskej mašinérie.

K premenám súčasnej divadelnej praxe svojrázne pristúpil jeden z najimaginatívnejších slovenských spisovateľov, básnik, prozaik a dramatik Ľubomír Feldek (nar. 1936). Nespútaný kánonmi necháva voľné pole obrazotvornosti a nadpriemernej fabulatívnej schopnosti. Svoje námety spracúva brilantným jazykom a sarkastickým perom. Feldek s obľubou kladie provokatívne otázky, rozbíja národné mýty, znepríjemňuje život tým, čo sú spokojní vo svojej ohrade nedotknuteľnosti. Básnik verí v silu umenia, v jeho potrebu ako profylaxie proti tuposti, rozumovej lenivosti a nude.

Súčasná slovenská dráma je generačne široko rozvetvená. Tvorba mladého autora Andreja Ferka (nar. 1955) sa zakladá na angažovaní proti deformáciám vo sfére spoločensko-

politickej, Boženy Čahojovej (nar. 1949) na lyrickom, citovom vyjadrení psychiky človeka. Peter Štrelinger (nar. 1946) v ojedinelej práci pre divadlo siahol po ostrejšie tesaných postupoch burlesky.

Zvrat, ktorý priniesla nežná revolúcia 17. novembra 1989 dal za pravdu mnohým z nekonformných dramatikov. Ich kritické pohľady na spoločnosť žijúcu v totalite sa pri uvedeniach v divadlách stávali výzvami k pravde, aktivizovali divákov, robili z predstavení ostrovčeky, na ktorých už žili zárodky novej slobodnejšej spoločnosti.

Kam dnes dospelo slovenské činoherné divadlo? Ťažko ho charakterizovať jednotne, pretože tu pôsobia súbory s odlišnou tradíciou a s rôznymi umeleckými zábermi. Vrcholná scéna – Slovenské národné divadlo – sústreďuje najlepšie herecké sily a má vynikajúcich režisérov (P. Haspra, nar. 1929, M. Pietor, nar. 1933, V. Strnisko, nar. 1938, P. Mikulík, nar. 1941, Ľ. Vajdička, nar. 1944). Popri slovenskej dráme sa tu inscenuje klasický svetový repertoár a rovnako novšia európska a svetová dráma. Slovenské národné divadlo má aj nepísané reprezentačné povinnosti. V menších divadlách sa viac rešpektuje individuálny program vedúcich osobností, vývinová línia súboru. Platí to napríklad o Novej scéne v Bratislave, kde v 70. rokoch pôsobila vyhranená skupina z bývalého Divadla na korze. Z tohto divadla sa dnes v Bratislave formujú ďalšie skupiny okolo Štúdia S a divadla Korzo '90. Rovnako osobnostnou tvorbou je charakteristické Divadlo SNP v Martine, kde pracujú už desaťročia veľmi výrazní tvorcovia réžie, herectva a scénografie (naposledy to bol režisér R. Polák, nar. 1957 a scénograf J. Ciller, nar. 1942). Svoj image má Divadlo Andreja Bagara v Nitre s režisérom J. Bednárikom (nar. 1947), Divadlo pre deti a mládež v Trnave s režisérmí B. Uhlárom (nar. 1951), ktorý odtiaľ už odišiel, a J. Nvotom (nar. 1954). Na východnom Slovensku sa v Štátnom divadle v Košiciach a v Divadle Jonáša Záborského v Prešove darí novým tendenciám v réžiách J. Prázhmáriho (nar. 1943) a E. Gürtlera (nar. 1954). Ďalšie súbory pôsobia vo Zvolene a v Banskej Bystrici. V Európe ojedinelá starostlivosť sa u nás venuje divadelným súborom národnostných menšín. Sú tu až tri také divadlá: Maďarské oblastné divadlo v Komárne, maďarská Thália v Košiciach a Ukrajinské národné divadlo v Prešove.

Dnešné inscenačné umenie hľadá inšpirácie v takom type divadla, kde dominujú určité vyhranené programové ciele súboru, autorské ambície, osobnostné stanoviská tvorcov. Ako neproduktívna sa ukazuje prax takého repertoárového divadla, čo spĺňa len všeobecné kritériá širokej ponuky, rozmanitosti, a teda aj tematickej neupresnenosti. Vyhranené progresívne skupiny, ktoré vznikajú a prípadne aj zanikajú v slovenských divadlách, si zvyčajne stavajú

vlastný ideovo-umelecký program založený na generačnom stanovisku, pričom sformulujú aj svoje kritériá inscenačnej tvorby.

Práve posledný vývin v slobodnom pluralitnom Česko-Slovensku podporil tendencie na diverzifikáciu divadiel. Dá sa predpokladať oveľa väčší pohyb v súboroch. Z obdobia nehybnosti, kontrolovanej tvorby sme sa dostali do obdobia dynamických premií, čo by sa mohlo priaznivo prejavovať aj pri iniciovaní novej slovenskej drámy. Široké autorské zázemie by sa mohlo ešte rozrásť o nové osobnosti a tí divadelníci, ktorí dokážu načerpať zo súčasných premií pre svoju tvorbu, by sa mohli dostať do čela vývinu, mohli by posunúť našu drámu na úroveň doby, keď dozrieva samostatnosť Slovenska.

KATALÓG

JÁN CHALUPKA

(1791-1871)

Dramatik, spisovateľ, evanjelický kňaz. Písal predovšetkým divadelné hry. Z malomestského, duchovne úbohého prostredia je Kocúrkovo (1830), Všetko naopak (1832), Trasorítka (1835), Starúš plesnivec (1837). Glorifikáciou slovenského povstania 1848/1849 je hra Dobrovoľníci (1854), ďalej napísal frašku Fuk a Huk (1862), vlasteneckú veselohru Juvelír (1868), jednoaktovku Hrdá pýcha skrotla. V Lipsku mu po nemecky vyšiel „donkichotský“ román Bendeguz (1841) zosmiešňujúci maďarský šovinizmus. Bol aj autorom historickej a náboženskej literatúry. Zúčastnil sa slovenského národno-obrodného hnutia.

Ján Chalupka: Kocúrkovo alebo Len aby sme v hanbe nezostali

Veselohra v troch dejstvách, 1830

Osoby: 12 m, 4 ž

Scéna: interiéry kocúrkovských domov, škola, ulica, čistinka v lese

Odohráva sa v Kocúrkove.

Obyvatelia Kocúrkova si volia nového učiteľa. Čižmár Tesnošil a ďalší mešťania navrhujú svojho kandidáta. Ale väčšina ostatných zvolí chudobného mladého Svobodu. Dievky na vydaj si robia nádeje, že ho získajú za muža. Nový učiteľ so skupinou študentov idú peši do Kocúrkova. V hore ich prepadnú zbojníci, ale keď zistia, že im nemajú čo zobrať, sami sa s nimi podelia o svoje zásoby jedla a pitia. Po príchode do mestečka sa nový učiteľ ujme školy. Nevšíma si meštiacke dievčatá, ale získa si lásku Ľudmily, dcéry predchádzajúceho starého učiteľa. Zadubení Kocúrkovčania sa definitívne skompromitujú. Tesnošil ako pijan, jeho syn Honzík ako skrachovaný študent, manželka Madlena a dcéra Anička ako vypočítavé a hašterivé ženy, pán z Chudobíc ako zlý hospodár a nevzdelanec a jeho syn Attila ako prostáčik.

Satirická hra sa vysmieva z duševnej zaostalosti a malosti. Kocúrkovo je mestečko, ktoré sa podľa autora „tu i tam vyskytuje“, takže, ako hovorí, mohol by menovať niekoľko podobných miest, mestečiek a dedín. Kocúrkovskí zadubení mešťania sa chcú popanštiť, honosia sa svojimi úradmi, odvolávajú sa na rozkošatené rodostromy, hľadajú pre svoje dcéry výhodné partie na sobáš. V čase, keď Chalupka hru písal, skorumpovaná časť slovenskej strednej vrstvy a remeselníctva túžila podobať sa vládnucej maďarskej šľachte. Preto sa viacerí Kocúrkovčania vystatujú svojimi, čo i len chabými znalosťami maďarčiny a hlásia sa k veľkouhorskému šovinizmu. Morálnu príučku im dávajú slovenskí študenti a nový učiteľ,

ktorí sú vzdelanejší, dobre ovládajú cudziu reč, ale vážia si predovšetkým materčinu. Sú schopní vysmievať sa kocúrkovským mravom a vedia oceniť skutočnú lásku a etickú čistotu. V hre sú živo načrtnuté karikatúry Kocúrkovčanov. Zdanlivo nevinná satira so šťastným koncom je groteskou o ľudskej hlúposti, malichernosti a spiatičníctve.

JONÁŠ ZÁBORSKÝ

(1812-1876)

Spisovateľ a historik. Evanjelický, potom katolícky kňaz. Zaoberal sa dejinami Slovenska a Uhorska, ako aj iných národov. Písal satirické diela, ironické traktáty, cykly divadelných hier. Jeho výlučná povaha, individualizmus a nestálosť mu urobili veľa nepriateľov. Ocitol sa na periférii národného života nepochopený, zatrpknutý, chudobný. Záborského historické hry možno tematicky rozdeliť do troch celkov: zo slovenských dejín (Posledné dni Moravy, Odboj zadunajských Slovákov, Bitka pri Rozhanovciach, Huňadovci, Dóža a i.), srbských, chorvátskych a uhorských dejín (Chorvátska Helena, Stroskotanie Srbska, Ďorđe Čierny) a lžedimitrijády (Ubitie Dimitrija, Lžedimitrij v Poľsku, Pád Godunovových a i.). Ďalej písal veselohry, frašky, hry s rôznymi námetmi: Jánošíkova večera, Bohatý okradač, Pytačky, Najdúch. Jeho hry vychádzali často oneskorene, v zborníkoch, hlavne okolo rokov 1865-1870. Z lyriky a epiky veľa polemik spôsobila zbierka Žehry, ktorá vyvolala odsudzujúce názory romantikov ako exemplárny príklad už zastaralého klasicizmu. Sociálnu problematiku nastolila próza Dva dni v Chujave (1873), sarkastickou paródiou na slovenské pomery je Faustiáda, ktorá kompletne vyšla až dlho po autorovej smrti roku 1912. Rozporov plné literárne dielo Jonáša Záborského má popri vydarenejších prácach aj literárne nepodarené pokusy.

Jonáš Záborský: Posledné dni Moravy

Historická smutnohra v piatich dejstvách, 1865

Osoby: 23 m, 2 ž, vojaci

Scéna: hrady v Bratislave a vo Velehrade, vojenské tábory Považanov a Maďarov

Odohráva sa na staroslovienskej Veľkej Morave v auguste roku 907 n. l.

Veľká historická freska, v ktorej sa predstavujú mnohé najdôležitejšie postavy z pohnutej histórie starých Slovákov – zo staroslovienskej Veľkej Moravy (9.-10. st. n. l.). Proti vládcovi, kráľovi Mojmirovi II., sa splietajú intrigy. Útočia naňho maďarské vojská Arpádove i české, vedené Spitihnevom. Ani v domácom tábore nie je pokoj, získať všetku moc sa usiluje Mojmirov brat Svätopluk II., odtrhnúť sa chcú Považania aj Panónčania. Hľadajú sa

vojenské a politické spojenectvá, žiaľ, hlavne u nepriateľov. Slovania sú roztriešteni, vzájomne súperia, neuvedomujú si, že ich to môže stať samostatnosť. Mojmir II., na to síce stále upozorňuje, ale túžba po moci je väčšia, ako úsilie zachovať jednotnú ríšu. Krvižížnivý vojvodca Maďarov Arpád prisľúbi vzbúrencom pomoc a za ich pomoci dosiahne svoj cieľ. S opovrhnutím sa však potom od nich odvráti: aj v jeho očiach sú iba zradcovia. Veľká Morava podľahne presile nepriateľov, delia si ju vojská maďarské a české. So smútkom to sledujú jej bývalí vládcovia – slávny kráľ Svätopluk, ktorý sa stal pustovníkom a nemôže porušiť sľub, že už nebude zasahovať do svetských vecí, a kráľ Rastislav, ktorého dal kedysi Svätopluk, keď sa chcel dostať k moci, oslepiť. Rastislav umiera a Svätopluk vyslovuje hroznú veštbu o tisícročnej porobe potomkov Veľkej Moravy – Slovákov.

Deje, ktoré sa pokúsil zachytiť Jonáš Záborský, sú rozsiahle a zložité. Vo svojej dramatickej kronike vychádzal z historických prameňov – ale dovolil si aj niektoré vlastné autorské licencie – v záujme sústredenia významných postáv do jedného času a miesta. Hru treba čítať veľmi pozorne, nielen preto, že je napísaná viazanou rečou, ale preto, že mnohé z postáv reprezentujú určité spoločensko-politické sily, ktoré vtedy na Veľkej Moravy pôsobili. Záborský nechce zobrazovať predovšetkým charaktery ľudí, ale dejinné udalosti. Vyzýva k svornosti v boji o národnú, sociálnu a politickú slobodu.

Jonáš Záborský: Najdúch

Veselohra v piatich dejstvách, 1870

Osoby: 19 m, 9 ž, komparz (zeman, živnostníci, sedliaci a sedličky)

Scéna: zemiansky dvor, izba zemianskeho domu, dve krčmy, námestie

Odohráva sa pred rokom 1848.

Zemiansky pán Kobozy chce zveľadiť svoje majetky. Preto by rád oženil neporiadneho syna Gejzu s Ľudmilou, dcérou Chreňovského a hrabivej Sajhy. A chce zariadiť, aby vo voľbách zvolili Gejzu do významného úradu. Preto hostí potencionálnych voličov a sľubuje im po víťazstve úplatky, ak mu teraz prispejú do kasy. Gejza je arogantný mládenec a záletník. Maňuša Rojkovička mu v nevhodnú chvíľu pošle ich spoločné decko, ktoré sama nedokáže uživiť. Gejza chce Maňušu dať za túto bezočivosť potrestať, ale zabráni mu v tom prostí dedinčania a farár Kozák. Maňuša s deckom odchádza. Vo voľbách Gejza neuspje, voliči, ktorí sa dozvedeli o jeho výčinoch, si vyberú jeho protivníka Jablonkaya. Ten sa tajne zosobáši s Ľudmilou, takže Gejzovi sa neujde celkom nič. Ale predsa niečo: v čase volieb sa znova objaví Maňuša, aby sa zbavila decka. Skryté v košíku ide z rúk do rúk ako horúci zemiak. Až napokon sa na košík ulakomí Gejzova matka

Vybubnovaná, pretože v ňom očakáva nejaké cennosti. Dieťa sa dostáva konečne tam, kam patrí.

Veselohra je napísaná ostrým kritickým perom, ktoré si berie na mušku mamonárstvo, nafúkanosť bohatých, ich opovrhovanie ľuďmi. Ale kritika Záborského neobíde ani nižšie spoločenské vrstvy pre ich bezcitnosť a servilnosť. S početnými peripetiami a digresiami rozvíjaná komediálna zápleтка podáva nie veľmi lichotivý obraz o ľudskej povahe.

JÁN PALÁRIK

(1822-1870)

Dramatik, novinár, katolícky kňaz, politik. Do dramatickej literatúry prispel tromi veselohrami Inkognito (1858), Drotár (1860), Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch (1862) a jednou tragédiou vydanou až posmrtné – Dimitrij Samozvanec (1871). Vo veselohrách sa venoval národným a sociálnym otázkam vtedajšej slovenskej pospolitosti v Uhorsku, v tragédii vytvoril vlastnú verziu známej historickej témy. Písal aj teoretickú prácu z oblasti divadla a publicistiku, v ktorej vysvetľoval svoje politické stanoviská dožadujúce sa spolupráce medzi národmi Uhorska a zamerané proti monarchistickému absolutizmu.

Ján Palárik: Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch

Veselohra v troch dejstvách, 1862

Osoby: 10 m, 5 ž, komparz (koscí)

Scéna: sála v kaštieli, záhrada

Odohráva sa na grófkínom majetku v 19. storočí.

Ľahká veselohra s dvoma prevlekmi: mladá grófka Elisa Hrabovská sa zamení so spoločníčkou Milušou, aby si mohla preveriť Ľudovíta Kostrovického, ktorý ju má prísť požiadať o ruku. Aj on však z toho istého dôvodu sa zamení s priateľom, inžinierom Rohonom, takže ani jedna strane nevie, kto je kto. Pripravujú s dedinské obžinkové slávnosti. Očakávanie tohto sviatku sa spája s príchodom pytača. Hneď v prvom dejstve sa vyjaví aj odtrhnutosť šľachty od ľudu, od slovenskej národnej tradície, kultúry a jazyka. Na grófkú Elisu síce pozitívne vplýva Miluša, ktorá jej už dokázala vštepiť lásku k slovenskému ľudu, ale komorná Capková vyznáva len to, čo je cudzie, maďarské alebo nemecké. Ako sa ukáže, od svojho ľudu sa už odtrhol aj z Pešti prichádzajúci mladý gróf Ľudovít Kostrovický. Len láska k Elise, o ktorej nevie, že je v skutočnosti grófkou, ho prinúti zmeniť názor a znova nájsť cestu k vlastnému národu. Na záver, po mnohých peripetiách, v ktorých sa postupne odhaľuje pravda o zámenách, ústredná štvorica dospeje k šťastnému rozuzleniu. Starý barón

Kostrovický požehnáva zväzok svojho syna Ľudovíta s Elisou, učiteľ Oriška zväzok svojej dcéry Miluše so zememeračom Rohonom. Výsmechu sa dočká popletená stará Capková. Obžinky sa môžu veselo skončiť.

Táto úsmevná veselohra napísaná prevažne vo veršoch, doplnená folklórnymi tancami a spevmi, navádza príjemnú, zmierlivú atmosféru, hoci nezakrýva sociálne ani nacionálne rozpory. Dokáže zosmiešniť odrodilcov, vyhrotiť konflikty, rozvinúť dej plný zmien, napätia z nedorozumení. Vcelku sa však prihovára za čisté city, lásku a porozumenie medzi ľuďmi a toleranciu medzi národmi.

PAVOL ORSZÁGH HVIEZDOSLAV

(1849-1921)

Básnik, prozaik, dramatik, advokát. Jeden z najväčších slovenských poetov európskeho významu. Prevažná časť jeho rozsiahleho diela patrí do oblasti poézie. Napísal zbierky básní a lyrické cykly s rôznou tematikou. Od oslavy prírody a sveta v Prechádzkach jarou a Prechádzkach letom (1898) až po dramatickú protivojnovú poéziu v Krvavých sonetoch (1919). Od veršovanej epiky v Hájnikovej žene (1884) až po rodinné kriky v Ežovi Vlkolinskom (1890) a Gáborovi Vlkolinskom (1901). V mladosti vytvoril pre divadlo romantizujúce hry – Vzhľadanie, Pomsta, Otčim. Vrcholným dielom je tragédia Herodes a Herodias (1909) s biblickým námetom. Hviezdoslav aj prekladal do slovenčiny z diel Puškina, Lermontova, Mickiewicza, Słowackého, Shakespeara, Goetheho, Schillera, Petöfiho, Madácha.

Pavol Országh Hviezdoslav: Herodes a Herodias

Tragédia v piatich dejstvách, 1909

Osoby: 14 m, 5 ž, komparz (vojaci, dvorania, kňazi, učenici, poslovia, služobníctvo, ľud)

Scéna: portikus paláca, údolie rieky Jordán, púšť, nádvorie hradu, dvorana v hrade

Odohráva sa za vlády Herodesa Antipasa.

Tragédia spracúva známy námiet. Krutý kráľ Herodes odvrhne svoju prvú ženu Tamar a privedie si Herodias, ktorú odlákal bohatému obchodníkovi Filipovi. Príde aj jej dcéra Salome. Viacerí bývalí Herodesovi prívrženci, hlavne Manahen a Chuza, s týmto činom proti zákonu nechcú súhlasiť. Aj ľud deptaný neustálym zvyšovaním daní už nie je ochotný ďalej Herodesa trpieť. Najväčšiu autoritu si v tých pohnutých dobách získava prorok Jochanan, ktorý verejne obviní kráľa z porušenia viery. Za to sa dostáva do väzenia. Pri jednej z bezuzdných hostín Salome tancuje očarujúci tanec. Krvilačná Herodias jej pošepne, aby si

ako odmenu za tento tanec žiadala hlavu Jochanana. Tak sa nevinná Salome stane obeťou intríg vlastnej matky. Jej osud sa ďalej nevyvíja šťastne – dozvie sa, že jej otca dal popraviť Herodes, ktorý teraz už netají k nej svoju chlípnu náklonnosť. Neskôr sa musí vydať za nezuživého starca. Aj osud Herodesa a Herodiady sa končí zle. Ich namyslenosť a ukrutnosť pokoria víťazné vojská rozhorčených Arabov, ktorí idú pomstiť odvrhnutú Tamar. Rímsky cisár Caligula zbavuje Herodesa vlády a posielajú ho do vyhnanstva. Spolu s ním odchádza aj Herodias.

Hviezdoslavova tragédia Herodes a Herodias je jedno z vrcholných diel slovenskej literatúry. Jej autor, ktorý obdivoval Shakespearovho génia, vytvoril rozsiahlu historickú fresku s veľkým počtom postáv, vzrušenými dejmi, silnými osobnosťami. Hra je napísaná striedavo blankversom a v próze, bohatým, kultivovaným básnickým jazykom. Hviezdoslav vďaka svojmu nevšednému talentu dokázal cez takto koncipovanú tragédiu z hlbokých dejín ľudstva, prejavíť sa ako moderný človek začiatku 20. storočia. Zobrazil hrozný pád neobmedzených tyranov, ktorí sa vysmievajú tým najzákladnejším ľudským hodnotám. Biblické, shakespearovské a moderné slovenské či európske tu vyvstávajú ako zmysluplná kultúrna jednota neustáleho zápasu o humanizáciu ľudskej spoločnosti.

JOZEF GREGOR TAJOVSKÝ

(1874-1940)

Spisovateľ, bankový úradník. Zapojil sa do politických úsilí pri likvidácii Rakúsko-Uhorska a vzniku Česko-Slovenska. V literatúre rozvíjal prozaickú i dramatickú tvorbu. V novelách, črtách a postrehoch vykreslil portréty z ľudového dedinského aj panského prostredia. Jeho sústredenie na reálne deje, na dôkladnú psychologickú a sociálnu charakteristiku znamenalo priklon k realistickej línii v literatúre. Z dedinského prostredia sú hry Ženský zákon (1900), Nový život (1901), Statky-zmätky (1909), ako aj jednoaktovky Matka (1906), Tma (1907), Hriech (1911) a V službe (1911). V hrách kritizuje mamónárstvo, hašterivosť, závisť, alkoholizmus a ľahkárstvo, ktoré sú príčinou mravného aj ekonomického úpadku na dedine. Po vzniku Česko-Slovenska písal ďalšie hry: z histórie povstania rokov 1848/1849 Smrť Ďurka Langsfelda (1923), z čias I. svetovej vojny Blúznivci (1934) a Hrdina (1938), ako aj súčasné témy, napr. komédiu Jej prvý román (1930). Jeho hry patria podnes spomedzi staršej dramatickej literatúry medzi najhranejšie.

Jozef Gregor Tajovský: Ženský zákon

Veselohra v štyroch dejstvách, 1900

Osoby: 3 m, 4 ž, komparz (mládenci, dievčatá, deti, muzikanti)

Scéna: izba u Javorov, izba u Maleckých

Odohráva sa na dedine v jesennom a zimnom období koncom 19. storočia.

Konflikt sa rozvíja okolo dvojice zaľúbencov Miška a Aničky. Predtým, ako musí Miško narukovať, sľúbia si, že sa po jeho návrate zoberú. Medzi ich rodičmi však vznikne spor o tom, kde bude mladý pár po svadbe bývať – či u Aničkinej matky, vdovy Zuzy Javorovej, alebo u Miškových rodičov, Maleckých. Tam aj tam sú totiž potrebné ich pracovné sily. Po Miškovom odchode sa nedorozumenia ešte zväčšujú, hlavne, keď Dora Kalinová začne za úplatok pre Miška dohadzovať inú, bohatšiu nevestu. Hádkam nevie zabrániť ani triezvo uvažujúci Miškov otec Jano Malecký. Nedôveru sa podarí listami zasiať dokonca aj v Miškovi, takže keď sa vráti z vojenčiny domov, na chvíľu podľahne intrigám a odvrhne Aničku. Až náhla choroba Miškovej matky Mary Maleckej je začiatkom postupnej premeny, keď sa začnú schladzovať rozhorúčené hlavy rozvadených žien a zobudí sa v nich svedomie. Dora sa po spovedi rozhodne pomôcť zaľúbencom a vracia peniaze, čo dostala za svoje nekalé poslanie. Miško sa presvedčí, že ho oklamali. Dedina sa chystá na svadbu.

Gregor-Tajovský v tejto hre dobre vystihol autentické prostredie. Postavy hry sú napísané presvedčivo a plasticky. Napriek tomu, že autor bol k nim kritický aj ironický, že zobrazené mravy zosmiešnil a pechorenie za majetkom odsúdil, predsa máme celkový dojem hlbokého porozumenia pre dedinský svet. Tajovský verí vo vnútornú silu prostého človeka založenú na pevných etických princípoch.

Jozef Gregor Tajovský: Statky-zmätky

Hra v štyroch dejstvách, 1909

Osoby: 6 m, 6 ž, deti s Betlehemom

Scéna: dedinské izby u Lavkovcov, Palčíkovcov a Kamenských

Odohráva sa na dedine v priebehu jedného roku začiatkom 20. storočia.

Bohatí a bezdetní gazdovia Palčíkovci si chcú ako lacnú pracovnú silu nast'ahovať do domu mladý pár s tým, že po ich smrti mu všetko zanechajú. Ich voľba padne na ľahťárskeho Ďurka Lavka a skromnú Zuzku Kamenskú. Vidina majetkov zaslepí azda všetkým oči, takže sa onedlho koná svadba z rozumu. Lenže Ďurko sa nezaprie ani potom ako záletník, túžiaci po bezprácnom živote a v dome Palčíkovcov nastanú zlé časy plné hádok. Napokon Zuzka odchádza späť k rodičom, aby uvoľnila miesto druhej žene – Bete. Príchodom tejto sa však hádky ešte zostrujú, pretože Beta nalieha na Ďurka, aby od starých postupne vymáhal ich majetok. Pri ostrej výmene názorov končiacej streľbou, Palčík Ďurka a

Betu z domu vyženie. Zuzke sa medzitým narodil syn a všetci si uvedomujú, že práve jej, skromnej a pracovitej najviac ukrivdili. Prišlo na slová jej otca a ďalších príbuzných, ktorí hneď od počiatku s nevlou prijímali špekulácie Palčíkovcov i Lavkovcov. Ďurko, ktorý si uznal svoju vinu, volá Zuzku naspäť k sebe, odvoláva sa pritom na ich spoločného syna. Zuzka mu síce odpúšťa, ale odmieta sa už k nemu vrátiť.

Hra plná dramatického napätia odsudzuje nezdravú túžbu po majetkoch, ktorá narúša vzťahy medzi ľuďmi. Odsudzuje sa aj vierolomnosť a nemravnosť, ktorá z mamonárstva vyrastá. Tajovský sa touto hrou kriticky postavil proti etickému úpadku vtedajšej dediny, pričom vytvoril dramaticky účinný obraz, ktorého aktuálnosť pociťujeme aj dnes.

JOZEF HOLLÝ

(1879-1912)

Dramatik, evanjelický kňaz. Autor dvoch hier, v ktorých zobrazil komické figúrky z dediny Kubo (1904) a z malomesta Geľo Sebechlebský (1912). Okrem toho písal aj vážne hry Márotnatný syn (1902), Amerikán (1907) a tragédiu Černová (1908) čerpajúcu námet zo známej udalosti, ktorá svojho času rozhorčila európsku verejnú mienku.

Jozef Hollý: Kubo

Veselohra v troch dejstvách, 1904

Osoby: 8 m, 4 ž, komparz (husári, mládenci, dievčatá)

Scéna: priedomie a izba dedinského domu

Odohráva sa na dedine.

Častým námetom staršej slovenskej drámy boli svadby pre majetok. Aj v Hollého hre Kubo chcú rodičia zveľaďovať svoje polia a truhlice svadbou z rozumu – Aničky s dedinským hlupáčikom Kubom, ktorý je synom richtára Martina Bečelu. Sprostredkovateľ svadby, Lovecký, sa s Bečelom dohodne na rozdelení zisku. Lovecký môže navyše získať za manželku Aničkinu matku, bohatú vdovu Evu Košáričku. Lenže Anička, ktorá by bola s Kubom na posmech celej dedine, má rada Paľa. Darmo na to poukazuje Štefan, hospodár na Košáričkinom majetku, darmo sa bráni Anička a Paľo, zdá sa, že sa nedá proti dohode už nič urobiť. Veď na jej úspešné zavŕšenie angažujú aj cigánku Doru, aby svojimi čarami pomohla dosiahnuť cieľ. Našťastie, Košárička čoskoro zistí, že Loveckému i Bečelovi ide len o jej majetok, a tak všetky plány prekazí. Opäť sa znemožní Kubo pred dedinskou mládežou, aj pred práve prichádzajúcim vojenským regimentom. Spravodlivosť víťazí, Paľo si berie Aničku a Kubo dostáva od vojakov výprask.

Autorovi nejde o to, aby zosmiešnil titulnú postavu hry – Kuba. Jeho pero sa obracia proti rodičom, ktorí sú schopní z mamonárstva zapríčiniť nešťastie svojich detí. Hra je veselým obrázkom zo života dediny, s dobre vystihnutými typmi a zručne napísanými dialógmi. Často sa hráva v neskoršej úprave, ktorá ju doplnila o ukážky ľudových zvykov, spievaný a tancovaný folklór a zmiernila jej sociálno-kritický tón.

Jozef Hollý: Geľo Sebechlebský

Veselohra v piatich dejstvách, 1912

Osoby: 18 m, 6 ž

Scéna: malomeštiacka izba, záhrada, mládenecká izba, háj

Odohráva sa v malom meste v lete.

Ústrednou postavou je študent Geľo, vynaliezavý figliar a posmeškár. Jeho najbližší priatelia ho za jeho chrbtom urazia a dievča, ktoré ľúbi, ho odmietne. Keď sa to dozvie, chce sa odplatiť, pravda, len tak, ako to on dokáže: pomútiť hlavy, zamiešať osudy a potom sa všetkým vysmiať. Má na to práve vhodnú príležitosť. Bohatý mešťan Potocký chce svoju dcéru Želmíru i neter Elenu vydať proti ich vôli. Dcére predurčil manželstvo len s doktorom – dal dokonca kvôli tomu do novin inzerát. Geľo sa prezlečie za doktora Dolánskeho a zvíťazí v Potockého konkurze pred ďalšími uchádzačmi. Na veľký žiaľ Geľovho priateľa Paľka Kováča, zaľúbeného do Želmíry. Rozhorčený Paľko dokonca vyzve doktora Dolánskeho na súboj. Až počas neho vysvitne, kto sa vlastne v tejto maske skrýva. Geľo potom vtipným spôsobom presvedčí Potockého, že Dolánsky, ktorý odrazu zmizol, je vlastne po celej Európe hľadaný zločinec. A tak sa srdce otca obmäkčí a mladí dostanú to, čo chceli – Paľko Želmíru, Záhorský Elenu. Iba starým, všetkým trom záujemcom doktorom a Karolíne s Voňavkom klapnú zuby naprázdno. Geľovi ostáva zadosťučinenie z podareného žartu.

Nie honba za majetkom, ale za spoločenskou prestížou vedie Potockého v úsilí vydať dcéru za nejakého doktora. Je to príznak nových časov na začiatku 20. storočia, keď najväčšiu vážnosť nepožívali iba bohatí k pôde pripútaní zemaní, ale aj nová inteligencia prinášajúca spoločenský pokrok a hlavne opäť – bohatstvo. Autor veselohry si robí posmech z pyšnej a zadubenej malomeštiackej vrstvy, ktorá sa chce rovnať vzdelancom tým, že si ich kúpi. Ale satirický výsmech ide aj na adresu doktorov, ktorí sa ukážu rovnakí mamonári. Navyše, sú to životne neschopní ľudia, nevychádzajúci za hranice svojho vedeckého odboru. Najväčšie sympatie si získava študent Geľo, ktorý na prvé miesto kladie priateľstvo a lásku. Bystrý um, skromnosť, ľudské city sa prezentujú ako najživotoschopnejšie a najperspektívnejšie vlastnosti.

VHV (VLADIMÍR HURBAN VLADIMÍROV)

(1884-1950)

Dramatik. Písal aj prózu a publicistiku. Evanjelický kňaz žijúci medzi Slovákami v Juhoslávii. V pomerne rozsiahlom dramatickom diele nachádzame tematiku dedinskú, mestskú, symbolickú, náboženskú. Jeho kontakty s európskou literatúrou, najmä so symbolizmom a expresionizmom sa prejavujú v prenášaní príbuzných postupov do realistického základu. Preto niektoré jeho hry majú kriticko-realistickú stopu, ale obohacujú sa symbolickými prvkami: Záveje (1922), Zem (1931), Zámka škripí.. (1941). S modernou svetovou drámou súvisel aj tematicky, napríklad v Milici Nikoličovej (1922), S. O. S. (1923), Homo sapiens (1924) a v Divých husiach (1933).

VHV: Záveje

Dráma v troch dejstvách, 1922

Osoby: 4 m, 2 ž

Scéna: sedliacka izba zariadená s prepychom

Odohráva sa počas ôsmich zimných dní v sedliackom dome.

Na dolnozemskej dedine (v takto nazývanej oblasti, kde sa stretávajú hranice Juhoslávie, Rumunska a Maďarska, existujú už po stáročia celé slovenské dediny) začal padať sneh. Lenže záveje sa nevytvárajú iba na poliach, ale aj medzi ľuďmi. Chladne prijal vdovec, bohatý gazda Paľo Brezovský, že jeho syn Martin si zobral za manželku Katušu, chorľavú, neudrživú ženu, ktorá nemôže mať dieťa. Vzájomná láska mladej dvojice otcovi nestačí. On chce, aby v dome bola zdatná gazdiná a potomok. Keď Martin odmieta otcove návrhy, aby sa rozviedol, rozhodne sa starý Paľo Brezovský konať sám. Začne si hľadať manželku. Suseda Mara ho upozorní na mladú vdovu, ktorej sa celkom páči. Aj medzi Martinom a Katušou však začne rásť závej: Martin sa obáva, že by otcovou ženbou stratil dedičné právo na majetok. Navyše, znova sa vynorí i stará láska kováča Janka ku Katuši. Martin sa postupne prikláňa k názoru otca, začne si hľadať novú ženu a Katušu vyháňa z domu. Otec Brezovský zatiaľ pripravuje vlastnú svadbu. Urýchliť ju môže to, že sa má stať richtárom. Lenže zjavia sa prekážky – vdovica sa do vydaja neponáhľa a dáva si podmienky. Pri poslednej roztržke, keď sa Katuša pokúša vrátiť do manželovho domu, a ten ju opäť vyháňa, dostáva príbeh tragické vyvrcholenie – Katuša si podreže žily a umiera

Dráma Záveje je hlbinnou sondou do psychiky postáv a do uzavretého, svojrázneho, hrdého a k pôde a majetku pripútaného prostredia dolnozemskej dediny. Napísaná s kritickým

zámerom nekompromisne odsudzuje patriarchálne predsudky ovládajúce život zaostalej dediny. Postava Katuše, aj keď je priveľmi pasívna, je z rodu tých hrdiniek, ktorými svetová literatúra na prelome storočí otvorila problematiku emancipácie ženy. Hra má realistický ráz, ale naznačuje aj autorovo poučenie v expresionistickej a symbolistickej dráme.

VHV: Milica Nikoličová

Dráma v troch dejstvách, 1922

Osoby: 6 m, 2 ž, 2 dievčatá

Scéna: byt v školskej budove

Odohráva sa v malom sriemskom mestečku roku 1918.

V čase 1. svetovej vojny je Srbsko okupované nemeckými vojskami. Manželia Jovan a Saveta Nikoličovci prichýlili do svojho učiteľského bytu v malom sriemskom mestečku neter Milicu. Je veľká vlastenka, túži po vzdelaní a bohatom duševnom živote. Preto odmieta ponuku miestneho provinčného popa, aby sa stala jeho manželkou. Ustupujúce nemecké vojsko sa na krátky čas zastaví v mestečku a v byte Nikoličovcov sa ubytuje dôstojník von Wetthoff. Je to kultivovaný človek s prívetivou povahou. Nenávidí túto vojnu takisto ako domáci. Po predkoch je Slovan zo severu Nemecka. Medzi ním a Milicou sa zrodí láska. Samozrejme, s neľúbosťou to vidia Jovan a najmä Saveta Nikoličovci. Vojsko však onedlho odchádza a s ním aj von Wetthoff. V listoch, ktoré Milici aj potom píše, sľubuje, že si po ňu po vojne príde. Milica ostáva sama a spoluobčania jej nevedia zabudnúť vzťah k nemeckému vojakovi. Nenávisť naplno prepukne, keď do mesta vstupuje víťazná srbská armáda. Milica neprestala byť dobrou vlastenkou a s kvetmi ide vítať víťazov. V nadšenom dave spadne pod kopytá konskej jazdy a zomiera.

Tragickým príbehom Milice Nikoličovej rozbíja autor kliše, ktoré veľké idey a históriu celých národov stotožňuje s osudmi obyčajných ľudí. Život prináša aj paradoxy. Milica Nikoličová bola vlastenka, a predsa sa zaľúbila do nepriateľského vojaka. V duchu autorovho nepatetického zobrazenia skutočnosti je napísaný aj záver hry: Milica zomiera, ale nie ako obeť svojej osudnej lásky, ale náhodne, v najnevhodnejšiu chvíľu. Hra vyznieva ako protest proti slepému nacionalizmu, proti neznášanlivosti vedúcej k vojnovému šialenstvu. Pripomína, že za každým dejinným pohybom treba vidieť predovšetkým tragické osudy miliónov obyčajných ľudí.

VHV: Zámka škripí...

Dráma v troch dejstvách, 1941

Osoby: 5 m, 2 ž, 1 d

Scéna: symbolická izba v dome Toborovcov

Odohráva sa niekde na zemeguli.

Dej sa odohráva v presne neurčenej krajine. Hlavný hrdina, Tobor, si odpýkal osemročné ťažké väzenie v Guayane za vraždu svojho priateľa, ktorého podozrieval z intímnych stykov so svojou manželkou Lianou. Teraz sa Tobor vracia domov. Dozvedá sa, že za ženou mu nechodil jeho priateľ, ale švagor Pag, ktorý má za manželku Lianinu slabú a chorľavú sestru. Tobor zistí, že Niada nie je jeho dcérou, ale Pagovou. Jediný blízky mu v tejto chvíli ostáva malý syn Enad. Niada totiž vie pravdu o tom, kto je jej otcom a znechutená rodičovskými pomermi odchádza z domu, vydáva sa za Bera. V hre je jedna zvláštna, symbolická postava, ktorá stelesňuje Toborovo svedomie. Je to Zámočník, vystupujúci ako alter ego, ako priateľ a Toborov radca. Stále sa pohráva so zámkou, ktorá škripí, a tá mu pripomína osudové väzenie v Guayane. Tobor s rastúcim spoznávaním pravdy stráca vieru v to, že sa jeho život môže ešte zmeniť. Vie, že opäť musí urobiť čin, ktorý by ho očistil. A preto znova volí smrť. Nie Pagovu, ani Lianinu, či niekoho iného, ale svoju. Samovraždou trestá vlastný omyl spred ôsmich rokov a dáva morálnu facku všetkým, čo ho vtedy i teraz podviedli.

Autor mal presnú predstavu o tom, ako sa má hra inscenovať. Predpísal symbolickú trojuholníkovú scénu, napísal špeciálne pokyny kostymárovi, hercom a režisérovi. Zámka škripí... je symbolickou drámou, ktorá na osude Tobora ukazuje ľudskú špinu, čo môže obkolesiť človeka a priviesť ho k činom, znamenajúcim jeho sebazničenie. Dej zámerne nie je zaradený do nejakého historického či geografického priestoru. V koncentrovaných symbolických dialógoch napísal Vladimír Hurban Vladimírov hlbokú, citovo podfarbenú úvahu o svedomí, o človeku, ktorý podlieha v súboji s lžou, zradou a nenávisťou.

IVAN STODOLA

(1888-1977)

*Dramatik, lekár. Svojou tvorbou preklenul dlhé obdobie. Začínal v rokoch prvého Česko-Slovenska, písal počas vojnových dní a pokračoval v spracúvaní a uverejňovaní svojho diela aj v etape socializmu. Dominantnú skupinu jeho hier tvoria tie, ktoré sa kriticky zaoberajú problematikou fungovania, respektíve nefungovania spoločenského života, politických inštitúcií a spolkov v tom čase: *Náš pán minister* (1926), *Čaj u pána senátora* (1929), *Jožko Púčik a jeho kariéra* (1931), *Bankinghouse Khuwich and Comp.* (1935), *Keď jubilant plače* (1941), *Mravci a svrčkovia* (1941). Venoval sa aj typicky slovenským témam v *Bačovej žene**

(1931) a v historických hrách *Kráľ Svätopluk* (1931) a *Marína Havranová* (1941). Ivan Stodola je aj autorom konverzačných hier s ľubostnými námetmi, úspešný komédiograf. Ovplyvnený bol vtedajšou modernou drámou, badať u neho vplyvy Luigiho Pirandella: *Belasý encián* (1928), neskôr *Komédia* (1944) a *Básnik a smrť* (1946). Od 20. rokov patrilo tento autor k základným pilierom repertoáru Slovenského národného divadla a toto postavenie si udržal vyše dvoch desaťročí.

Ivan Stodola: Bačova žena

Dráma v troch dejstvách, 1928

Osoby: 10 m, 4 ž, 2 d, služobníctvo

Scéna: dedinská izba, miestnosť v kaštieli, salaš

Odohráva sa v 30. rokoch na slovenskom vidieku.

Eva žije so svojím druhým mužom bačom Mišom a dvoma deťmi – z prvého a druhého manželstva. Jej prvého manžela Ondreja údajne zabilo v americkej bani. Len Ondrejova matka tomu nechce veriť a neustále robí Eve výčitky, že sa znova vydala. Ondrej sa po dlhom čase naozaj vracia z Ameriky. Pri banskom nešťastí stratil pamäť a nemohol si spomenúť, odkiaľ pochádza. Medzitým zbohatol, takže po návrate si kupuje celý majetok, na ktorom slúžil kedysi on sám a kde sú teraz zamestnaní aj Eva s Mišom. Kúpený majetok prepisuje na svoju manželku Evu a Miša odtiaľ vyháňa. Eva sa dostáva do ťažko riešiteľnej situácie: prechováva city k obidvom mužom, ale nechce sa vzdať svojho druhého manžela, ktorého si zobrala až po domnejšej smrti prvého, neprekročiac zákony. Ale hlavne nechce stratiť svoje dve deti. Konflikt sa vyostří natoľko, že obaja chlapi, keď sa v noci stretnú na salaši v lese, začnú proti sebe bojovať na život a na smrť. Eva, ktorá to vidí, spácha samovraždu.

Dej je zasadený do rurálneho prostredia, ktoré má svoju tajuplnosť, mystickosť aj drsnosť. Život bačov v úzkom styku s panenskou prírodou robí z nich priamočiarych ľudí, ktorí sa riadia elementárnymi, neraz dosť surovými životnými pravidlami. Bačova žena Eva sa dostáva nie vlastnou vinou do neriešiteľnej situácie, cez ktorú sa jej čistá morálka nemôže preniesť. Zo svojho položenia nachádza východisko iba vo vlastnej smrti. Sily nepriaznivého osudu pripravujú ústredným postavám tragický koniec.

Ivan Stodola: Čaj u pána senátora

Politická veselohra v piatich dejstvách, 1929

Osoby: 11 m, 6 ž

Scéna: byt Baltazára Slivku, vila senátora

Odohráva sa v malom meste v 20. rokoch.

Na rozvoji parlamentnej demokracie v Česko-Slovensku po roku 1918 sa priživilí vrstvy malomeštiackeho obyvateľstva, ktoré pochopili, že politická moc znamená aj veľkú možnosť zveľaďovať svoje majetky. Baltazár Slivka je majiteľom slabo prosperujúceho pohrebného ústavu. Šťastnou zhodou okolností sa stane kandidátom na senátora za stranu Všeobecného blahobytu. Žiaľ, jeho vystupovanie je priveľmi primitívne a rozhl'ad primálny na to, aby sa mohol pohybovať po salónoch lepšej spoločnosti. A tak si urobí rýchlokurz spoločenského správania a konverzácie u ruského emigranta, akéhosi profesora Lopuskina. Ten Slivkovi, jeho ambicióznež žene a ďalšiemu kandidátovi, neokrôchanému mäsiarovi Sekerovi v niekoľkých lekciách vst'epí mechanické poučky. Nastáva deň prijatia u pani ministrovej, ktorá rozhodne, kto bude senátorom. Slivka sa napriek počiatočnému opovrhovaniu prítomných dobre uvedie a pani ministrová ho odporúča do parlamentu. Na večierku sa ukáže, že všetci prítomní sa správajú rovnako a všetci opakujú texty, ktoré sa nabiff'ovali u profesora Lopuskina. Sú so sebou veľmi spokojní, veď sa dokonca podarilo pacifikovať aj vytrvalého protivníka strany Všeobecného blahobytu, idealistu a filozofa dr. Hronca. Čím? Dostal ruku Slivkovej dcéry Eleny. Sám Baltazár Slivka zasa začal dostávať nové veľké objednávky na rakvy z jeho podniku, uvádza sa v novinách, získava významné posty.

Satira na meštiacku spoločnosť odhaľuje duchovnú prázdnosť a formalizáciu činnosti politických strán. Kariéra sa tu robí prispôsobovaním, stratou vlastnej tváre. Slovná a situačná komika, využitá v hre, zveličene karikuje mechanizmus zákulisných machinácií, ktoré ovplyvňujú výkon moci. Stodolov výsmech, v ktorom neostane ani jedna z postáv čistá, či tzv. pozitívna, je výsmechom takej spoločnosti, ktorá umožní malicherné hrabivé pohnútky povýšiť na vysokú politiku.

Ivan Stodola: Jožko Púčik a jeho kariéra

Satira na falošne chápaný humanizmus v troch dejstvách, 1931

Osoby: 8 m, 4 ž

Scéna: úradná miestnosť spolku Humanitas, väzenie

Odohráva sa v 30. rokoch vo väčšom slovenskom meste.

Jožko Púčik je bezvýznamný úradník v spolku Humanitas, podporujúcim tých, čo nie z vlastnej viny upadli do nešťastia. Činnosť spolku je priveľmi okázalá, zrejme účelom ani nie je pomoc chudákovi, ale vytĺkanie politického kapitálu. Významnú funkciu správcu má v

Humanitase Rohatý, zhýralec, kartár a sukničkář, ktorý z pokladnice ukradne peniaze a prinúti Jožka Púčika, aby vinu vzal na seba. Ten súhlasí, pretože Rohatý mu sľúbi pomôcť pri prehováraní spolupracovníčky Vierky, aby sa zaňho vydala. Pani predsedníčka spolku dá do opatery Jožkovi Púčikovi obálku, v ktorej má byť veľká suma peňazí. Keď si ich vypýta naspäť, zistí, že peniaze v obálke nie sú. Jožko Púčik sa dostáva do väzenia. Dovtedy bol bezvýznamným úradníkom, teraz sa stal objektom charitatívnej činnosti Humanitasu. Spolok sa dobre postará oňho aj o jeho príbuzných. Jožko Púčik je šťastný a za nič na svete nechce, aby ho z väzenia prepustili. Ďalšie vyšetrovanie však ukáže, že Pani predsedníčka peniaze, ktoré mala dať Jožkovi Púčikovi, zabudla v roztržitosti medzi svojimi vecami. Nešťastný Púčik sa dostáva na slobodu, ale Pani predsedníčka pripisuje vinu za celý škandál jemu. Prepúšťa ho z Humanitasu. Je tu však ďalší spolok – Benevolencia – a ten Jožkovi Púčikovi a Vierke ihneď ponúka zamestnanie.

Púčikove kresťanské založenie, jeho dobrosrdečnosť a mäkkosť sa stávajú ľahkou korisťou šeliem, ktoré pod pláštikom humanitnej pomoci chamtivo sledujú vlastné ciele. Falošná morálka sa v tejto hre stáva predmetom výsmechu. Ľudská hlúposť sa spája s nafúkanosťou a mamónárstvom, kým etická čistota má svoje miesto v ľuďoch skromných, obetavých, ale i pasívnych, vezúcich sa v daných podmienkach a neusilujúcich sa zmeniť ich.

Ivan Stodola: Kráľ Svätopluk

Dráma o troch dejstvách, 1931

Osoby: 12 m, 3 ž

Scéna: miestnosti na Nitrianskom a Devínskom hrade, čistinka v lese blízko bojiska

Odohráva sa na Veľkej Morave roku 894 n. l.

Kráľ Svätopluk, najväčší z panovníkov, ktorý v 9. storočí n. l. rozšíril a priviedol k rozkvetu ríšu našich predkov Veľkú Moravu, vedie vojnu. Nemá nepriateľov len v cudzích franských a maďarských vojskách, ale aj medzi svojimi. Jedni z nich sú zástancami pohanských náboženstiev, iní, kresťania, zápasia o to, aký jazyk prevládne – latinský či sv. Konštantínom a Metodom zavedený domáci starosloviensky. Zradcovia spomalia víťazné ťaženie Svätoplukových vojsk. Preto sa kráľ rozhodne prejsť zo svojho hradu v Nitre na bojisko v Panónii, aby potrestal zradcov a dovedol boj do víťazného konca. V poli sa pripravujú proti nemu sprisahanci, ktorých odhalia Svätoplukovi verní – dvorný blázon Paučo a veľmož Drahomír. Vysvitne, že zabiť kráľa sa chystali jeho vlastní synovia, Mojmir a Svätopluk mladší. Pritom práve im a tretiemu synovi, pobožnému Svätobojoji, chcel kráľ predtým rozdeliť moc vo Veľkej Morave. Teraz sa synovia ocitnú vo väzení. Presviedčaný

Svätobojom a po víziách, ktoré Svätoplukovi pripomenú jeho vlastné krutosti, čo spáchal, keď sa prebíjal k moci, sa predsa len rozhodne oslobodiť ich a odovzdať im svoju moc nad ríšou. Nesvornosť a rivalita synov je však prisilná. Keď to kráľ Svätopluk vidí, umiera. Spolu s ním aj jeho verný Paučo, ktorý sa prebodne dýkou.

Hra nereprodukuje presne historické fakty. Autorovi išlo viac o vytvorenie veľkých dramatických postáv. Podarilo sa mu to hlavne v tragickej postave kráľa Svätopluka, v ktorom sa veľká duševná sila spája s hroznými výčitkami svedomia, fyzická sila s vädnúcou starobou, utajené pohanstvo s navonok prijatým kresťanstvom. Druhou vydarenou postavou je Paučo, nesympatický, opovrhovaný dvorný blázon, presvedčený pohan, ktorý sa stane až po hrob verným spojencom Svätopluka, keď sa dozvie o jeho rovnakej viere. Hra Ivana Stodolu z dejín Slovenska a strednej Európy je plná dejových zvrátov a dramatického napätia. Nesvornosť a zradu na vlastnom ľude označuje ako najhorší čin, ktorý spôsobil tisícročnú porobu národa.

MÁRIA RÁZUSOVÁ-MARTÁKOVÁ

(1905-1964)

Spisovateľka, prekladateľka, redaktorka. Vydávala poéziu a prózu pre dospelých aj pre deti. Spracúvala ľudový folklórny materiál. Prekladala z francúzštiny (Hugo, Rostand, Verhaeren a i.) a z ruštiny (Lermontov, Gribojedov, Gogol', Dostojevskij, Nekrasov a i.). Pre divadlo napísala veršovanú hru Jánošík (1941), v ktorej do osoby ľudového hrdinu premieta filozoficko-etické úvahy o vzbure proti nespravodlivosti.

Mária Rázusová-Martáková: Jánošík

1941

Osoby: 32 m, 6 ž, komparz (hajdúsi, poddaní)

Scéna: priedomie dedinského domu, hora, sála v kaštieli, interiér krčmy

Odohráva sa na strednom Slovensku začiatkom 18. storočia.

Veršovaná hra je rozdelená do piatich dejstiev, z ktorých každé zachytáva určité štádium Jánošíkovho zbojníckeho života. Na začiatku hry sa premieta ťažký údol poddaných, ktorých do posledných síl vyčerpáva práca na pánov. Jánošíkova matka umrela a otec nešiel do práce, aby ju mohol pochovať. Za to ho surovo potrestajú a on tiež umiera. Do toho sa vracia Jánošík zo štúdiá v trnavskom kolégiu, kde žil dlhší čas bez kontaktu s ozajstným životom. Uhorčik ho vyzýva na boj proti zvoli panstva, ale Jánošík odmieta. Až postupne sa mu otvárajú oči a rozhodne sa pridať k zbojníkom. Stane sa ich veliteľom, hoci nie všetci s

tým súhlasia. Najmä Gajdošík, ktorý chápe zboj ako lúpenie a vraždenie. To nie je Jánošíkova predstava, nikdy nedovolí nikoho zabiť (čo je aj historická pravda), jeho zbíjanie má viac ideový dôvod. To, čo získa, rozdáva hneď chudobným. Jeho družina prepadne kaštieľ a v ňom pristihne celú rozvetvenú rodinu Ladványiovcov pri sporoch o dedičstvo. Jánošík im všetko zoberie, aby to mohol rozdeliť chudobe. Navyše im pohrozí trestom, ak nezmiernia útlak svojich poddaných. Pri stretnutí so študentom, ktorý sa uberá do Viedne, vysvetlí celú svoju zbojnícku filozofiu zdôvodňujúcu jeho morálne právo na takýto spôsob odporu proti nespravodlivému spoločenskému poriadku. To sa však už jeho dráha chýli ku koncu. Gajdošík, ktorý koná na vlastnú päsť, zabije farára. Jánošík sa od toho dištancuje a vylúči ho zo svojej družiny. S Gajdošíkom odchádzajú aj niektorí ďalší zbojníci. Cez zimu sa všetci sťahujú z hôr. Jánošík sa ukrýva ako paholok v jednom hostinci. Tam sa zrodí veľká láska medzi ním a Aničkou. Lenže podplatený Gajdošík ho tam nájde a vyzradí prenasledovateľom. Hajdúsi na čele s Eugenom Ladványim ho prídu zajať. Jánošík by sa možno aj bol vyšmykol, keby mu stará baba v rozhodujúcej chvíli nebola podsypala pod nohy hrach.

Stále živá jánošíkovská tradícia našla v dráme Márie Rázusovej-Martákovej kultivované spracovanie. Nepopisujú sa tu obširne všetky známe Jánošíkove činy, ktorými prešiel cez rozum pánom, ale skôr jeho životná filozofia a dôvody jeho zbojníctva, úsilie dosiahnuť spravodlivejší svet. Jánošíkova vzburá je v podstate individualistická a nemá nádej na úspech. Ale môže byť pre trpiaci národ svetielkom nádeje. Jánošík si v tejto hre namiesto povolania kňaza zvolí zbojnícky chodníček ako spôsob boja o premenu feudálneho poriadku. Jeho zbojníctvo sa tak prezentuje ako uvedomelý a historicky oprávnený fakt.

JÚLIUS BARČ-IVAN

(1909-1953)

Spisovateľ, publicista, evanjelický farár. Začínal ovplyvnený expresionizmom. Jeho prózy a hry majú meditatívny ráz, v ktorom zúžitkoval filozoficko-náboženské úvahy o zmysle života, jeho zákonitostiach a súvislostiach. Hry, či už sú to básnické podobenstvá, niekedy s biblickými námetmi, alebo sociálne a politické drámy, obsahujú presvedčivé humanistické posolstvo autora: 3000 ľudí (1934), Človek, ktorého zbili (1936), Diktátor (1938), Matka (1943), Neznámy (1944), Dvaja (1945), Veža (1947). Jedinou jeho veselohrou je spoločenská satira Mastný hrniec (1940).

Július Barč-Ivan: Matka

Dráma v troch dejstvách, 1943

Osoby: 2 m, 3 ž

Scéna: chudobná izba baníckej rodiny

Odohráva sa v 20.-30. rokoch.

Matka dvoch synov, ťažko pracujúcich baníkov Jana a Paľa, máva vízie, ktoré sa jej vždy splnia. Tak sa už dávnejšie, vďaka božiemu vnuknutiu, dozvedela, že jej zahynie manžel a teraz sa dozvie, že sa z Ameriky po rokoch vráti jej syn Paľo. Medzi ním a Janom sa kedysi vyhrotil zápas o Katu. Matka radšej súhlasila s tým, aby mocnejší, nevraživejší a násilný Jano ostal doma a aby si introvertnejší a slabší Paľo za polovicu otcovského majetku kúpil lístok do Ameriky a odišiel za prácou. Staré súperenie dvoch synov sa po Paľovom návrate obnoví, pretože Kata už Jana nechce a rada má len Paľa. Matka tuší krvavý konflikt, v ktorom má zohrať zľú úlohu nôž, čo Paľo priniesol do daru Janovi. Preto radšej vyženie prichádzajúceho z domu. Ale ani to nepomôže, hrozné vízie sa opakujú. Matka sa rozhodne zabrániť najhoršiemu a keď sa Jano naozaj vrhne s nožom na brata, ochráni ho vlastným telom. Nad jej mŕtvolou si Jano vstupuje do svedomia a priznáva svoju vinu. To je azda prvý krok k tomu, po čom matka stále túžila – aby sa bratia uzmierili.

Boj o majetok a o vyvolenú ženu, ktorý v tejto hre vedú dvaja bratia, má protiklad v boji o záchranu ich duší, ktorý vedie ich matka. Mystické vízie tejto postavy posúvajú celú hru do symbolickej polohy vyjadrujúcej rozpor dobrých a zlých síl v človeku. Barč-Ivan verí v možnosť prerodu ľudí v duchu princípov kresťanského humanizmu.

Július Barč-Ivan: Neznámy

Dráma v troch dejstvách, 1944

Osoby: 8 m

Scéna: sieň na radnici

Odohráva sa v dávnej minulosti.

Dej hry prebehne za jeden deň a noc. Do mesta vnesie napätie príchod neznámeho človeka, chudobne odetého, pokorne znášajúceho všetky príkoria. Strážam o sebe nechce nič vyzradiť, preto ho uväznia. Chudoba, ľud mesta začína veriť, že prišiel prorok. Nezvyčajné javy, ktoré neznámeho sprevádzajú, to potvrdzujú. Niektorí mestskí radcovia si spomenú, že sa im prisnil zvláštny sen, v ktorom sa zjavil anjel a povedal: „Boží syn prišiel medzi vás, a neprijali ste ho. Poprední ľudia tohto mesta preto zomrú, skôr ako svitne nový deň“. Napätie na radnici sa zvyšuje. Mešťanosta sa radí so svojimi radcami. Ich nejednotnosť, obavy a odpor proti nemu ho vedie nakoniec k myšlienke, aby v tomto výnimočnom stave prevzal do rúk absolútnu moc. Radcov dá strážiť a prikáže neznámeho okamžite priviesť, aby ho mohol

súdiť ako pôvodcu nepokojov. Medzi radcami sa diferencujú názory, dôsledným odporcom Mešťanostu zostáva len Magister, presvedčený o nadprirodzenej sile neznámeho. Šľachtic Orlando, rovnako aj ďalší začínajú taktizovať. Iba Lenius, ktorý je najnemorálnejší, najzhýralejší a najzradnejší, pochopí, že sila je v dave veriacom neznámemu, a preto sa postaví na jeho čelo proti radnici. Tak sa paradoxne proti neznámemu spoja tí, čo verejne či tajne veria v jeho silu a v jeho mene ide ten z radcov, ktorý ho chce využiť pre svoje ziskné ciele. Mešťanosta, ktorý stále tvrdí, že neznámy prináša rozvrat moci, trvá na jeho vypočúvaní, a to ešte aj vtedy, keď sa okolo radnice zhromaždí veľký dav na čele s Leniom. Radní páni, každý zo svojho uhla pohľadu, obviňujú neznámeho v neprítomnosti zo zrady. Ľst'ou sa podarí Lenia odzbrojiť a dav presvedčiť, že neznámy ho zradil. Ľud rýchlo odvracia od neho svoju lásku a vieru. Do mesta sa vracia pokoj.

Konfrontácia reality s ideálmi reprezentovanými takou postavou, akou bol Kristus, vyznieva v tejto hre v neprospech ľudského plemena. Mesto, v ktorom sa dej odohráva, sa dá len nakrátko vyrušiť zo svojej každodennej malosti. V konečnom dôsledku sa ukáže, že nikto naozajstnú vieru a lásku nepotrebuje, a preto neznámeho nakoniec všetci zavrhnú. Barčova hra je filozoficko-náboženskou úvahou o úlohe viery v živote, o tom, aké spoločenské a psychické mechanizmy jej bránia, čo ju ničí. Je to úvaha rovnako o dejinách ľudstva, ako o súčasnej dobe.

Július Barč-Ivan: Dvaja

Hra v troch dejstvách, 1945

Osoby: 3 m, 1 ž

Scéna: izba v horskom dome

Odohráva sa vysoko v horách.

Dvojice, vždy dvaja ako spojenie dvoch stránok každej skutočnosti, naplňajú toto hru. Mauro a August, nenávidiaca sa dvojica, ktorú nerozlučne spája útek pred vinou za vykonaný zločin. Povahovo slabý, mäkký Mauro a zlosyn August kedysi zabili človeka. V cirkuse, kde pôsobili, im Mariannim manžel prekážal v tom, aby si ju mohli získať pre seba, aby mohli s ňou vytvoriť dvojice podľa vlastných predstáv. August mu nalial do vína omamný prostriedok, takže spadol z hrazdy. Mauro zasa narezal povraz a na súde svedčili proti Marinne, takže súd ju, nevinnú odsúdil do väzenia. Teraz Mauro uteká pred Augustom, pred jeho neznesiteľným násilím a psychickým ovládaním. Príde do domca vysoko v horách, kde žije osamotený Starík. Ale August ho aj tu dobehne. A zrazu sa tam zjaví aj ona – Marianna – pomätená, pretože bola obvinená z vraždy manžela a pykala nevinne vo väzení. Je pravda, že

spolu s manželom tvorili čudnú dvojicu: on ju bájaval a týral, ona, krásna, bola verná len jemu. Ale teraz si ho idealizuje. Nesie si ho v spomienkach a správa sa, akoby bol stále prítomný. Je s ním a on s ňou – a je šťastná. Maura a Augusta nechce vidieť ani poznať. Starík, ktorý ju u seba ukryl a spolu s ňou sa vo dvojici bráni násiliu, dozvie sa od Maura a Augusta pravdu o vražde. Stáva sa tak pre nich nebezpečný a zaplatí im za to životom. Marianna však už predtým stihla z domčeka ujsť a August s Maurom odchádzajú spolu – ďalšia vina ich spája ešte silnejšie. Muky tejto dvojice sa opäť zväčšili.

Vydarené je prepojenie dvoch významových rovín. Na jednej strane sa reálne vykresľujú vnútorné psychické stavy a procesy postáv, ich konania vyplývajú zo skutočných situácií, v ktorých sa ocitajú. Ale ju tu aj symbolická rovina, na ktorej hra vyjadruje širšie platné významy. Symbolika rôzneho spolužitia dvojíc je esenciálnym zobrazením ľudských väzieb, v ktorých nachádzame lásku, slepú vernosť i utrpenie, nenávisť, zločin. Človek sa vlastnými činmi neoslobodzuje od iných ľudí, naopak, ešte viac sa na nich existenciálne pripútava.

Július Barč-Ivan: Veža

Hra v troch dejstvách, 1947

Osoby: 7 m, 2 ž, komparz

Scéna: vyvýšenina za mestom, stavenisko veže

Odohráva sa v biblickom Babylone.

Hra čerpá z biblického námety o osude mesta Babylon. Noví ľudia, ktorí sa zachránili po potope sveta, postavili veľké mesto. Ich vodcovia, Ofir, Nimrúd a Tarzis im vštepili zákon lásky, ktorým sa riadia. Pri slávnosti ukončenia stavby mesta sa však Staviteľ domáha pokračovania. Chce, aby vytvorili čosi, čo ešte nikdy na svete nebolo. Podporia ho davy nových ľudí, a tak sa začne stavať v meste veža. Odrazu sa objavia starí ľudia vedení Belom, ktorí vyznávajú zákon nenávisťi, a pretože sú ozbrojení, rýchlo si podrobia nových ľudí. Ofirovi oslepia syna Aniho a sprznia jeho snúbenicu Lali. Zotročení noví ľudia musia ďalej stavať vežu, pretože Staviteľ hnaný túžbou zanechať po sebe veľdielo, sa dal do služieb Belovi. Noví ľudia nemôžu už vydržať útlak a vzbúria sa. Ofir, ktorý vždy hlásal zákon lásky, zabíja vlastnou rukou Staviteľa a vyhlasuje zákon nenávisťi. Noví ľudia sa ozbroja a porazia starých ľudí. Po víťazstve však už medzi nimi pôsobí zákon nenávisťi. Nimrúd so svojimi vojakmi sa dožaduje vlády. Ofir túži po návrate k zákonu lásky. Nesvornosť sa tak rozrastie, že noví ľudia, rozdelení na tri tábory, sa musia rozísť. Už nikdy sa nebudú vedieť medzi sebou dohodnúť.

Príbeh ľudí z mesta Babylon má symbolický význam. Ide tu o zobrazenie mechanizmov, ktoré vedú človeka od dobra a lásky k zlu a nenávisti. Autor vychádza z kresťanskej etiky bez určovania sociálnych a psychologických vzťahov medzi postavami a názorovými skupinami. Hra sa vyjadruje v symboloch a abstraktných pojmoch. Pritom nepôsobí knižne, pretože má dobrú dramatickú gradáciu a živo vykreslený príbeh. Má jasne formulované humanistické poslanie.

ŠTEFAN KRÁLIK

(1909-1983)

Dramatik, lekár. V počiatkoch ho treba prirátať k oneskoreným nasledovníkom kritického realizmu, pričom do vtedajších hier vnášal aj niektoré symboly: Mozol'ovci (1944), Trasovisko (1944). Zároveň písal hry ovplyvnené symbolistickou drámou: Veľrieka (1943), Hra o slobode (1948). Najlepšie preukázal svoj talent vtedy, keď mohol bezprostredne čerpať zo svojich skúseností lekára – Posledná prekážka (1946) a Hra bez lásky (1946), pričom prejavil intelektuálny skepticizmus a iróniu. V päťdesiatych rokoch podľahol zjednodušeným predstavám o socialistickom realizme: Buky podpolianske (1949), Horúci deň (1951), Svätá Barbora (1953). Po dlhšej prestávke sa vrátil k tvorbe až na konci života, ale nedosiahol už takú úroveň kompozičnej schopnosti a myšlienkovej závažnosti ako predtým: Vojenský kabát Jura Jánošíka (1970), Margaret zo zámku (1974), Krásna neznáma (1976) a i.

Štefan Králik: Trasovisko

Dráma v troch dejstvách, 1944

Osoby: 2 m, 1 ž

Scéna: sedliacka izba

Odohráva sa v 30. rokoch v Ondrejovej chalupe od večera do rána.

Harmonické manželstvo Ondreja a Hany Javorníkovcov narúša len jedno: už veľa rokov nemôžu mať spolu dieťa, po ktorom obaja veľmi túžia. Ondrej stále ešte dúfa, ale Hana vie, že sa ich túžba nikdy nesplní. V mladosti ľúbila Ondrejovho brata Petra a z tej lásky vzišiel plod. Peter ju prehovoril, aby sa dieťaťa zbavila. Hana napokon súhlasila, ale Peter ju opustil. Ondrej o tomto tajomstve nevie. A predsa sa odrazu vynorí svetielko nádeje. Pri rozvodnenom potoku, ktorý tečie neďaleko ich domu, nájde Ondrej opustené bábätko. Šťastní Javorníkovci sa rozhodnú, že si ho vezmú za svoje. Vtom sa však po dlhom čase vracia domov Peter, aby získal svoju časť majetku. Vydiera Hanu. Tá postupne pochopí, že pri potoku nájdené dieťa je Petrovo a že jeho matka sa kvôli nemu utopila. Peter uteká pred

spravodlivosťou a Hana sa konečne odhodlá so všetkým priznať Ondrejovi. Zdá, sa že v rodine Javorčíkovcov začína šťastnejší a zmysluplnejší život.

Dráma Trasovisko koncentrovane – dej sa odohráva v priebehu jednej noci – vyjadruje osudovú silu zákonov prírody a medziľudských vzťahov, ktorých porušenie prináša ďalekosiahle následky. Iba veľká mravná sila, citlivý ľudský vzťah a skutočná láska dokážu tieto následky prekonať.

Štefan Králik: Posledná prekážka

Hra v štyroch dejstvách, 1946

Osoby: 2 m, 2 ž

Scéna: lekárska ordinácia

Odohráva sa v priebehu troch hodín v istom európskom veľkomeste 30. rokov.

Dr. Lorenc chce opustiť svoju manželku Kláru. Pred piatimi rokmi si ju ako dcéru významného profesora zobral za manželku, aby mohol v jeho nemocnici rozvíjať svoj vedecký výskum. Manželstvo z rozumu však už nemôže zniest', a pretože sa mu podarilo úspešne ukončiť vlastné výskumy, rozhodne sa, spolu so svojou asistentkou Helenou, pre odchod do poľnej nemocnice. Ostáva mu už prekonať iba poslednú prekážku – vlastné manželstvo. Nastáva okamih, keď sa všetku pravdu dozvedá Klára. Odchod sa však začína komplikovať. Do nemocnice prijmú chorého Michala, dávneho priateľa dr. Lorenca, ktorý sa pred niekoľkými rokmi beznádejne zaľúbil do Heleny. Aj ona mu svoju lásku opätovkala a ich vzťah teraz opäť vzplanie. Michal, aby sa zachránil, musí byť rýchlo operovaný Lorencovou novou metódou. Ten však o operácii tesne pred odchodom nechce ani počuť. Až keď Helena prisľúbi, že na Michala zabudne a pôjde, ako sľúbila predtým, s Lorencom, rozhodne sa tento pre operáciu. Michal, keď sa dozvedel o chystanom odchode Lorenca a Heleny, najprv tiež nechcel o operácii ani počuť. Až keď pochopil, že Helenino srdce patrilo a bude patriť len jemu, súhlasil. Postupne sa vyjasňujú vzťahy medzi Klárou a Helenou, svitá svetielko nádeje pre takmer rozpadnuté manželstvo. Operácia sa vydarí, Michal bude žiť. Dr. Lorenc pochopí, že prekážok na jeho odchode je priveľa. Ba pribudla mu ďalšia, o ktorej nevedel – on sám. Pri operácii totiž zistil, že jeho vedecké poznanie ešte nie je dokonalé, otvára sa mu ďalšie pole pre výskum. Preto svoju ordináciu, ale ani manželku neopustí.

Štvorica postáv má v neustále z viacerých strán sa odhaľujúcich vzťahoch dobre vykreslené črty. Štefanovi Králikovi nešlo o banálny trojuholníkový príbeh, ale o vytvorenie psychologickkej sondy, ktorou prenikne do človeka v čase životnej krízy, ukáže vnútorné pohnútky jeho konania a rozhodovania. Hoci postavy majú dosť životnej skepsy, ktorú získali

v prežitých vzájomných sklamaníach, autor v závere načrtáva cestu prekonania partnerských kríz. Buď za pomoci čistého ľúbostného vzťahu (Michal a Helena), alebo vďaka vášnivému vzťahu k vlastnému povolaniu (dr. Lorenc a Klára).

Štefan Králik: Hra bez lásky

Tragikomédia v troch dejstvách, 1946

Osoby: 6 m, 1 ž

Scéna: priestranná drevená šopa

Odohráva sa v malej obci počas dvoch večerných hodín v roku 1940.

V šope pri kope sena nájde Trebulka svojho mŕtveho manžela Ondreja Trebulu. Začne sa vyšetrovanie. Na prvý pohľad sa zdá, že to bola samovražda. Preto farár, dôstojný pán Dolan, odmieta Trebulu pochovať. Opačného názoru je kaplán, dôstojný pán Nový, ktorý sa dovoľáva ľudskosti a zmierlivosti. vyšetrovanie vedie provinčný komisár Fuks a žandársky strážmajster. Prizvaný lekár dr. Tomáš odmieta dogmatické a predpojaté výroky Dolana o Trebulovom hriechu a hľadá spojenca v Novom. Tento sa však zasa štíti lekárneho bezverectva. Dr. Tomáš s iróniou a sarkastickým nadhľadom uštedruje lekciu neschopnému vyšetrovateľovi Fuksovi. Ako lekár sa opiera len o fakty potvrdené pitvou, a tak postupne spochybňuje podozrenie na samovraždu a vyvráti aj neskoršiu verziu, že Trebulu otrávil jeho žena. Dokáže, že mŕtvy síce pomýšľal na samovraždu, a to pod vplyvom alkoholu, ale v rozhodujúcej chvíli dostal mozgovú porážku. Ani to však neobmäkčí Dolana: cirkevný pohreb nebude. Rozčarovaný dr. Tomáš odsudzuje ľudskú hlúposť a skostnatené myslenie.

Hra bez lásky stavia do protikladu triezvy rozum, váhu reálnych faktov a argumentov proti dogme a schematizmu. Dr. Tomáš je púštitel, ironik, čo sa nemôže zmieriť s tým, ako si niektoré vrstvy, v hre reprezentované vyšetrovateľom a cirkvou, uzurpovali právo na rozhodovanie o osude prostých ľudí. Právo, ktoré siaha až za smrť a ktoré sa udržiava len vďaka tomu, že iracionálne dostáva prednosť pred racionálnym, mysticismus pred racionalizmom.

PETER ZVON

(1913-1942)

Dramatik, divadelný kritik. Známa je jediná hra Tanec nad plačom (1942), hoci sa zachovali zmienky o ďalších textoch. V tej jedinej sa prejavil ako nádejný talent so schopnosťou napísať dramatickú poéziu, vykresliť hlboké charakteristiky osôb a vyjadriť nespokojnosť s

nespravodlivým usporiadaním sveta. Patril k popredným divadelným kritikom. Zomrel predčasne ako 29 ročný.

Peter Zvon: Tanec nad plačom

Veselohra v troch obrazoch s prológom a epilógom, 1940

Osoby: 10 m, 4 ž

Scéna: knižnica v kaštieli, sála, terasa, záhrada s altánkom

Odohráva sa v noci počas maškarného bálu v starom kaštieli.

V starom kaštieli ožijú a vystúpia zo svojich namaľovaných obrazov gróf Richard, jeho syn gróf Alfréd, markíza Silvia a ich sluha koktavý Barnabáš. Sporia sa o tom, či ešte po toľkých rokoch od ich smrti existujú králi a aký je teraz svet. Rozhodnú sa overiť si to. V kaštieli je práve karneval, a tak štvoricu spočiatku všetci považujú za vydarené masky. Majiteľom kaštieľa je Aristid Kráľ, kapitalista, ktorý sa všemožne usiluje zachrániť svoj podnik. Z obrazu vystúpená štvorica vo svojej naivite pokladá jeho syna Petra Kráľa za naozajstného kráľa. V komických situáciách sa stretáva minulosť s prítomnosťou: grófi hovoria vo veršoch a majú vyberané, rytierske spôsoby, moderní ľudia sú draví, mamonárski, ale aj praktickejší. Medzi postavami z dvoch svetov vznikajú vzťahy príťažlivosti, lásky aj nepochopenia. Aristid Kráľ sa napokon rozhodne dať vyšetriť polícii identitu prišielcov. Prenasledovaní a uštvaní poslovia z minulosti sa rozhodnú radšej pre návrat do obrazov. Nevidí sa im tento dnešný svet, ale napokon uznajú aj to, že dávni králi mali tiež svoje veľké nedostatky. Najlepšie to vyjadrí vo svojom záverečnom songu Barnabáš, ktorý na tú chvíľu aj prestane koktať: „Netrpia, ľudia, netrpia, pre nič, len pre ľudí...“

Tanec nad plačom je podobenstvom o relatívnosti ľudských, spoločenských a historických hodnôt. Autor je skeptický v otázke existencie objektívnej pravdy. Jeho filozofia má však hlboké humanistické pozadie: stavia sa na stranu odstrkovaných, bezvýznamných, čo sú iba svedkovia v zápasoch mocných tohto sveta.

LEOPOLD LAHOLA

(1918-1968)

*Dramatik, scenárista, režisér, redaktor. Na Slovensku prežil len kratšiu časť svojho tvorivého obdobia. V roku 1949 sa vysťahoval do Izraela, roku 1968 sa vrátil nakrútiť svoj posledný film *Sladký čas Kalimagdory*. V dramatickej prvotine *Bezvetrie v Zuele* (1947) nastolil v poetickom háve rozpor lásky k vlasti a svetobežníctva, v *Štyroch stranách sveta* (1948) otázku neutrálneho postoja v konflikte dobra so zlom, v *Atentáte* (1949) rozporné postavenie*

kresťanskej pacifistickej morálky v boji proti zločinom fašizmu. Neskôršie vyšli u nás aj jeho hry Škvrny na slnku (1955) s varovným signálom o nemožnosti úplnej a definitívnej odplaty za spáchané zločiny a Inferno (1960) s analýzou ľudskej povahy na pozadí veľkého nešťastia, zemetrasenia. Filozoficky bol blízko existencializmu.

Leopold Lahola: Bezvetrie v Zuele

Hra v štyroch obrazoch s epilógom, 1947

Osoby: 6 m, 3 ž

Scéna: náznaková, školská trieda, byt železničná stanica

Odohráva sa v Zuele, v spomienkach a v skutočnosti.

Dvaja starí priatelia, José Issuri a Menendez Moreno stelesňujú dva životné princípy. Ten prvý z nich dobro, lásku, starostlivosť o každý detail z ľudí a prírody okolo seba, ten druhý dravosť, podnikavosť, neposednosť, povrchnosť a agresivitu. Učiteľ José vždy na svojho priateľa Menendeza doplácá, vždy kvôli nemu musel prežívať nepríjemné chvíle. Menendez zvaľoval svoje viny na Josého, usiloval sa pobláznit' jeho manželku Máriu, chcel ho provokovať a duševne ubíjať vystatovaním sa svojimi cestovateľskými úspechmi po celom svete, ktorých sa Josému nikdy nedostalo. José si napriek tomu, že bol v živote skôr trpiteľom, vedel pripútať srdce Márie, vernosť sluhu Pabla. A na celý život mu ostala blízka jeho bývalá žiačka Nora, svedkyňa jeho krajšej mladosti. Život Josého sa v hre odvíja vo veľkých skokoch. Jeho rozpory s Menendezom, s ďalšími postavami, ako aj so svojim dvojníkom, ktorý tu vystupuje, sa stále vracajú ku kľúčovým zážitkom jeho individuality. Pred očami divákov sa odvíja osud skromného a spravodlivého človeka, ktorý nemôže končiť inak ako skončí – tragicky. Jeho morálne víťazstvo, ktorého sa v závere hry dočká, je preňho poznaním márnosti života a nenaplniteľnosti najkrajších túžob. Zomiera pod kolesami vlaku na stanici, z ktorej sa chcel konečne aj on, chorý a starý, rozletieť do sveta.

Rozhovory postáv sa odohrávajú akoby v snovom opare: sú viac spomienkami a svedkami ako živým dramatickým dialógom. Prevažujú symboly a umelecká štylizácia, zovšeobecnenia určitých typov ľudí a medziľudských situácií. Hra sa vracia k stále znovu sa zjavujúcej otázke v diele Leopolda Laholu: Čo má hlbší zmysel – kozmopolitizmus svetoobčana, alebo láska k vlasti? Lákadlo diaľky a krásnych miest, alebo bezvetrie, tichá úcta k domovu? Tak ako inde, aj tu autor prichádza k presvedčeniu o kráse toho kúska sveta, odkiaľ človek pochádza. Nič nemá hlbší zmysel, ako pozornosť k svojmu najbližšiemu okoliu, ku kúsku zeme, na ktorom človek vyrastá. A to aj za cenu zrieknutia sa nebotyčných ideálov a za cenu vlastného života.

Leopold Lahola: Štyri strany sveta

Hra v troch dejstvách, 1948

Osoby: 15 m, 1 ž

Scéna: pri rieke, v pivnici, pracovňa v dome

Odohráva sa počas Slovenského národného povstania roku 1944.

Do priestoru boja, kde povstalci zvädzajú nerovný zápas s nemeckou presilou, sa primotá starý maliar Yorika so žiakom Emilom. Chce namaľovať východ slnka a odmieta rešpektovať, že okolo prebiehajú vojenské zrážky, v ktorých sa bojuje aj o jeho slobodu. Major, veliteľ povstalcov, sa usiluje otvoriť Yorikovi oči, pomáha mu pri tom aj odvážna Lena, ktorá bojuje v radoch povstalcov, aj ďalší, ale bezvýsledne. Napokon po nerovnom boji sa ocitnú všetci spolu uväznení Nemcami. Major s Lenou a ďalšími dvoma uväznenými, letcom Cachom a chrabрым čatárom Macom, nikdy nestrácajúcim duševný pokoj, znova sa usilujú presvedčiť Yoriku o spravodlivosti svojho boja a o tom, že nemôže v tomto momente ostať nestranný. Väznitelia postupne posielajú partizánov na smrť. Medzi vyšetrovateľmi je aj Lenin otec. Šokovaný, keď ju uvidí medzi partizánmi a paralyzovaný strachom zo svojich fašistických druhov, nedokáže zabrániť jej smrti po tom, čo ju jeden z Nemcov znásilnil. Yorika, ktorý vidí celú zvrátenosť trýzniteľov, vykričí im svoje opovrhnutie do očí a dobrovoľne ide na smrť. Svedkom je švajčiarsky novinár Albert, ktorý zatúžil zobrať si Lenu za manželku a odviezť ju do slobodného Švajčiarska. Jeho gesto je však zbytočné, pretože Lena takýto útek z boja o slobodu svojho národa už predtým rozhodne odmietla.

Mašinéria vojny sa v hre konfrontuje s pacifizmom. Maliar Yorika verí do poslednej chvíle svojmu umeniu, aj keď všetko naokolo ho presvedča, že musí vyliezť z ulity a zapojiť sa do boja za slobodu. V zrážke dvoch princípov je kľúč k dešifrovaniu symbolického významu tejto hry. Zaujímavé je aj Laholovo riešenie výsledku vyplývajúceho zo zrážky: Yorika sa síce nakoniec pridáva na stranu povstalcov, ale celkom v duchu svojho presvedčenia. Nevyužije skutočnosť, že si povstalci uňho schovali pištoľ a nezaútočí ňou na nepriateľa, ale dobrovoľne ju odovzdáva a so slovami vyjadrujúcimi stratu jeho viery v silu umenia a civilizácie 20. storočia, ide na popravu.

Leopold Lahola: Škvrny na slnku

Hra v troch dejstvách, 1955

Osoby: 3 m, 1 ž

Scéna: Tomyho garsónka

Odohráva sa v daždivý večer medzi jedenástou a jednou po polnoci.

Celá Tomyho rodina trpela cez vojnu pre udavača, ktorý býval v susedstve. Tomy neskôr z pomsty za prekonané príkorie vchoval z udavačovho syna Goga zločinca, ktorý poslušne plní jeho rozkazy. Teraz však už má toho dosť a chce sa Goga zbaviť. Robí to aj preto, že chystá svadbu s Terezou, ktorá o ničom nevie. Tereza odchádza do mesta, kde žije Tomy a hneď na stanici jej ktosi ukradne kufre. Zhodou okolnosti je to práve Gogo, ktorý ich dovlečie svojmu pánovi. Tomy sa obáva komplikácie, a preto Tereze zatajuje skutočnosť a usiluje sa zbaviť políciu, ktorá po kufroch začne pátrať. Tereza postupne začína poznávať pravdu, na slnku jej šťastia sa zjavujú škvrny. Je jej ľúto Goga, zastáva sa ho a chce mu nejako pomôcť, ale obáva sa aj o Tomyho. Preto napokon súhlasí s plánom, aby sa Tomy Goga zbavil tým, že ho navedie na lúpež a pritom naňho upozorní políciu. Tomy s Terezou narýchlo balia veci a chcú odcestovať, keď sa zjaví zranený Gogo, ktorý len-len ušiel prenasledovateľom. Pochopil, že jeho pán, ktorému bol dovtedy oddaný, ho zradil. Za to môže byť len jeden trest – smrť Tomyho. Polícia, ktorá ešte stále hľadá stratené kufre, prichádza neskoro.

Zločin plodí zločin a tento rad môže byť nekonečný, ak ho ľudia svojou ľudskosťou nedokážu pretrhnúť. Lahola dobre vie, že obetí ako Tomy boli milióny, a predsa chápe reálnu nemožnosť potrestať zločincov, ktorí ich utrpenie zapríčinili. Prípadné tresty, akokoľvek rafinované a oprávnené, sú len ďalšími v rade nenávisti postihujúcej všetkých. Humánne stanovisko, na ktorom stojí autor hry, najbližšie vyjadruje postava Terezy. Jej pohľad nie je globálny, ale vcítený do ľudských osudov, do trpiacej psychiky každého jednotlivca. Humanistické posolstvo hry ukazuje cestu k prekonaniu následkov vojnových zločincov.

Leopold Lahola: Inferno

1960

Osoby: 12 m, 4 ž

Scéna: zničený nočný lokál a vila

Odohráva sa po zemetrasení.

Zemetrasenie uväznilo v zbúranom nočnom lokáli nesúrodú skupinu ľudí. Bertí prišiel do lokálu potajomky so Stellou, bez vedomia jej otca, Generála. Bonviván Lucas mal fotografovať krásy mesta, Bubeník a Lola tu vystupovali v zábavnom programe, Zverolekár sa sem prepadol z vyššieho poschodia nad barom, keď sa budova rúcala. V napätej situácii, v očakávaní vyslobodenia spod zasypania, ohrozovaní nedostatkom vzduchu, množiacimi sa potkanmi sa vzťahy v tejto skupinke prudko vyostria. Pri záchranných prácach sa Lucasovi

podarí vyslobodiť, ale ostatní, ktorí boli hlbšie v ruinách, tam naďalej ostávajú. Generál, ktorý vedie na povrchu záchranné práce, prikáže z obavy, aby sa nerozšírila epidémia, zastaviť po niekoľkých dňoch ďalšie vyhľadávanie obetí zemetrasenia, zrovnať ruiny mesta so zemou a prikryť ich dezinfekčnou látkou. Od Lucasa sa však dozvie, že medzi zasypanými je aj jeho dcéra Stella. Generála to neobmäkčí – záujem väčšiny, ktorá môže byť ohrozená prípadnou epidémiou, je nadradený jeho osobnému citu a záujmu malého počtu tých, čo ostanú za živa pochovaní v ruinách. Rozkaz sa začne plniť. Vtom vypukne nová vlna zemetrasenia. Všetci, čo sú nažive, utekajú ratovať si svoje životy. Len Lucas, ktorý sa nedokáže preniesť ponad to, čo si uvedomil – ponad krutosť, s ktorou sa rozhoduje o osudoch ľudí, ostane v polozbúranom dome riskujúc druhé zasypanie a smrť.

Leopold Lahola o svojej hre hovorí: „Toto nie je hra o zemetrasení. Zemetrasenie je iba veľké nešťastie. Peklom sa stáva pričinením ľudí.“ Prírodná katastrofa sama osebe nie je taká hrozná, ako to, čo vyvolá v ľudskej spoločnosti: agresivitu, bezcitnosť, tvrdé presadzovanie sily a autority. Za záujmy neidentifikovateľnej väčšiny trpia konkrétni ľudia. Trpia rovnako postihnutí, ako aj tí, ktorí odľudštený záchranný mechanizmus uvádzajú do pohybu. Kto viac? To nech posúdi divák.

PETER KARVAŠ

(nar. 1920)

Spisovateľ, teoretik umenia. Pôsobí v slovenskej literatúre už desaťročia. V prozaickej i dramatickej tvorbe sa najčastejšie vracia k témam z vojnového inferna spojeného s fašistickou rasovou neznášanlivosťou a zo Slovenského národného povstania. Z tejto hlavnej línie pochádzajú jeho hry: Meteor (1945 a 1958), Bašta (1948), Návrat do života (1946), Polnočná omša (1959), Antigona a tí druhí (1962), Veľká parochňa (1964), Dvadsať noc (1966 a 1971), Nultá hodina (1972), Súkromná oslava (1972), Hmlisté ráno (1973). Jeho hry sú založené na vykonštruovanom modeli, ktorého premeny, vývin a pointa dokumentujú autorskú ideu. K týmto modelovým hrám patrí aj Jazva (1963), Experiment Damokles (1966), Absolútny zákaz (1969), Nebo-pekle (1974), Vlastenci z mesta Yo (1973 a 1988) a i. V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch napísal Karvaš aj hry podliehajúce schematickému výkladu spoločenského vývinu. Okrem drámy a prózy sa jeho racionalizmus, triezve a prenikavé myslenie prejavilo v pregnančných štúdiách z teórie divadla, televízie, rozhlasu i filmu.

Peter Karvaš: Meteor

Hra v troch dejstvách, 1958

Osoby: 4 m, 1 ž

Scéna: interiér observatória

Odohráva sa na pustom ostrove uprostred oceánu.

V hviezdnom observatóriu pracuje Profesor so svojimi asistentmi Christophom a Johannom. Spolu s nimi je tu ešte Eva, dcéra Profesorovho mŕtveho brata a Adam, sluha. Profesor práve vyriešil úlohu vypočítať dráhu vesmírnych telies. Lenže zároveň zistil aj to, že o krátky čas veľký meteor dopadne presne na ich ostrov. Do tejto správy príde aj oznámenie Evy a Johanna, že sa chcú vziať. Z rádia sa zasa dozvedia, že Nemecko práve rozpútalo v Európe vojnu. Členovia výskumnej skupiny sú Nemci a ich názory sa pod vplyvom všetkých týchto skutočností začnú trieštiť. Christoph a Profesor odsudzujú militarizmus vlastného národa. Ale v Johannovi sa prebudí jeho prušiacca dušička a chce urýchlene odísť do vlasti, aby mohol bojovať. Ale či po nich príde loď, aby ich zachránila z ohrozeného ostrova, keď v Európe teraz majú iné starosti? Navyše, v rozhodujúcom okamžiku ktosi vybije batérie vysielacky, a tak sa pomoc nedá privolať. Eva vidí v Johannovi hrdinu, ako bol jej vlastný otec, ktorý zahynul v 1. svetovej vojne. Profesor jej však vyzradí, že otec nepadol v boji, ale guľkou od chrbta, z vlastných radov, dokonca možno Profesorovým výstrelom, keď vybehol zo zákopov bratať sa s Rusmi. Profesora celý život prenasledovalo svedomie a priviedlo ho k obetavej službe vede a ľudstvu a k terajšiemu odporu voči vojne. Na chvíľu všetkým svitne nádej, keď sa na obzore objaví loď. Je to však Nemecku nepriateľská loď, ktorá ich na palubu nezoberie. Všetkých čaká smrť po páde neúprosne sa približujúceho meteoru.

Karvašova hra Meteor má dve verzie. Prvá z roku 1945 bola viac modelová, sústredila sa na filozofický problém hrdinstva. Prepracovaná verzia z roku 1958 zasadzuje príbeh do konkrétnej doby vypuknutia 2. svetovej vojny, rozširuje problematiku o historické aspekty. Nebezpečenstvo hroziace z vesmíru sa porovnáva s nebezpečenstvom vojny. Pre väčšinu postáv hry je prijateľnejšia smrť spôsobená neznámym telesom, pred ktorou môžu ešte obohatiť vedecké poznanie ľudstva, ako nezmyselná smrť kdesi na bojiskách. Abstraktná autorova konštrukcia sa takto stáva ľudsky primeranejšou. Idea humanizmu je silnejšia, ako strach pred bezprostredne hroziacou smrťou.

Peter Karvaš: Diplomati

Komédia v troch dejstvách, 1958

Osoby: 5 m, 2 ž

Scéna: pracovňa veľvyslanca

Odohráva sa v nemenovanej arabskej krajine.

Novo nastupujúci veľvyslanec Veľkej Británie do nemenovanej krajiny, Oliver Cox, prináša so sebou netradičné spôsoby. Svoju činnosť chce založiť na dôslednom dodržiavaní rovnoprávnosti medzi štátmi, na uznaní práv ľudu hostiteľskej krajiny, na nezasahovaní, proste na všeplatných humanistických zásadách. Darmo ho jeho skúsenejší podriadení upozorňujú, že to môže mať zlé dôsledky na britské postavenie v hostiteľskej krajine. Hneď v prvý deň sa nevyhne konfliktu. Domáci politik dr. Šamardal ben Kásim ibn Umar, inak absolvent Oxfordskej univerzity a vyznávač zásad európskej demokracie, svojimi plamennými prejavmi o slobode vyvoláva demonštrácie domáceho obyvateľstva proti Británii. Veľvyslanec Cox v ňom vidí spojenca v duchu svojich zásad a vezme ho pod svoju ochranu. To vyvolá nesúhlasnú reakciu nielen vo vládnúcich kruhoch krajiny, ale aj v ľude, pretože vznikol dojem, že Briti dr. Šamardala na veľvyslanectve internovali. Ani reprezentant tradičnej britskej diplomacie John Turnbull, ani ďalší pracovník veľvyslanectva Archibald Thorneycroft nedokážu v tomto momente účinne poradiť. Najlepšie sa zorientuje veľvyslanecov tajomník Alec McIntyre, zvyknutý z pozície svojho miesta ovplyvňovať všetky rozhodnutia predstavených. McIntyre je lišiak, a tak nielen dokáže všetko zariadiť tak, aby veľvyslanec Cox z prekérnej situácie vyviazol dokonca s pochvalou z Londýna, ale upevní si aj svoju vlastnú pozíciu na veľvyslanectve a zdá sa, že sa mu podarí získať pre seba Coxovu krásnu dcéru Gloriu. Táto mladá žena je inak pozoruhodnou osôbkou, pretože jej moderné, a teda uvoľnené mravy jej umožňujú „prekádovať“ všetkých otcových podriadených v posteli, navyše očariť dr. Šamardala a napokon sa rozhodnúť pre tajomníka amerického veľvyslanectva, čo súvisí iste s tým, že reprezentuje perspektívnejšiu krajinu, ako je Británia. Oliver Cox, poučený prvým neúspechom veľmi rýchlo zabúda na svoje pevné zásady a začína prijímať pravidlá vlády pevnej ruky a hrubého zasahovania do života hostiteľskej krajiny.

Politická satira sa nemusí vzťahovať iba na prax Veľkej Británie, ale dá sa pochopiť ako všeobecne ponímaný obraz medzinárodných vzťahov, v ktorých často rozhoduje mienka veľmocí a väčších národov nad menšími a slabšími. Žiadne ilúzie o nejakej celosvetovej spravodlivosti. Najsmutnejšie je Karvašove konštatovanie, že v politike sa vlastne nerozhoduje v záujme nejakých vyšších ideálov, ale v záujme osobných potrieb a chŕťok tých, ktorí politiku prakticky vykonávajú. Duchaplný humor ostrého Karvašovho pera je ironickým pohľadom do zákulisia procesov, ktoré, žiaľ, formujú medzinárodnú scénu.

Peter Karvaš: Polnočná omša

Dráma v troch dejstvách s prológom, 1959

Osoby: 5 m, 3 ž, vojaci, partizáni

Scéna: meštianska izba, dreváreň

Odohráva sa koncom 2. svetovej vojny v povstaleckej oblasti v dome na okraji mesta.

Sú Vianoce. V rodine Kubišovcov však nevládne idylický pokoj. Je vojna a partizáni dobiedzajú na fašistické pozície v okolí mesta. Každý z Kubišovcov pomýšľa na to, ako si uchrániť nahonobené majetky a osobné výhody, keď sa vojna skončí. Syn Marián sa pridal k fašistom, a tak mu neostáva, len veriť v konečné víťazstvo Nemecka. Dcéra Angela, majiteľka arizovanej cukrárne, má pomer s nemeckým dôstojníkom Breckerom, a to za tichého súhlasu manžela Paľa. Ten hrá na obidve strany. Aj trocha s partizánmi, aj sa prejavuje loajálne s fašistami. Verí, že po vojne prevezme moc buržoázna opozícia a on sa povezie s ňou. Otec rodiny Valentín Kubiš je nahluchlý a do seba uzavretý malomeštiak, matka Vilma žije hlavne svojmu náboženstvu. Nečakanú a všetkým neprijemnú komplikáciu prinesie náhly príchod syna Ďurka, ktorý bol na štúdiu v Bratislave a teraz sa zjavuje ako zranený partizán. Naoko sa všetci tvária, že im ide o jeho záchranu, ale viac rozmýšľajú, ako spasiť vlastnú kožu. Veď veliteľ nemeckých vojakov, Brecker, ubytovaný u nich, už Ďurka zazrel a môže každú chvíľu dať popraviť celú rodinu. Ukrytému Ďurkovi hrdinsky pomáha len jeho milá Katka. Ani tá však nedokáže zabrániť tomu, aby ho nevypátrali. Kto je vinný za Ďurkovu smrť? V rozvadenej rodine, ktorú Brecker veľkoryso omilostil, sa zvaľuje vina z jedného na druhého. Až Brecker dá odpoveď na túto otázku: informácia o úkryte pochádzala od farára, ku ktorému sa utekala spovedať matka v onen Štedrý večer. Ale vinní sú všetci, pretože im slabosť nedovolila postarať sa o bezmocného člena rodiny.

Kubišovci nie sú praví fašisti. Sú to malomeštiaci, prispôsobivci a hrabivci, ktorí sú ochotní spojiť sa s čímkoľvek, aby získali osobné výhody. Ich plytké ideály, úpadok ducha a strach idú fašizmu po vôli. Bezcharakternosť takýchto vrstiev je priamo spoluzodpovedná za zločiny fašizmu, má svoj nemalý podiel na priebehu vojnového ťaženia proti národom Európy.

Peter Karvaš: Antigona a tí druhí

Tragédia, 1962

Osoby: 8 m, 3 ž, zbor hlasov

Scéna: interiér baraku

Odohráva sa v koncentračnom tábore začiatkom roku 1945.

Aj v tejto hre o Antigone ide o pochovanie človeka. Na nádvorí koncentračného tábora leží na smrť zbitý príslušník protifašistického odporu. Lenže svet sa od starogréckych čias zmenil. Hrdinský čin nemá už uspokojiť len jednotlivca. Pochovať mŕtveho Pollyho znamená vliať novú silu do žíl tisícov zajatcov v tábore, ukázať im, že odpor proti fašizmu neustal. Najlepšiu možnosť má na to skupinka zajatcov slovenských partizánov, ktorých barak stojí blízko ležiaceho tela. Alebo by to mohla urobiť Tonka, bývalá baletka z Bratislavy, čo sa tiež ocitla v rukách fašistov a bola zaradená do táborového bordelu. Za zúrivého vyčíňania strážcov pod velením Gerhardta Kroneho neprestáva konšpiračná činnosť. Medzi väzňov príde pri náhodnej razii zatknutý študent Jozef Hájman. Neverí, že ho môže čakať rovnaký osud ako ostatných, sníva o slobodnom živote. Tonka je preňho ako zjavenie, ich rýchla a prudká láska je oázou krásy v bezútešnej realite. Najviac duševných síl zo skupiny partizánov má Poručík, ktorý dokáže povedať pravdu do očí aj Kronemu. Za náletu amerických lietadiel sa Pollyho podarí napokon pochovať, ale fašisti nie sú schopní vypátrať, kto to urobil. Za to sa mstia a na smrť odchádzajú Tonka aj Jozef, Poručík a ďalší zajatci. Na scéne ostáva poloslepý Profesor, ktorý preberá povinnosti odboja v tábore.

V celej svojej do detailov premyslenej štruktúre je hra nenásilným pripomenutím antickej legendy. Krutosť Kroneho (Kreona) sa zráža s odvahou nežnej Tonky (Antigony). Krvilačnosť fašizmu naráža na odpor väzňov, ktorí dokážu ukryť mŕtve telo Pollyho (Polyneika). Príbeh však pritom má typické črty miesta a času, kde sa odohráva. Cez osudy jednotlivcov, ich citový život, prehistóriu, ich túžbu prežiť peklo koncentráku a vybojovať boj s po zuby ozbrojenou presilou, podáva autor otriasajúce svedectvo o fašistických zverstvách. Táto Karvašova tragédia sa zaraďuje medzi najvýznamnejšie európske protifašistické hry, ktoré v povojnovom období pripomenuli hrôzy neľudského systému a jeho ďalekosiahle a nevykynožené korene znova sa objavujúce v akejkol'vek tyranii a dehumanizácii.

Peter Karvaš: Veľká parochňa

Hra v dvoch častiach s epilógom, 1964

Osoby: 31 m, 8 ž, komparz

Scéna: miestnosti v kaštieli, dva byty, vlásenkáreň v divadle, pivnica, súdna dvorana, väzenská cela, miesto popráv

Odohráva sa na presnejšie neurčenom mieste v presnejšie neurčenej súčasnosti.

Generál, ktorý velí okupačným vojskám, si predvolá premiéra okupovanej krajiny a oznámi mu, že za verejného nepriateľa vyhlasuje holohlavých. Títo vraj môžu za všetky nedostatky a neúspechy v krajine. Začne sa pohon na ľudí s plešinou. Veľmi aktívny je v tejto

činnosti premiérov syn Norbert, ale aj mnohí ďalší, ktorí vidia možnosť rýchlej kariéry. Vo chvíľach, keď sa násilne uplatňuje Generálov príkaz nenávisti k holohlavým, overujú sa morálne hodnoty ľudí. Nie je málo tých, čo využívajú konjunktúru, ani tých, čo sa usilujú zakryť svoju plešinu. Zrada, udávanie, prenasledovanie sú na dennom poriadku. Vlásokár v divadle Hanjo Hraschko, ktorý inak z profesionálneho hľadiska má radšej ľudí s bohatými vlasmi, sa s týmto pogromom na ľudí nemôže zmieriť a netají sa tým. Jeho príbuzný Mike chce využiť situáciu a ponúkne mu, aby spoločne zarábali na nešťastí holohlavých tým, že zavedú veľkovýrobu Hanjovho vynálezu – Vlasolinu, látky, ktorá podporuje rast vlasov. Keď Hanjo nechce na niečo podobnú pristúpiť, Mike mu vzorku Vlasolinu ukradne a začne jeho výrobu sám. Lenže táto látka zabezpečí rast vlasov len na tri týždne, potom jej užívateľ neodkladne oplešivie. Keďže Vlasolin začnú používať skoro všetci, v krajine o nejaký čas ostanú len holohlaví. Keď začnú všetci plešivieť, opäť sa stane nepostrádateľný vlásokár Hanjo, teraz preto, aby vyrábal parochne. Nová skutočnosť vedie k prevratu, moci sa ujmú holohlaví a za nepriateľa vyhlásia všetkých vlasatých. Hraschko hoci sa mohol stať na základe svojho predchádzajúceho postoja hrdinom holohlavých, nechce ani o tomto novom fanatizme nič počuť. Postaví sa verejne proti nemu a je odsúdený na smrť.

Autor sleduje osudy veľkého počtu postáv, ukazuje ako reagujú v podmienkach tyranie a neznášanlivosti. Veľká parochňa hovorí o zločinnosti triedenia ľudí podľa apriórnych kategórií. Diskriminácia, myšlienka o nerovnosti mala hrozivú podobu v ideológii fašizmu, prenasledujúcim určité rasové a národnostné skupiny. Hra ukazuje celú absurdnosť podobnej zvrhlosti, zosmiešňuje zvrátenú etiku, ktorú si „nadradení“ vymysleli na ospravedlnenie svojich zločinov.

Peter Karvaš: Experiment Damokles

Hra v štrnástich obrazoch, 1966

Osoby: 17 m, 4 ž

Scéna: zasadacia sieň, manzardka, hala, kaviareň, apartmán, byt, lesík

Odohráva sa dnes.

Do priemerného mesta s priemernými obyvateľmi príde Briks, reprezentant spoločnosti, ktorá ponúka nebývalý obchod. Poskytne obyvateľom počas desiatich rokov všetko, čo si zaželajú, ak budú ochotní stať sa objektom ich experimentu. Nie je presne jasné, o aký experiment ide, ani či ohrozuje ich životy. Ponuka, ktorú spočiatku všetci na čele so Starostom spontánne odmietnu, sa pre nich stáva stále viac prítlačivejšia. Ľudia sú veľmi slabí zoči-voči lákavej možnosti prchavého šťastia a blahobytu. Mešťania postupne podpisujú

zmluvu a kto nechce, toho dajú vyvrheťovi Floriánovi zavraždiť. Lákaniu neodolajú ani Starostov syn Tomáš a jeho snúbenica Monika. Lenže jednou z Briksových podmienok je aj to, aby sa počas desaťročného obdobia v meste nenarodilo žiadne dieťa. A práve Monika túto podmienku zdanlivo poruší. Preto Briks uzná, že sa mu nepodarilo vnútiť celému mestu svoju zmluvu a odchádza. Lenže v Starostovi nachádza svojho pokračovateľa. Za pomoci policajta Terrebu si Starosta uzurpuje absolútnu vládu nad mestom.

Modelová dráma sprvu akoby skúmala, ako sa zachovajú dnešní ľudia stojaci pred faustovskou voľbou. Postupne sa však mení na analýzu vzniku tyranie a moderného absolutizmu. Hra je skonštruovaná prísne racionálne. Psychologické vykreslenie postáv hrá vedľajšiu úlohu, pretože autorovi ide predovšetkým o filozoficko-analytickú úvahu o podobách moci, nadvlády nad ľuďmi.

Peter Karvaš: Absolútny zákaz

Hra v dvoch častiach, 1966

Osoby: 5 m, 2 ž

Scéna: mestský byt

Odohráva sa v súčasnosti.

Rodina žije svojimi starosťami. Matka s Otcom sa starajú o dcéru Annu, ktorá oslepla pri havárii autobusu. V domácnosti býva s nimi švagor Adam, bývalý advokát. Anna má dobrého priateľa maliara Andreja, ktorý ju občas chodí navštíviť. V dome, kde žijú, sa objaví vyhláška, že obyvatelia nesmú pozeráť z okien. Adam sa nezmyselnému nariadeniu rýchlo prispôsobí, usilovne zdôvodňuje sám pre seba aj ostatných jeho zmysel. Nie všetci sa však takto ľahko podrobujú: Anna a Andrej príkaz odmietnu. Preto Gonda a Neoral, kontrolóri a vykonávatelia represíí, odvedú Annu, hoci je slepá, aj Andreja, ktorý potrebuje svetlo a dobrý výhľad pre svoju profesiu. Po určitom čase však prichádza nové nariadenie: obyvatelia môžu znova odkryť okná a pozeráť sa von. Adam zmení názor a začne upozorňovať na chyby minulosti a aktívne presadzovať nové zmeny. Lenže keď obyvatelia domu opäť otvoria okná, zistia, že medzitým im pred nimi vyrástol múr. Anna s Andrejom sa síce po dlhšom čase stretajú, ale už nevedia byť šťastí ako kedysi. Zdá sa, že všetci zúčastnení medzitým akoby „oslepli“, stratili životnú silu.

Prvky absurdnej drámy pri umeleckom modelovaní podôb a fungovania totalitného režimu, hlboké autorské poznanie a presvedčivé vyjadrenie robia z Karvašovho Absolútneho zákazu jednu z jeho najaktuálnejších a pritom významovo najtrvácnejších hier. Na pravdivosti odrazu skutočnosti nič nezmenšil ani odstup niekoľkých desaťročí od jej napísania.

Psychologická sonda do duší obetí represii je v druhom pláne analýzou fungovania násilného odludšteného režimu a jeho odrazu v konaniach ľudí. Korelácie s modernou európskou drámou absurdity a existencializmu sú evidentné. Príznačná je Karvašova formálna precíznosť, racionalizmus, ako aj jeho zameranie na problematiku politického mechanizmu, ktorý vládne nad osudmi bezbranných ľudí.

Peter Karvaš: Dvadsať noc

Hra v troch dejstvách s prológom a epilógom, 1966, 1971

Osoby: 3 m, 3 ž, vojaci

Scéna: simultánna – miestnosti vilky, mlyn v čase vojny

Odohráva sa po dvadsiatich rokoch.

Je práve 20 rokov odvtedy, čo Šimon ako vojak zabil človeka. A nebol to neznámy vojak, ale jeho priateľ, s ktorým predtým súperil o priazeň svojej terajšej manželky Agneše. Zastreľil ho ako zajatca, pretože vojnové udalosti ich rozdelili do dvoch súperiacich táborov – Šimona na stranu fašistov. Preto mal zdrvivú výčitku svedomia a chcel sa vykúpiť trestom, ktorý si sám na seba uvalil. Musel odvtedy počas dvadsiatich rokov v pote tváre s bezhraničnou vytrvalosťou a všetkými prostriedkami pomáhať ľuďom. Je lekárom, a tak túto úlohu splnil v pomoci rodičkám. V opustenom zaostalom kraji si získal zásluhy za výstavbu nemocnice, za nadľudské vypätie síl pri cestách do najzapadnutejších kútov za rodičkami. Tieto fakty sa dozvedáme postupne v prelínaní reálnych postupov s víziami a spomienkami. Skutočnosť voľne prechádza v sen a reminiscencie. Šimon si konfrontuje svoje vtedajšie i neskoršie stanoviská so spolubojovníkom aj spoluvinníkom Aurelom, aj so svojimi najbližšími – s matkou, manželkou Agnešou i s mladou Soňou, ku ktorej ho púta nežný vzťah. Soňa je totiž dcérou Šimonom zastreleného priateľa. Nevie o ničom a len postupne poznáva pravdu. V závere, keď sa už dozvie všetko, však zvíťazí jej láska a je ochotná zabudnúť na minulosť, ktorá sa jej vidí už skoro neskutočná – odpúšťa Šimonovi. Blúznenie plné duševného sebaspytovania a bolestných priznaní sa ale nekončí. V nemocnici, kde je Šimon primárom, umrie pacientka a on sa poponáhľá vziať všetku zodpovednosť na seba.

Dá sa vôbec vina nejako odpykať? Nedá a trpkosť to poznáva hlavná postava Šimon. Ale dá sa odpustiť, zločin môže prekryť láska i čas. Život prináša paradoxy, všetko sa večne premieňa, tak ako v tejto filozofickej symbolickej hre.

Peter Karvaš: Nulť hodina

Hra v jednom dejstve – s prestávkou uprostred, 1972

Osoby: 6 m, 1 ž

Scéna: hala v jednoposchodovej vile

Odohráva sa tesne pred vypuknutím Slovenského národného povstania v roku 1944.

Všetkých sedem postáv sa nachádza v nebezpečnej situácii. Zavretí v hale opustenej vily čakajú už niekoľko dní na telefonický príkaz, ktorý im oznámi začiatok akcie. Sú to dobrovoľníci, príslušníci odboja. Ich úlohou je oslobodiť politických väzňov z miestnej väznice. Malý priestor pohybu, dlhodobo pôsobiace napätie na ich psychiku vyvolá v nich nežiaduce reakcie. Ako blesk z jasného neba zapôsobí telefonická správa, že sa medzi nimi skrýva zradca. V konfliktoch, ktoré táto správa vyvolá, prenášajú podozrenie postupne z jedného na druhého. Podozrivý im je zbehnutý vojak Justín, bývalý sklár Vilo, Arnold, predtým korektor v tlačiarni, čašník Flórik, krásna Iva aj jej mladší brat Marek i veliteľ Rudo. Hľadanie zradcu zasieva medzi nimi nenávisť. Dovtedy väčšinou navzájom neznámi ľudia, ktorých spojila len účasť na akcii, sa odhaľujú, v obrane pred obvineniami prezrádzajú motívy svojho zapojenia sa do boja. Vyjavujú svoje vnútro sa jeden druhému stávajú bližší. Preto keď im telefonicky z ústredia oznámia, že zradca nebol medzi nimi, dokážu rýchlo preklenúť predchádzajúce rozpory a s novou silou svornejšie ako predtým sa pustiť do práve začínajúcej akcie.

Ide o hru z Povstania, ale možno ju ponímať ako modelovú drámu analyzujúcu správanie skupiny ľudí v mimoriadnej situácii. Vzájomné poznanie sa a z toho vyplývajúca zodpovednosť každého za ostatných a pocit spolupatričnosti sa ukazuje ako aktivizujúci podnet schopný stmeliť ľudí k mimoriadnym, aj nebezpečným výkonom. V poznaní takýchto sociálno-psychologických pochodov nachádza dramatik zdôvodnenie svojej viery v ľudí.

Peter Karvaš: Súkromná oslava

Hra v jednom dejstve, 1972

Osoby: 7 m, 2 ž

Scéna: luxusne zariadená pracovňa

Odohráva sa v NSR začiatkom decembra 1964.

Bývalý plukovník hitlerovskej armády Konrad von Kempf-Severing pripravuje oslavu svojich 53. narodenín v kruhu spolubojovníkov. Nečakane, tesne predtým objavia sa uňho nepozvaní: sestra Valentína, milenka Honey, synovec Herbert a istý Heinz Korn, ktorý sa vydáva za príslušníka polície, čo ho má ochrániť pred číhajúcim nebezpečenstvom. Príprava a priebeh oslavy, keď už sú prítomní aj pozvaní spolupracovníci, ukážu, že naozaj čosi nie je v poriadku. Anonymné listy, rôzne poplašné správy, nervozita zúčastnených postupne vedie k

prezradeniu, že plukovník a jeho spolubojovníci majú spoločné tajomstvo, ktoré zaťažuje ich svedomie a vyvoláva panický strach. Všetci sa počas vojny podieľali na poprave nevinných civilistov pri dedine Iliáš na strednom Slovensku. Detektívna zápleтка graduje v peripetiách vedúcich až k plukovníkovej smrti. Ako sa vyšetrí, plukovníka na jeho vlastnú žiadosť otrávi sluha Erik v momente, keď by prezradením jeho neslávnej vojnovej činnosti sa mohol očierniť on a jeho slávny rod. Z Heinza Korna sa vykľuje jeden z tých, čo popravu prežil a čo presne dvadsať rokov po nej zaranžoval celý tento večierok pravdy.

Detektívna hra je postavená do služieb protifašistickej idey. Vyšetrovanie odhaľuje nielen celý priebeh činu, ale aj prehistóriu postáv a ich vojnové zločiny. Autor prostredníctvom Heinza Korna kladie na záver nezodpovedanú otázku, ako na vypátranú pravdu zareaguje justícia. Súkromná oslava pripomína fašistické zločiny proti ľudskosti a potvrdzuje ich nepremlčateľnosť nielen podľa príslušného zákona, ale aj podľa vyššieho etického princípu.

Peter Karvaš: Hmlisté ráno

Hra v jednom dejstve – s prestávkou 1973

Osoby: 6 m, 1 ž

Scéna: izba v domčeku

Odohráva sa koncom 2. svetovej vojny na Slovensku.

Starý Ambrus prežil najhoršiu noc svojho života. Jeho syna, aj syna domovníka Stríža odvieďli Nemci ako rukojemníkov a mali ich nad ránom popraviť. Starec tomu nechce uveriť, veď vždy chránil svoj dom pred vojnovými udalosťami. A predsa sa tá hrozná zvesť potvrdí. Prinesie ju Kadraba, vojak kolaborantskej armády, ktorý týral a popravoval zajatcov v miestnom väzení. Kadraba už nevydržal s nervami a dezertoval. V Ambrusovom dome sa stretne s Magdou, ktorá mala pomer s obidvoma popravenými. Aj ona, ako tamí dvaja, je zapojená do odboja, a tak jej vzťah ku Kadrabovi prejde rôznymi peripetiami. Od nenávisti až k ochote stratiť vlastnú česť, len aby v intímnom objatí s ním uchránila vlastným telom vysielачku pred Nemcami, ktorí začali v dome prehliadku. Zdvorilý a vojnu nenávidiaci nemecký veliteľ Feldman dôsledne plní rozkazy, a tak Kadrabu odvádza ako zajatca. Nepomáha ani úsilie Ambrusa, ani Stríža, tohto človeka už nezachránia. Ambrus sa dozvedá, že jeho popravený syn bol členom odbojovej skupiny a hoci predtým by sa takéhoto poznania zhrozil, teraz ho naplňa radosťou.

Na pozadí vojnového besnenia sa v hre rozohráva psychologický a etický konflikt ľudí, ktorých víchor na krátky čas priveje pod spoločnú strechu Ambrusovho domu. O tom,

kto si získa sympatie diváka, o morálnom víťazstve už nerozhodujú čiastkové, možno i zmätené a niekedy i škandálne činy – rozhoduje zásadná otázka, na ktorej strane barikády stoja. Pokojný dom starého Ambrusa so všetkými atribútmi zbabelého malomeštiactva sa stáva miestom, kde sa rodí budúca, povojnová sloboda myslenia a konania.

Peter Karvaš: Nebo – peklo

Veselohra v štyroch obrazoch, 1974

Osoby: 6 m, 4 ž

Scéna: sochársky ateliér

Odohráva sa v ateliéri, ktorý sa postupne premieňa na nepoznanie.

Do ateliéru k sochárovi Antonovi Belicovi príde nečakaná návšteva. Je to pani, ktorá mu ponúka skvelú kariéru spoločensky i umelecky úspešného umelca. Pani, ktorá si dá hovoriť Evelína, prichádza priamo z pekla. Anton Belica sa chvíľu bráni jej ponuke, ale keď ho Evelína uistí, že aj tak je po smrti predurčený pre peklo, postupne jeho odpor chabne. Evelína má mimoriadne schopnosti orientovať sa v zákulisných vzťahoch, a tak zakrátko zhromaždí okolo Belicu pestrú a hlavne vplyvnú spoločnosť: riaditeľa Nadácie pre soľptúru Šimka s manželkou, kritika Magdolena, pána Seratora zo Združenia pre plastiku, aj dr. Rajka, tajomníka Ústavu pre moderné sochárstvo. Ošarpaný ateliér sa mení na miesto banketov a osláv, pri ktorých sa dohaduje, prirodzene za protislužby, Belicov postup. Sám by už podľahol tomuto ošialu závratnej kariéry, keby ho nezavrátila žena, do ktorej je zaľúbený a pre ktorú – ako jej to nahovára – to všetko robí. Touto ženou je herečka Alina Matiašová, anjelská povaha, ktorá aj podľa informácie Evelyny má po smrti zaručenú cestu do neba. Evelína, ktorá sa podľa potreby premieňa na Belicovu tetu, sestru i krásnu neter, nedokáže vymazať z Belicovho srdca Alinu, a keď zistí, že asi boj o neho prehrala, stratí sa. Odrazu sa sochárova sláva začína rozplývať. Jeho podplatení priaznivci ho kritizujú a čo je horšie, tvrdia, že nikdy žiadnu tetu, sestru ani neter nevideli. Znamená to, že išlo iba o fikciu a po kariére túžil Belica aj bez podpory diabla? Tým horšie preňho! V pravú chvíľu sa našťastie zjaví Alina a vezme všetko do svojich rúk. Znova začne organizovať Belicovu kariéru, je ešte schopnejšia ako bola Evelína, má lepšie konexie. Vysvitne, že je to vlastne anjel a má za úlohu robiť pre Belicu to isté, čo robila Evelína. Niet takmer žiadneho rozdielu, lenže teraz je to zasa v mene neba.

Táto konverzačná hra si vzala na mušku prehnané túžby po ľahkej kariére, založenej nie na osobných umeleckých schopnostiach, ale na nečestných praktikách rôznych protekcií a veľkých výhod. Belica je posadnutý šialenstvom vlastnej kariéry, takže ani nie je dôležité, či

ho k tomu priviedlo peklo či nebo. Dokonca to ani nie je také zaručené – svoju cestu si vybral predovšetkým on sám a pekelné-nebeské lákadlá mu prišli veľmi vhod, aby sa mohol za ne skryť.

Peter Karvaš: Zadný vchod čiže Rozkoše v utorok po polnoci

Komédia, 1976

Osoby: 4 m, 3 ž

Scéna: hala v starobylom dome

Odohráva sa v Londýne v súčasnosti.

Počas spoločenského večierka príde do domu lorda Stanleyho Hendersona nezvyčajná návšteva. Mladá, krásna Harriet, ktorá sa zúčastňovala ako prostitútka tajných utorkových večerov v dome lorda Ivora Grattona. Stretávala sa tam na radovánkach londýnska pánska smotánka. Harriet prišla s myšlienkou presadiť založenie odborovej organizácie prostitútok. Ak sa tak nestane, všetko prezradí. Lordi spočiatku o tom nechcú ani počuť, ale napokon podľahnú nátlaku a usilujú sa žiadosti vyhovieť. Harriet si získa srdce počestnej lady Elisabeth, manželky sira Stanleyho. Tá dokonca prisľúbi, že sa stane čestnou predsedníčkou odborovej organizácie. Bystrá Harriet očarí všetkých, zamiluje sa do nej aj sluha Cole. A ako vysvitne, má aj obdiv Donalda, syna sira Stanleyho, keď sa stretli počas štúdií v Oxforde, kde bola pre mužov úplne nedobytná. Zdá sa, že londýnske prostitútky majú už zaručené víťazstvo, keď sa muži rozhodnú pre odvetu – začnú ich bojkotovať. To na ne zapôsobí. Nepomôže im ani, keď prezradia pravdu o manželoch, keď manželky dávno všetko vedia. Lahkonohé dámy sa stiahnu. Všetko sa vracia do starých koľají. Utorkové večery sa opäť budú konať. Ako sa ukáže, organizovali si ich nielen páni, ale v tom istom čase aj dámy. Harriet, ktorá vmetie zúčastneným do tváre obžalobu pre ich predajnosť, v ničom nie odlišnú od prostitúcie, odchádza s Colem hľadať spoločné šťastie.

Bystro, s anglickým humorom napísaná komédia plná trefných pozorovaní a britkých formulácií, sa síce odohráva v Londýne, jej príbeh by sa mohol prihodiť aj inde. Všade tam, kde pokrytecká morálka rozlišuje medzi „hlavným a zadným vchodom“, kde niečo slúži ako nablýskaná fasáda a o niečom sa radšej nehovorí.

Peter Karvaš: Vlastenci z mesta Yo čiže Kráľovstvo za vraha

Komédia v troch dejstvách, 1988

Osoby: 10 m, 3 ž

Scéna: pracovňa riaditeľa anglickej starobylej väznice

Odohráva sa v roku 1973.

Väznica v anglickom meste Yo zaznamenáva významné tristoročné jubileum. Agilný riaditeľ sir Milington Fortheringham, túžiaci po tom, aby si ho už konečne všimli aj na ministerstve v Londýne, príde s návrhom nejako veľkolepo osláviť túto udalosť. Ale ako? Dozorná rada si nevie rady, kým nepríde na myšlienku mladý účtovník a hospodár väznice Jonathan Buckle – výročie treba osláviť popravou. Za tento výborný nápad sa Bucklovi dostane všeobecného uznania i povýšenia. Jeho šance, že sa bude môcť konečne oženiť s krásnou Vivian Egertonovou, sekretárkou riaditeľa, sa rapídne zvýšia. Kto bude katom? Predsa hlavný dozorca, prihlúply Algernon O'Hara, aj keď sa tomu sprvoti bráni. Lenže kde nájsť vhodného odsúdenca? V domácej väznici, ani v celom Anglicku práve nič nie je po ruke. Nedarí sa presvedčiť ani niekoľkých kandidátov, ktorí sú odsúdení na doživotné väzenie. Horúčkavité hľadanie sa končí ďalším rozhodnutím: keď niet vraha, treba ho urobiť! Dohodnúť sa s niekým, aby sa obetoval pre vec osláv a aby spáchal zločin. Poprava sa potom bude iba fingovať a dobrovoľníka za jeho obetavosť potajomky prepustia. Mesto sa postará o jeho finančné zabezpečenie do konca života – pravda, kdesi v ďalekej krajine. Všetci sa zhodnú, že tým dobrovoľným vrahom nech je ten, čo spôsob osláv vymyslel: Jonathan Buckle. Od toho momentu sa celé mesto zmení. Je tu verejne známy budúci vrah a všetci, čo sa chcú zbaviť svojich konkurentov, nepriateľov i priateľov sa zhŕknu okolo väznice so svojimi návrhmi. Dokonca aj členovia Dozornej rady prinášajú svoje tipy. Angažovaná členka ženského charitatívneho hnutia Margot Highamová by sa chcela zbaviť svojej súperky v boji o výsadné postavenie v hnutí. Žoviálneho lekára dr. Abrahama Palmerstona, ktorý si pokojne a bezkonkurenčne liečil a posielal do hrobu svojich pacientov v meste, odrazu ohrozuje mladší kolega. Profesor miestnej školy Brinsley Peel dokonca navrhuje za obeť vraždy samého seba, pretože sa nevie preniesť ponad vlastnú bezvýznamnosť kontrastujúcu s velikánmi, o ktorých učí žiakov. Nakoniec sa riešenie zápletky ponúkne samo. Do väzenia neočakávane prichádza minister a jeden z väzňov, ktorého nespravodlivo kedysi odsúdili, ho zaškrtní. Radosť všetkých prítomných je však veľmi krátka. Predseda Dozornej rady, senilný a nesvojprávny lord Clarendon, vlastne jeho ošetrovatelka Charlotta Arbutnothová, ktorá zaňho vždy rozhoduje, prináša zdrvivú správu: práve bol zrušený trest smrti. Chiméra veľkolepej oslavy sa rozplýva. Jonathan Buckle a Vivian Egertonová oznámia, že chcú spolu žiť v jednej z väzenských ciel. Zdrveným prítomným ponúka Charlotta Arbutnothová nové riešenie. Získať ďalšie presvedčivé dokumenty, že ustanovizeň bola založená až o tri roky neskôr, odložiť oslavy a bojovať za znovuzavedenie trestu smrti.

Na povrchnejší pohľad je to takzvaná dobre urobená hra s anglickým humorom a dokonca z anglického prostredia. Satiricky, presne mierenými šľahmi duchaplnnej konverzácie zasahuje ľudské a spoločenské neduhy, ako je túžba po rýchlej kariére a sláve, s ktorou ide ruka v ruke nepriateľstvo, nenávisť k druhým, prerastajúca až do zločinnosti. Peripetie okolo hľadaného vraha, ktorý má byť slávnostne popravený, dokazujú, že Karvašovu hru nemožno brať iba ako vydarenú bláznivú komédiu, ale aj ako obraz tragickej ľudskej zloby, krvilačnosti a masovej nenávisti. Hra je napísaná s neobyčajnou technickou brilantnosťou a s presne formulovanými odkazmi pre inscenačný kolektív.

IVAN BUKOVČAN

(1921-1975)

Filmový scenárista, dramatik, publicista. Pracoval ako dramaturg v Slovenskej filmovej tvorbe. Je autorom viacerých filmových scenárov. Pre divadlo písal od 50. rokov – veselohry Surovô drevo (1954), Diablovej nevesty (1957), Hľadanie v oblakoch (1960), Vrcholné obdobie zaznamenáva na prelome 60. a 70. rokov, keď spracoval závažné témy o človeku v osudových historických udalostiach: Pštrosí večierok (1967), Kým kohút nezaspieva (1969), Zažeň vlka (1970), Slučka pre dvoch (1970). Potom hľadal nové témy v exkluzívnych prostrediach na cudzích kontinentoch: Prvý deň karnevalu (1972), Luigiho srdce (1973) a v žánri science-fiction: Takmer božský omyl (1971), Fatamorgána (1977). Tieto aj ostatné hry sú predchnuté jeho neochvejnou vierou v etickú silu ľudského rodu.

Ivan Bukovčan: Pštrosí večierok

Tragikomédia, 1967

Osoby: 7 m, 3 ž

Scéna: moderne zariadená reštaurácia

Odohráva sa v šesťdesiatych rokoch.

Na maturitný večierok po dvadsiatich piatich rokoch príde len niekoľko bývalých spolužiakov. Každý prešiel vlastnú dráhu, medzi ich dnešným spoločenským postavením sú rozdiely. Spočiatku bezprostredná zábava sa zmení na konflikt, keď si pripomenú svojho učiteľa latinčiny, prezývaného Sumec. Tento spravodlivý človek sa ich zastal, keď im v čase vojnových fašistických represí hrozilo nebezpečenstvo. Lenže v päťdesiatych rokoch sa stala Sumcovi krivda. Bol nespravodlivo obvinený a uväznený. Ani jeden zo žiakov sa ho vtedy nezastal. Teraz si vzájomne vyčítajú svoju zbabelosť. Tá pretrvala aj neskôr, keď sa už začali omyly päťdesiatych rokov naprávať. Učiteľ latinčiny celý život túžil cestovať do Talianska.

Potreboval na to iba dobrozdanie svojich bývalých žiakov. Nie všetci však boli ochotní sa za neho zaručiť, a tak sa jeho sen nemohol legálnou cestou splniť. Odhodlal sa preto ilegálne opustiť republiku, bol pritom prichytený a znova uväznený. Tieto skutočnosti sa dozvedáme postupne z neochotných priznaní spolužiakov, ktorí nedokázali v rozhodujúcich chvíľach podržať svojho obľúbeného latinčinára. Nedokázali to ani tí, čo urobili politickú kariéru, ako napr. funkcionár, ktorého v škole prezývali Šerif, právnik Doktor, ani tí menej úspešní, ako bývalý futbalista Lupino, trikrát rozvedená Monika, poštový úradník Sveták a ďalší. Dokonca ani ten, čo na tomto pštrosom večierku nastolil prvú otázku čistého svedomia vo vzťahu k Sumcovi, fotograf Marek. Nie akcia, ale konfrontácia stanovísk postáv buduje napätie tejto hry, rozvíja konflikt a dejovú líniu.

Trauma päťdesiatych rokov sa odráža na všetkých zúčastnených. Hra má svoj význam pri zúčtovaní s neslávnu históriou na začiatku obdobia budovania socializmu. Nastoľuje potrebu občiansky statočných postojov, otvorenosti pri hodnotení minulosti, kritického vyrovnanie sa s deformáciami aj za cenu osobného rizika. Pštrosí večierok je hra o svedomí súčasného človeka, ktoré skúškami prelomovej doby neprechádza celkom čisté.

Ivan Bukovčan: Kým kohút nezaspieva

1969

Osoby: 7 m, 4 ž

Scéna: pivnica

Odohráva sa v malom meste okupovanom nemeckým vojskom v novembri 1944 po potlačení Slovenského národného povstania.

Za vydarenú akciu partizánov sa chcú Nemci pomstiť tým, že zatknú, a ak sa do rána nepodarí chytiť vinníkov, aj popravia desať náhodne vybratých obyvateľov, ktorí boli prichytení na ulici v čase po zákaze vychádzania. V pivnici jedného domu zhromaždia mladých milencov Ondreja a Fanku, starca Terežčáka, Babjakovú, ktorá pomáhala pri interrupcii, zverolekára dr. Šusteka, Tuláka, holiča Uhríka, Pani lekárnikovú, učiteľa Tomka a prostitútku Mariku Mondokovú. Sprostredkovateľom medzi zatknutými a nemeckým veliteľom je kolaborant Fischl, slovenský etnický Nemec. Veliteľ neskôr zmení rozhodnutie – popravený bude iba jeden z rukojemníkov, ten, ktorého ostatní vyberú spomedzi seba. Takéto oznámenie vyvolá medzi desiatimi hlboký konflikt, v ktorom sa preverujú ich postoje a morálne kvality. Odhaľuje sa ich pravá tvár. Podozrievajú Tuláka, ktorý sa netají svojimi protifašistickými názormi. Lepšie situovaní z nich zdôvodňujú svoje nároky na záchranu vlastnou dôležitosťou. Učiteľ Tomko chce ochrániť svojich žiakov Ondreja a Fanku.

Zverolekár Šustek a Pani lekárniková sa cynicky stavajú k osudu ostatných. Zato učiteľ Tomko, Terežčák, Tulák, študent Ondrej, ba aj prostitútka Marika Mondoková nájdu v sebe dosť síl, aby si zachovali ľudskú dôstojnosť. Holič Uhrík v afekte zbabelosti podreže Tuláka britvou. Ostatní takéto riešenie neprijmú a jeho zločin odsúdia. Hnaný výčitkami svedomia i opovrhovaním prítomných berie Uhrík na seba lós odsúdeného na smrť.

Tému historickej udalosti, Slovenské národné povstanie, úspešne autor pretransponoval do dramatického jazyka. Vzorku obyvateľstva postavil do krajnej situácie rozhodovania o bytí či nebytí a pozoroval, ako sa zachová. Načrtol pritom podstatné otázky ľudskej etiky. Humanizmus tejto protifašistickej hry spočíva v tom, že hoci odhaľuje obidve stránky ľudskej povahy, dobré i zlé, ostáva za všetkým viera vo víťazstvo toho zdravého, čo v ľuďoch je. Skupinka rukojemníkov si v ohrození postupne nájde vlastné pravidlá hry a cez najťažšiu skúšku prejde síce veľmi poznačená, ochudobnená o dva ľudské životy, ale ako víťaz nad zbabelosťou. Ako morálny víťaz nad fašizmom.

Ivan Bukovčan: Zažeh vlka

Dráma v troch dejstvách, 1970

Osoby: 3 m, 2 ž

Scéna: veľká izba v starom nemeckom dome

Odohráva sa koncom roka 1954 v slovenskej rodine vystahovanej do českého pohraničia.

Tóno si už veľa vytrpel pre svoju rodinu. Otec mu zahynul v lese. Jeden brat bol partizán a Tóna kvôli nemu mučili fašisti. Po vojne sa rodina začala vzmáhať, kým zasa neemigroval brat Ján na Západ. Tóno, ktorého predtým čakala sľubná kariéra, znova trpel. Musel odísť z úradu, nastúpiť do bane a potom sa s matkou a sestrou Betou vystahovať do opusteného domu v Sudetách. Tam už mohol byť koniec všetkých príkorí. Aj sestra Beta sa chystala vydať za vojaka pohraničnej stráže Lojza. A vtom sa vrátil zatúlaný brat Ján. Vraj ho sklamaro dievča, kvôli ktorému emigroval. Jano si nevie predstaviť, aké komplikácie tým spôsobuje celej rodine a akému nebezpečenstvu sa sám vystavuje. Veď práve vrcholila temné päťdesiate roky. Tóno je nahnevaný, zasa je tu hrozba, že sa jeho na chvíľu získaný pokoj zrúti, zasa bude perzekvovaný kvôli bratovi. Len matka je šťastná, že má Jana konečne pod svojimi krídlami. Naivne verí, že sa jej ho podarí uchrániť. Tóno vidí v Janovi vlka, čo ho ohrozuje, nalieha naňho, aby zmizol z ich domu, plasticky mu vykresľuje, aké pomery vládnu v republike. Atmosféru strachu ešte znásobí tajuplný telegram s výstrahou. Jánovi sa otvárajú oči, vidí, čo spôsobuje, a tak volí radšej samovraždu.

Prenasledovanie nevinných ľudí v päťdesiatych rokoch spôsobilo nevraživosť a krutosť aj tam, kde odjakživa platili pevné zákony súdržnosti: v rodinách, medzi rodičmi a deťmi a medzi súrodencami. Bukovčanova hra zachytáva vnútorné rozpory ľudí v čase, keď boli rozbité tradičné štruktúry, stratili sa zaužívané rodinné a susedské väzby, kontakty s domácim prostredím. Práve na pozadí týchto stáročných hodnôt sa javia päťdesiate roky ako odľudštené a deformujúce.

Ivan Bukovčan: Slučka pre dvoch alebo Domáca šibenica

Tragifraška v dvoch častiach, 1970

Osoby: 2 m, 1 ž

Scéna: povale rodinného domu

Odohráva sa za májového odpoľudnia v malom kúpeľnom meste začiatkom druhej polovice 20. storočia.

Sprvu sme svedkami skoro absurdnej situácie. Muž v najlepších rokoch sa na uzavretej povale prihovára pavúkom a muchám. Nečudo, veď skoro zošalel z vyše päťročného väzenia, do ktorého sa zo strachu sám schoval. Bývalý kníhkupec, malopodnikateľ bol v päťdesiatych rokoch vyvlastnený a musel prejsť pracovať ako údržbár kanalizácie. Vtedy jeden z prameňov v miestnych kúpeľoch vyschol a on sa bál, aby ho za to neodsúdili – veď procesov s nevinnými ľuďmi bolo v tých rokoch dosť. V dobrovoľnom väzení na povale vlastného domu sa stretával iba s manželkou. Lenže tej sa už zunoval takýto nenormálny život, a tak odmieta za ním chodiť a vyhovieť každú sobotu jeho chlapským túžbam. Stravu mu bude nechávať za dverami, aby sa s ním nemusela stretávať. Dokonca mu naznačuje, aby si urobil slučku a skoncoval so životom. Pravou príčinou takejto zmeny je, že si našla milenca, za ktorého sa chce vydať. Nečakaný zvrät prinesie do deja práve tento milenec Dodo. Ide sa totiž ku všetkému priznať manželovi zavretému na povale a presviedča ho, že môže už bezpečne zísť dolu. Časy sa zmenili, dokonca aj vyschnutý prameň opäť ožil. Prečo toto Dodovo priznanie? Proste sa mu nechce ženiť, má radšej prelietavý život. Ale manželovi sa už nežiada medzi ľuďmi. A tak žena ostáva sama v denných starostiach a na povale domu, v úteku pred realitou má už dvoch mužov.

Päťdesiate roky boli pre mnohých tragickou skúsenosťou. Ale zároveň v nich bolo čosi nereálne, bláznivé a smiešne. Aby to autor vyjadril, stvoril tento nezvyčajný manželský trojuholník. Niet v ňom nič lascívneho. Skôr odráža trpkú príchuť obdobia kultu osobnosti, ktoré zatváralo ľudí do samoty, spôsobovalo ich útek od reality.

Ivan Bukovčan: Takmer božský omyl

Science-fiction komédia, 1971

Osoby: 9 m, 2 ž

Scéna: park, kabinet chirurga, úradná miestnosť, rozostavaný dom, experimentálna nemocnica
Odohráva sa vo veľmi blízkej budúcnosti.

Začiatok je skoro detektívny. Inšpektor Friks a jeho nahlúply pomocník Mixi vypočúvajú Eliáša, očitého svedka nevysvetliteľného rozpoltenia Daniela Gašpara na dva rovnaké kusy. Podozrenie padne na samotného Eliáša. A tak sa radšej tento muž, ktorý v parku, kde sa to stalo, práve nahrával na magnetofón spev vtákov, vydá sám po stopách čudného prípadu, aby sa očistil v očiach polície. Zistí, že Daniel Gašpar bol prehnane pracovitý, až sa roztrhol v práci. Jeho dvoch častí sa potom zmocnil profesor Jordan, geniálny lekár a svojou novou metódou dokázal polovičky domodelovať do celých ľudí – vznikli tak dvaja Danielovia Gašparovia. To sa nechce páčiť Eliášovi, ale ani manželke teraz už dvoch Gašparov. Práca profesora Jordana sa však celkom nevydarila. Jeden z pacientov totiž získal prevažne lepšie, miernejšie psychické vlastnosti, zatiaľ čo druhý je agresívny a nemá ani kúska svedomia. Keď obidvoch Gašparovcov navštívia v nemocnici kolegovia z firmy Vynálezy a patenty, druhý ich douráža znepriatelí. Iba riaditeľ Silvaj si myslí, že našiel ideálneho pracovníka a ponúkne mu významné miesto vo firme. Po roku sa aktéri príbehu opäť stretnú. Postihli ich nepríjemné udalosti. Profesor Jordan, ktorý si už robil záľusk na Nobelovu cenu, bol odsúdený lekárskymi kolegami za to, že obišiel etickú stránku celej veci. Riaditeľ Silvaj bol vytlačený zo svojho miesta rozpínavosťou druhého Gašpara. Eliáš sa pomiatol z výčitiek svedomia, že nezabránil celému prípadu už v zárodku, keď sa Gašpar roztrhol.

Ivan Bukovčan upozorňuje na nebezpečenstvo, ktoré hrozí z neovládnutých pokrokov vedy, hlavne biológie, schopnej zasahovať do ľudskej psychofyzickej integrity. Komickou formou poukazuje na to, že kým sa nevyriešia zložité etické a sociologické otázky s tým súvisiace, treba takéto pokusy na človeku považovať za amorálne a odsúdeniahodné.

Ivan Bukovčan: Prvý deň karnevalu

Dráma, 1972

Osoby: 14 m, 2 ž, komparz

Scéna: náznaková – karnevalové mesto, interiér, katedrála, väzenie

Odohráva sa v Latinskej Amerike.

Je karneval. Rozjasené sprievody prechádzajú mestom. V tom istom čase sa pripravuje atentát na nenávideného Generála. Manuel, ktorý má ísť do rozhlasu vyhlásiť smrť tyrana, sa s obavami lúči s pouličným čističom topánok Pepem, s matkou a so svojou milou Máriou-Inglesiou. Atentát sa nepodarí a Manuela zatknú priamo pri mikrofóne. Poslední dvaja zo skupiny, čo sa zachránili pred guľkami Generálových ochrancov, Ricardo a Diego, sa spolu s Manuelom dostávajú do väzenia. Tam ich príde navštíviť sám Generál a dáva im možnosť vyhnúť sa trestu, ak v televízii zavrhnú svoj vlastný čin. Všetci to odmietnu, aj Manuel, ktorý sa práve dozvedá, že sa mu má s Máriou-Inglesiou narodiť dieťa. Karneval v meste pokračuje. V jednom roztancovanom zástupe Pepe nepozorovane zabije El Muda, vyzvedača, čo má na vine dolapenie a smrť Manuela.

Prvý deň karnevalu zobrazuje nezmieriteľný konflikt revolučnej ľavice vyrastajúcej z proletárskych vrstiev, s diktatúrou vojenského režimu opierajúceho sa o domácu buržoáziu. Sociálne rozpory, ktoré inak najbezprostrednejšie prežíva v súkromnom živote postava Manuela, sa v hre uvádzajú v širšom rámci ako podstatný problém juhoamerického kontinentu.

Ivan Bukovčan: Luigiho srdce alebo Poprava tupým mečom

Americká buffonáda, 1973

Osoby: 5 m, 3 ž, hlasy

Scéna: väzenská cela s elektrickým kreslom

Odohráva sa v USA.

Gangstera Luigiho Lombardiniho čaká poprava v elektrickom kresle za dvojnásobnú vraždu. Leho advokát Benny Mc Loud má dobrý nápad. Luigi nech sľúbi po smrti odovzdať svoje srdce známej klinike. To mu získa verejnú mienku a za takýto humánný čin azda dostane aj milosť. Musí však vopred súhlasiť s tým, že popravu nevykonajú v elektrickom kresle, ale mečom, aby sa srdce nepoškodilo. Luigi nakoniec privolí a advokátov predpoklad sa naozaj splní. Tlač je plná sympatií ku gangsterovi. Do väzenia sa začnú hrnúť záujemcovia o Luigiho srdce - major James Appelgate ponúka veľkú sumu peňazí, doňa Dolores svoju krásnu dcéru, Miss World Dianu, manželka Jezabel sa dovoláva svojho prednostného práva. Luigi nevie nikomu povedať nie. Situácia sa však onedlho zmení. Na verejnosť prenikne správa, že gangster sľubuje svoje srdce komukoľvek, že s ním obchoduje. Mienka sa opäť obráti proti nemu. Rozhorčení záujemcovia, ktorí už mysleli, že urobia dobrý biznis, sa vrúti do väzenskej cely a Luigiho zlynčujú dáždnikmi. Nebolo treba ani elektrického prúdu...

Advokát Benny Mc Loud prichádza so správou o milosti udelenej Luigimu novým guvernérom už neskoro.

Luigi Lombardini je atypický gangster. Je to mäkký človek, mysliaci stále na svoju rodnú dedinku na Sicílii. Gangster sa stáva obeťou obyčajných meštiakov – dravcov v ľudskej koži, ktorí chcú od neho získať čo najviac, najradšej všetko. Moc peňazí, spoločnosť, kde sa dá všetko kúpiť, rodí práve takýchto bezohľadných ľudí, nezastavujúcich sa ani pred smrťou svojej obete. V podmienkach takto zorganizovanej konzumnej spoločnosti získavajú negatívne ľudské vlastnosti až neľudské, absurdné rozmery. Bukovčanova americká buffonáda sa teda neusmieva ako zvyčajná crazy-komédia, ale ide z nej pocit stiesnenosti a chlad.

Ivan Bukovčan: Fatamorgána

Tragikomédia, 1977

Osoby: 6 m, 2 ž

Scéna: oáza v púšti

Odohráva sa v podivne vyzerajúcej oáze v súčasnosti.

Niekoľko ľudí navzájom sa nepoznajúcich sa stretne v čudesnom, výstredne zariadenom hniezde Nikosa Kenotafia uprostred púšte. Všetko prezrádza jeho obdiv k antickému umeniu. Tento boháč a vynálezca vymyslel zariadenie, ktoré dokáže zvončením strieborných zvončekov odhaliť klamstvo v reči a vie vypočítať skutočnú ľudskú hodnotu. Celá terasovitá záhrada v oáze je plná podivných zvoniacich stromov. Vďaka zariadeniu sa odhaľujú dôvody, prečo Kenotafios pozval práve týchto ľudí. Trixi je majiteľkou nevestinca a dala mu meno gréckej bohyně. Salmoneli je producentom televízneho seriálu plného nemravností. Jasper rozbil v múzeu antickú sochu. Cribbs bol vojnovým pilotom a dnes je obyčajným mamonárom. Nikos Kenotafios chce potrestať vinníkov a prinútiť ich, aby už vo svojej opovrhnutia hodnej činnosti nepokračovali. Ale medzi prichádzimi je aj akýsi dr. Werner, z ktorého sa nevykľúje obžalovaný, ale žalobca. Je synom dávneho Kenotafiovho priateľa, ktorý sa utopil za nevysvetlených okolností. Výčitky adresované iným sa odrazu ozvú v Kenotafiovi. Vyjde najavo, že to on vtedy nepomohol topiacemu sa priateľovi. Mona, ktorá s Kenotafion doteraz žila v oáze a verne mu slúžila, prežije po tomto odhalení veľké rozčarovanie. Keď odlieta helikoptéra s návštevníkmi, Mona odlieta tiež. Kenotafios ostáva v oáze zatiaľ nepokojným svedomím.

Kto má právo súdiť druhých? Kto je taký bezchybný, aby mohol z nadhľadu hodnotiť iných ľudí? Morálne kvality sú vec mimoriadne relatívna a je nesmierne ťažké, až nemožné

merať ich hodnotu. Žiadny technický vynález, ani super dokonalý prístroj nemôže dobre regulovať ľudské konanie, ak to neurobí v prvom rade svedomie každého jednotlivca.

JURAJ VÁH

(1925-1965)

Dramatik, dramaturg, divadelný publicista. Nemal vyhranený druh – svoje texty písal rovnako pre divadlo, rozhlas aj televíziu. Chcel zaujať tým, že si vyberal krajné situácie, modeloval komplikované deje, v ktorých nastoľoval zložitú mravnú a filozofickú problematiku. Spomedzi jeho hier hodno ako vydarenejšie spomenúť Bohovia Amsterdamu (1958), V tmavých horách pramene (1960), Lakrímia, mať naša (1970) a Na juh od Jamajky (1974). Vyšlo mu aj viacero novelistických kníh a románov. Prekladal zo súčasnej svetovej drámy.

Juraj Váh: Bohovia Amsterdamu

Dráma v piatich dejstvách, 1958

Osoby: 9 m, 5 ž, vojaci

Scéna: morské pobrežie, salón, chodba so schodiskom

Odohráva sa v Amsterdame v marci 1670.

Hendrik Dou je najväčším boháčom v Amsterdame a má veľký vplyv nielen na obchodné, ale aj na politické a vojenské záležitosti svojej krajiny. Po mnohých rokoch sa odrazu objaví jeho stratený syn Jan Pieter, ktorý vyrastal medzi barbarmi kdesi na ostrove vo vzdialenom oceáne. So sebou si privedie aj pobehticu Mellitu. Jan Pieter má zdediť obrovské otcove majetky a stať sa jeho nástupcom. Očakáva sa od neho, že bude rovnako bezohľadný v honbe za zväčšovaním majetku. Lenže on je človek nepokazený, až naivný, milujúci ľudí a život, priamočiary, neschopný niekomu ublížiť. A túto svoju povahu dáva tak najavo, že starý a chorý Hendrik Dou z rozčúlenia nad tým umrie. Jan Pieter sa teda stáva dedičom, lenže to sa nepáči jeho nevlastnej matke pani Dou a jej dcére Neeltgen, ani jej nápadníkovi Ruytenburgovi, čo by sa rád priživil na nahonobenom majetku. Intrigám nedokáže Jan Pieter dosť účinne a rafinovane čeliť. Navyše, kráľ a amsterdamskí kupci sa chystajú na vojnovú výpravu proti ostrovom, odkiaľ Jan Pieter prišiel, pretože sú tam bohaté náleziská perál. Napriek zúrivému odporu sa nepodarí Janovi Pieterovi, ani jemu oddanému kapitánovi Duinovi zastaviť prípravu ťaženia. Preto obaja túžia po úteku z Amsterdamu a po návrate na panenské ostrovy, ktorých presnú polohu poznajú len oni. Ale ani to sa im nepodarí, tesne pred vyplávaním ich dochytiť a budúci osud ich samých aj ich obľúbeného kúska zeme bude asi tragický.

Na historickej látke sa zobrazujú temné stránky pyšných impérií a tried, čo patria k ich pilierom. Túžba po majetku, ktorá sa nezastaví pred vyvražďovaním národov, deformácie spoločenského aj rodinného života, náboženská neznášanlivosť militantného protestantizmu, symbióza vojensko-politického komplexu so sférou obchodu, to všetko sú reálne skutočnosti viacnásobne sa objavujúce v dejinách. Bezbranný je proti tomu primitivizmus prírodných národov. Amsterdamskí, ale ani žiadni iní bohovia si na svoje privilégiá v dobre rozbehnutej mašinérii vykorisťovania nedajú siahnuť.

Juraj Váh: Na juh od Jamajky

Hra v troch dejstvách, 1974

Osoby: 9 m, 3 ž, vojaci

Scéna: náznaková

Odohráva sa v Latinskej Amerike.

V ktorejkoľvek krajine, nachádzajúcej sa na juh od Jamajky, vládne starý prezident. Vlastne už nevládne, pretože celú jeho moc prebrala do rúk vojenská junta, ktorá sa za jeho osobu skrýva. Aby sa predišlo novej smrti prezidenta a nasledovným ľudovým nepokojom, povolajú do krajiny známeho chirurga z USA, ktorý má urobiť transplantáciu srdca. Darcu zdravého srdca si má chirurg vybrať sám spomedzi zatknutých členov divadelnej skupiny, patriacej k ľavicovému hnutiu odporu v krajine. Dej je vlastne retrospektívnou hrou v hre, pretože herci skupiny predvádzajú tým, čo sa na celom prípade zúčastnili, svoju verziu prípravy transplantácie a obetovania jedného z nich. Aj keď v tom čase, keď sa o ich osude rozhodovalo, sedeli vo väzení junty, vidno, že dobre pochopili, aké sily v ich krajine vládnu a za pomoci akých mechanizmov. Pred očami chirurga Kinna, osobného prezidentovho lekára Alvareza i veliteľa fašistickej vojenskej polície Godeda takmer presne odhadnú sled udalostí. Vystihnú, ako sa Kinn spočiatku bránil, ale postupne podľahol nátlaku a vyhrážkam, že bude finančne zruinovaný. Ukážu špinavú úlohu, ktorú v prípade zohralo veľvyslanectvo USA, aj zákulisné boje vo vláde krajiny. Kinn, ktorý sprvu transplantáciu za takýchto podmienok strikne odmietal, si napokon, aby si uspokojil svedomie, vykonštruoval pre ňu vlastné morálne ospravedlnenie.

Dost' zložitá stavba drámy, hry v hre, divadlo v divadle odráža príbeh vo viacerých vrstvách časových a vo viacerých stupňoch umeleckej štylizácie. Juraj Váh mal ambíciu zovšeobecňujúco vykresliť antagonizmus diktatúry vojenskej junty zastupujúcej záujmy buržoázie a revolúcie vychádzajúcej z ľudových mas, ktorý vedie k vyhroteným sociálnym a politickým konfliktom Latinskej Ameriky. Zároveň nastolil otázku etiky vedca, ktorý sa musí

rozhodnúť pre voľbu buď slepého vykonania svojho poslania, alebo angažovaného postoja k historickým premenám spoločnosti.

JÁN KÁKOŠ

(nar. 1927)

Dramatik, divadelný organizátor. Dlhší čas bol riaditeľom Slovenského národného divadla. Sprvu písal pre mládež, hlavne rozhlasové hry, výnimočne aj pre divadlo. Náročnejšie ambície v divadle realizoval hrami Na každej ceste križovatka (1963), Mohérový pléd (1966) a hlavne tragickým príbehom z čias Slovenského národného povstania Dom pre najmladšieho syna (1973). Rád sa obracia k mladému publiku, je autorom ďalších hier pre túto vekovú kategóriu a pre bábkové divadlo, uviedol sa aj v televízii.

Ján Kákoš: Dom pre najmladšieho syna

Dráma v troch dejstvách, štyroch obrazoch, 1973

Osoby: 8 m, 2 ž

Scéna: dve drevenice na kopci za dedinou, jedna z nich otvorená aj do interiéru

Odohráva sa v čase Slovenského národného povstania roku 1944.

Napäté vojnové časy sa veľmi kruto odrazili aj na živote slovenských rodín. Otec Demeter má troch synov, ktorých vojna postavila proti sebe. Matej je komunista a stáva sa veliteľom oddielu povstalcov, bojujúcich proti nemeckým a domácim fašistom. Peter, ktorý bol vždy chudorľavý a mäkký, sa dá sprvu zmiast' fašistickou ideológiou, a len ťažko si neskôr hľadá cestu k povstalcovi. Nakoniec sa mu to podarí, ale vykúpi ho až presvedčivý odvážny čin, ktorý zaplatí vlastným životom. Najmladší Jano bol odvelený na východný front, kde mal bojovať po boku Nemcov. Doma o ňom nič nevedia, všetci, aj jeho žena Žofa, si myslia, že už zahynul. Vypukne Slovenské národné povstanie. Starý Demeter nechce nič počuť o tom, čo sa deje, nemieni sa pripojiť na žiadnu z bojujúcich strán. Je to hrdý a tvrdohlavý samotár, vzdorujúci všetkému, uzavretý na svojom dedičnom majetku, vo svojom dome. Jeho pýchou je nový dom, ktorý postavil vlastnými rukami pre najmladšieho Jana. Medzi Nemcami, ktorí kruto zatláčajú povstalcov do hôr, nečakane sa zjaví v tvári zohavený Jano, ich horlivý prisluhovač. Žofa, ktorá medzitým počala dieťa s Petrom, s hrôzou čaká na jeho príchod. Matej s partizánmi zaujíma palebné postavenie na mieste, kde ho iste neminie smrť. Otec Demeter, ktorý konečne pochopil, že pravda je len na jednej z bojujúcich strán, vlastnoručne zabíja Jana a pripája sa k povstalcovi.

Dramatické napätie hry čerpá z vojenských a politických rozporuplností doby, z vášnivých pováh otca Demetera a jeho synov, aj z temnej scenérie hôr a rodového gruntu. Neústupčivosť hlavných postáv obdarených veľkou vnútornou silou vedie k osudným stretom života a smrti. Hrdí Demeterovci sú obeťami ešte väčšej sily, ako majú sami. Stratené životy azda budú mať svoje pokračovanie v potomkovi, kľúčiacom v Žofe. Protivojnová hra na tragických osudoch postáv odhaľuje hodnotu tých činov, ktoré sa besneniu postavili do cesty aj za cenu najvyšších obetí.

NATAŠA TANSKÁ

(nar. 1929)

Spisovateľka. Známa je ako autorka väčších i menších próz, často určených deťom a dospievajúcej mládeži. V jej tvorbe dominujú aktuálne publicistické pohľady. Niektoré jej scenáre vysielal rozhlas a televízia. Pre divadlo spracovala „novinovú“ tému v hre Predajňa 044. Ďalej je autorkou hier Hodina angličtiny, Medzi piatou a siedmou, List a i.

Nataša Tanská: Predajňa 044

Hra v dvoch dejstvách s prológom, 1975

Osoby: 4 m, 5 ž

Scéna: predajňa suvenírov

Odohráva sa v súčasnosti.

Päť predavačiek v Suveníroch sa na podnet vedúcej Kataríny Márovej dohodne na defraudácii. Každá z nich má svoj dôvod, každá nevyhnutne potrebuje peniaze. Stane sa však to, čo vlastne aj očakávali, ale nie tak skoro – ohlási sa revízia. V noci pred ňou chcú manko v predajni zakryť. Horúčkovité zahladzovanie stôp na chvíľu preruší vypnutá elektrina. Keď sa znova svetlá rozsvietia, leží na zemi nožom zavraždená Katarína Márová. Vyšetrovanie vedie kapitán Rezko a poručík Odvaha. Vo svojich výpovediach predavačky postupne prezrádzajú pozadie udalosti. Vysvitne, že nešlo o to zakryť vraždou manko, ale o vybavovanie si účtov medzi nimi. V závere sa dozvedáme celú pravdu: mladá Božena Fialová chcela v tme zasiahnuť Ľubu Radeckú, ktorý jej odvábila muža Laca a chystala sa s ním emigrovať do zahraničia. Omylom však trafila tú nepravú – Márovú, ktorá sa o ňu predtým celé roky starala.

Psychologická detektívka analyzuje nielen priebeh vraždy, ale aj charakterové a sociálne korene tohto prípadu, ktorý vznikol ako dôsledok pokrivených vzťahov medzi predavačkami a je odrazom aj ich rozbitého rodinného zázemia. Paradoxné je, že na to

doplácajú tí najmenej vinní. Vrahyňa Božena Fialová je vlastne obeťou zrady jej najbližších. Zločinom chcela zachrániť vlastnú rodinu pred rozpadom.

MILAN FERKO

(nar. 1929)

Spisovateľ, redaktor. V jeho rozložitom diele nájdeme prózy pre mládež, literatúru faktu, romány s historickými námetmi, cestopisné črty, texty piesní, filmové scenáre, rozhlasové a divadelné hry. Námet hry Pravda Svätoplukova (1987) korešponduje s už predtým vydaným rozsiahlym trojdielnym románom Svätopluk (1975). Spomínaná hra je súčasťou pentológie z veľkomoravských dejín (Pomsta Pribinova, Obrana Metodova, Gorazdova smrť, Hviezda Mojmirova).

Milan Ferko: Pravda Svätoplukova

Historická hra, 1987

Osoby: 26 m, 6 ž, komparz

Scéna: pohanské obetné miesto, paláce veľmožov, zbrojnica, pápežova aula, väzenie

Odohráva sa v 9. storočí n. l. na Veľkej Morave, vo Východofranskej ríši a v Ríme.

Aj napriek tomu, že historické správy sú kusé a archeologické nálezy nedokážu všetko objasniť, usiluje sa autor tejto hry podať dejiny Veľkej Moravy za čias panovania jej najsilnejšieho vládcu Svätopluka. Samozrejme, veľa domýšľa, ale vždy v rámci vierohodnosti vyplývajúcej z najnovších poznatkov vedy. Svätopluk bol rozporuplná postava, pretože na jednej strane dokázal upevniť svoje postavenie a zo svojho sídla v Nitre ovládol rozsiahle územie od Labe po Tisu a od Visly po stredný Dunaj. Jadrom jeho kráľovstva bolo územie dnešného Slovenska. Autor hry však dramatický materiál čerpá nielen z toho, ako si Svätopluk upevňoval svoju moc, ale aj z toho, v akých rozporoch sa zmietať, keď musel pre jej získanie a upevnenie bojovať proti Frankom aj proti svojim domácim odporcom, musel taktizovať a neraz i zradiť. Súperil o vládu so svojím predchodcom a strýkom, zmierlivým a nerozhodným Rastislavom, ktorý pozval na Veľkú Moravu sv. Konštantína a Metoda, aby mu pomohli založiť cirkevnú provinciu nezávislú od Frankov. Rozbrojom a krviprelievaniu sa chcel vyhnúť aj Rastislavov syn Slavomír. Ani jeden z nich nedokázal Svätoplukovi zahatať cestu za panovníckym kreslom. Ved' tento bojovný kráľ sa neštítal ničoho, odstránil napríklad zo svojho života neplodnú manželku Strahu, dvorného šaša – igrica, v spojení s kňazom Vichingom sa vyhol nástrahám. Hra sleduje aj osudy misie sv. Konštantína a Metoda, ich cestu k pápežovi do Ríma, kde sa im podarilo presadiť uznanie reči našich predkov –

staroslovienčiny – ako bohoslužobnej reči popri hebrejčine, gréčtine a latinčine. Rozsiahly dej Ferkovej hry sprevádza po miestach, kde sa spriadali osudy Veľkej Moravy, domýšľa historicko-politické aj individuálne príčiny Svätoplukovho konania. V reflexívnych monológoch titulná postava prekračuje rámec deja a akoby dnešnými očami sa divákom zdôveruje so svojimi úvahami, pochybnosťami o vlastnom osude.

Historická hra z dejín Veľkej Moravy zobrazuje krutosť i vierolomnosť doby, keď sa naši predkovia bránili franskej i maďarskej rozpínavosti. Bolo to obdobie plné vojen a nečakaných zvrátov, málo v ňom bolo porozumenia, pokoja a lásky, ako by si to v tejto hre predstavoval sv. Konštantín. Ale je dnešná doba iná? Tak sa sputuje autor a divák mu musí dať za pravdu, že napriek dlhým stáročiam ani dnešný svet nie je bez vojen, zrady a nenávisti.

OSVALD ZAHRADNÍK

(nar. 1932)

Rozhlasový a divadelný autor, organizátor. Začínal ako režisér v rozhlase, potom prešiel viacerými riadiacimi funkciami. Pre rozhlas napísal hry s rôznorodou tematikou: Sviatosť naivity (1967), Vražda vo Fermiho ústave (1971), Pavučina (1978) a i. Niekoľko scenárov sa uplatnilo aj v televízii. Jadrom jeho tvorby sú divadelné hry. Zobrazuje krehké pradio vzťahov medzi ľuďmi: Sólo pre bicie (hodiny) (1972), Sonatina pre páva (1978), Prelúdium v mol (1984), Post scriptum (1985), Polostrovy vianočné (1986) a i. Zaujíma ho aj téma vojny a Slovenského národného povstania: Zurabája (1973), Prekroč svoj tieň (1974), Meno pre Michala (1985). Výnimočne siahol do dávnejšej histórie v „galileovskom“ príbehu Omyl chirurga Moresiniho (1981). Svojim divákom predstavuje bezbranné postavy, hrdinov neschopných úspešne sa zaradiť do odcudzeného sveta. Spočiatku boli konflikty v jeho hrách pritlmené, neskôr začínajú byť rozpory medzi postavami výraznejšie.

Osvald Zahradník: Sólo pre bicie (hodiny)

1972

Osoby: 9 m, 2 ž

Scéna: obývací izba

Odohráva sa v starom obytnom dome.

Starý pán František Ábel, bývalý liftboy, usporadúva vo svojom byte posedenia, na ktorých sa schádzajú jeho známi. Pani Contiová, žijúca spomienkami na svoju slávnu minulosť, keď jej vraj patrila sieť hotelov Continental. Jej syn má údajne byť úspešným chirurgom vo Švajčiarsku. Pani Contiovej posluhuje Chmelík, ktorý nemôže ani v starobe

prestať robiť to, čo robil po celý život. Hodinára Reintera, štvrtého z partie, privedie na posedenie uniformovaný inšpektor. Prichytil ho, keď sa driapal na vežu, kde chcel opraviť hodiny zastavené už veľa rokov. Všetci títo starčekovia sa správajú čudácky, žijú chiméram a sebaklamom. Ale vyžaruje z nich aj hrdosť na to, čo v živote dokázali. Hoci to bolo nevýznamné, robili to poctivo a s veľkým zaujatím. Jemné pradiivo vzťahov medzi nimi necitlivo narušajú Ábelov vnuk Pavel a jeho snúbenica Dáša, ktorí by najradšej mali celý byt pre seba. Oslavu narodenín pani Contiovej chce úslužný Chmelík vylepšiť tým, že požiada Pavla, aby jej telefonicky zagrataloval v mene jej syna zo Švajčiarska. Srdce pani Contiovej nevydrží nečakaný telefonát a musia ju previezť do nemocnice. Pavel a Dáša prichádzajú do prázdneho bytu, v kufri, ktorý za pani Contiovou nosil stále Chmelík, objavia ešte neoblečené svadobné šaty. Inšpirovaní tým sa bezstarostne oddajú svojej láske.

Krehký svet starých ľudí nedokáže vzdorovať dravej životaschopnosti mladých. Ako to so starými býva, je medzi nimi priveľa okolkov, obradnosti, vzťahovačnosti a precitlivenosti. Ale vyžaruje z nich aj múdrosť posvätená vekom, vyrovnanosť. Oswald Zahradník vystihol fenomén staroby a dal mu pôsobiť ako humanizačný prostriedok – veď pri všetkej svojej smiešnosti vzbudzuje rešpekt a uznanie. Pani Contiová možno zomrie, ale vežové hodiny začnú odbíjať. Život ide ďalej a bude možno zasa o niečo lepší.

Osvald Zahradník: Sonatina pre páva

Divadelná hra v štyroch obrazoch, 1975

Osoby: 3 m, 3 ž

Scéna: obývacia izba v novom paneláku

Odohráva sa dnes.

Titus Gara sa cíti v starobe osamelý, a tak dáva do novín inzerát na predaj starožitností. Ohlási sa Marián Belan, práve prepustený z väzenia, ktorý chce kúpou nejakej starej veci začať nový život. Obidvaja vydedenci sa rýchlo zblížia. V susedstve bývajúca Alžbeta Kristeková, neznášanlivá osoba, ktorá si uzurpovala na posluhovanie miernu pani Javorskú, nechce súhlasiť s prítomnosťou bývalého väzňa v dome. Na ďalší Garov inzerát príde mladá Milica, predtým pilotka bezmotorových lietadiel, po havárii pripútaná na invalidný vozík. Medzi ňou a Belanom sa vyvinie užšie puto. Muži súcítia aj s Javorskou, a preto ju obdarujú. Kristeková, keď sa to dozvie, od rozčúlenia umiera. Štvoricu spriaznených duší čaká nová budúcnosť.

Konflikty medzi hrdinami sa zväčša nevyhrocujú, skôr vedú k harmonizácii vzťahov. Hra má sentimentálny nádych. Osamelí hrdinovia Sonatíny pre páva si hľadajú svoje miesto,

bojujú o prítomnosť blízkych ľudí, aby sa necítili nepotrební a vyšinutí. Bezbranní, postihnutí a odstrčení nachádzajú vo vzájomnej súdržnosti novú silu do života.

Osvald Zahradník: Omyl chirurga Moresiniho

Dráma v 16 obrazoch s prológom a epilógom, 1981

Osoby: 12 m, 3 ž

Scéna: ceremoniálna sieň, ordinácia, kabinet, spáľňa, izba, pivnica, nunciova pracovňa, súdna sieň, trhovisko

Odohráva sa v Bologni roku 1589.

Chirurg Alberto Moresini požíva vďaka svojim mimoriadnym schopnostiam všeobecnú úctu. Bianca, dcéra bohatých rodičov Colliniovcov, ho požiada, aby jej urobil plastickú operáciu nosa, ktorý jej zožydňuje tvár. Moresini privolí, aby ju zachránil pred samovražednými náladami. Výsledkom jeho zákroku je krásna Biancina tvárička. Lenže inkvizícia to kvalifikuje ako zásah do božieho výtvoru a žiada, aby Moresini verejne svoj čin oľutoval. Chirurg, hrdý na výsledok svojej práce, to odmieta. A tak sa s ním inscenuje súd, ktorý vedie prokurátor Volpini. Pritom tento človek sám chcel predtým od Moresiniho chirurgický rez na veľmi chúlостivom mieste. Vo výpovediach pred súdom sa Moresini usiluje aspoň neublížiť svojim priateľom – sochárovi Donatovi, žiakovi Gennarovi a gazdinej Casarine. Zato nádeje, ktoré vkladal do svedectva Biancy, sa rozplynú, keď táto, evidentne prinútená, začne vypovedať proti nemu. Moresinimu hrozí prísny trest a nepomôže mu ani zúfalý pokus Felicity, čo je jeho milenkou rovnako ako Volpiniho, verejne zdiskreditovať prokurátora. Aby sa vyhol trestu, rozhodne sa predsa prijať možnosť verejne sa kajať. Na trhovisku, kde si sype popol na hlavu, sa po odchode strážnikov stretne so svojimi priateľmi. Znova nájde v sebe silu, aby sa výsmechom postavil proti panujúcim poriadkom.

Na jednoduchom príbehu z neskororenesančného Talianska sa Zahradník pokúsil o vytvorenie modelovej situácie, v ktorej sa výnimočný talent vymyká brachiálnej moci. Zobrazil dramatické stretnutie osobnosti prebýjajúcej sa k lepšiemu poznaniu bojujúcej s kolesom dejín a spoločnosťou zaťaženou obmedzenosťou a predsudkami.

Osvald Zahradník: Prelúdium v mol

1984

Osoby: 6 m, 3 ž

Scéna: izba vo vile, záhrada, letná reštaurácia

Odohráva sa v súčasnosti.

Otec, bývalý robotník, teraz riaditeľ podniku sa dokonale postaral o seba a svoju rodinu. Vybudoval parádne rodinné sídlo a za cenu rôznych úplatkov a protislužieb si získal ďalekosiahle protekcie. Vďaka svojim manipuláciám prechádza bezstarostne aj situáciami, ktoré hraničia so zákonom. Lenže tento konzumný spôsob života, ktorý ponúka celej svojej rodine, naráža práve v nej na odpor. Dcéra Jana bez rozpakov a do očí pomenúva pravými menami Otcovu protekciomániu. Iste aj z protestu si nájde chlapca, Jakuba, patriaceho k mládeži, čo svojím neviazaným správaním, odmietaním všetkých výhod, neusadenosťou, protestuje proti zvráteným hodnotám staršej generácie. Syn Peter, s miernou mentálnou poruchou, sa uchýľuje od dravého okolia do intimity vážnej hudby a svojich snov. Starká sa zastáva mladých a dištancuje sa od malomeštiackej chamtivosti. Otec v duchu svojej bezzásadovosti sa chce zbaviť spolupracovníka Bánovského pomocou podplateného lekára Stracha. Zbaviť by sa chcel aj Janinho nápadníka Jakuba, pretože nie je pre ňu vhodnou partiou. Jeho úsilia sú však neúspešné. Bánovský pochopí, kto ho zradil. Jana neposlúchne Otcove výzvy a ohlasuje odchod z rodičovského domu. Na večierku, ktorý mal ukázať bohatstvo a silu hlavy rodiny, sa všetko odrazu rozplýva. Tragickou bodkou je výbuch pripraveného ohňostroja, ktorý ťažko zraní Petra.

Predstavy o možnosti dosiahnuť šťastie nečestnými metódami a silou peňazí sa neuskutočnia. Vonkajšia pozlátka je nahlodaná morálnym rozkladom a tí, ktorí majú byť bohatstvom obdarení, sa mu spontánne bránia. Malomeštiactvo si nevyberá obeť a ako choroba zasahuje všetkých, ktorým už raz ponúklo svoje výhody. V hre Prelúdium v mol sa našli aj takí, čo sa mu dokázali vzoprieť, ale ono ich poznačilo inak, tam, kde by sa to najmenej čakalo. Konverzačná hra o deformáciách v spoločenskom živote sa v závere mení na drámu nevinných.

Osvald Zahradník: Meno pre Michala

Hra v troch dejstvách, 1985

Osoby: 6 m, 1 ž

Scéna: veľká sedliacka izba

Odohráva sa mesiac po skončení 2. svetovej vojny.

Starec Lichý schováva v pivnici svojho domu bývalú väzeňkyňu koncentračného tábora Blanku. Prechováva k nej nežné city a erotickú náklonnosť a aby ju nestratil, zatajuje pred ňou, že vojna sa už skončila. Do domu zavíta Peter, ktorý bojoval s jeho synom a starcovi potvrdí zvesť o jeho smrti. S Petrom príde aj nemý Vojak, ktorý stratil pamäť. Vojak ostane v dome Lichého aj potom, čo Peter odíde. Zjaví sa však nová návšteva – trojica

bývalých väzňov z koncentračného tábora: Albert, Ciciak a Docent. Ich nespútaná radosť zo slobodného života sa mení v nenávisť ku všetkým, čo nemali taký istý osud ako oni. Vypočúvajú a terorizujú aj Lichého s Vojakom. Iba jeden z nich, Docent, sa takémuto konaniu priechi. Pri prehliadke domu objavia v pivnici Blanku. Keď zistia, že jej Lichý nepovedal o skončení vojny, a tým jej o mesiac predĺžil muky, ich túžba po odplate dosiahne vrchol. Lichého chcú takmer rituálnym spôsobom popraviť. Zastavia sa až v momente, keď ich očarí krása mladej Blanky, pomaly sa prezliekajúcej z koncentračného mundúru do žiarivo bielych ženských šiat. Vojnová psychóza akoby z nich odrazu spadla a oni sa radujú z opojného mieru. Vojak si v tom šoku spomenie na vlastné meno – Michal.

Bývalé bezbranné obeť fašistických výčinov v koncentračných táboroch túžia po pomste a v záchvate zúrivosti voči svojim trýzniteľom sú schopní robiť to, čo sa robilo im. Z ošiaľu ich vyvedie až čosi celkom prirodzené, ľudské, mierové: mladé ženské telo. Táto dráma z obdobia tesne po vojne je hroznou obžalobou vojny ako stavu spoločnosti, v ktorom sa z ľudí robia dravci, bezcitné živočíchy bojujúce najsurejším spôsobom proti sebe a navzájom si odplácajúce rany. Tragickým poznaním tejto hry je, že aj tí, ktorí sami na sebe pocítili, čo znamená trýznenie, sú v momente schopní rovnakej krutosti, ak si to zdôvodnia vlastnou, hoci aj spravodlivou nenávisťou.

Osvald Zahradník: Post scriptum

Hra v štyroch obrazoch, 1985

Osoby: 8 m, 4 ž

Scéna: ambulancia prvej pomoci, obývací izba

Odohráva sa v súčasnosti.

Boroša ošetrujú v nemocnici. Zranil sa na schodoch pred treťotriednym hostincom a všetci si myslia, že je opitý. Ako sa v ďalšom deji ukáže, nie je to tak. Boroš je v ťažkej životnej kríze. Nielen preto, že mu pred nedávnym zomrela manželka. Má aj vážne pracovné problémy. Je síce veľmi úspešným vynálezcom, ale nevie sa dostatočne presadiť. Jeho nadriadený Kosec to využije a ponúka mu spojenectvo. Chce si ho kúpiť dobrým postavením a vysokým platom, ak bude ochotný pripísať ho za spoluautora vynálezov. Boroš takýto nečestný obchod rozhorčene odmieta. Uzatvára sa do seba, odpudzuje od seba kolegov, dokonca sa spočiatku nevhodne správa aj k svojmu spolupracovníkovi Hajnému, s ktorého pomocou všetky svoje vynálezy pripravil. Určitou oporou by mu mohla byť dcéra Lena, ale tá práve rieši svoje ľubostné problémy a nemá preňho pochopenie. V takejto situácii sa Boroš obklopí svojráznymi priateľmi. Nie sú to síce ľudia s dobrým spoločenským postavením, ale

zato sú nezištní a ochotní pochopiť jeho žiaľ. Hajný napríklad vytesá náhrobný kameň pre jeho psa Filipa, Poštár zasa odnáša jeho listy do krematória, a tam ich spaľovaním posiela za manželkou.

Hlavný hrdina tejto hry je výnimočný talent, na ktorom sa chcú priživiť iní. Jeho morálna a vedecká bezúhonnosť sa nezlomí pred pokusmi kúpiť si ho, skorumpovať ho. Radšej sa sám odsúdi na život v závetrí s rizikom, že bude vyzerat' ako čudák. Myšlienkovým výsledkom tejto hry je, že vzopretie sa omylom prináša nepríjemné dôsledky, ale má aj svoj konečný pozitívny zmysel v nájdení stratenej psychickej rovnováhy, v príjemnej duševnej harmónii toho, čo nepodľahol zvodom mamony.

Osvald Zahradník: Polostrovy vianočné

Hra v troch obrazoch, 1986

Osoby: 6 m, 3 ž

Scéna: obývací izba v starom byte

Odohráva sa včera, dnes, zajtra.

Už v novembri si skupina priateľov usporiada vianočnú večeru aj s nevyhnutným stromčekom. Konverzácia, ktorá prebieha počas prípravy a v priebehu posedenia odhaľuje charaktery zúčastnených postáv, ich vzájomné vzťahy, manželské a pracovné nedorozumenia. Večierok sa predčasne koná kvôli maliarovi Slavovi, ktorého čaká ťažká operácia. Je preňho príznačné, že sem nepozval ani svoju manželku, ani syna Miša, pretože ho rodinný život nebaví, radšej sa venuje spoločnosti priateľov, v ktorej hľadá únik pred pocitom tvorivej krízy. Pritom syn Mišo by bol na tomto večierku celkom rád, pretože je tu aj Dita, slobodná matka, ku ktorej pociťuje náklonnosť. Zvláštny vzťah majú Peter a Nora, ktorí sa rozviedli, ale stále sa znova vyhľadávajú. Nemajú spolu deti, ale pri rozdávaní darčiekov vysvitne, že prípadné narodenie potomka by radi privítali. Ďalšiu dvojicu tvorí obchodník so starožitnosťami Cyro, ktorý svet meria silou peňazí, a smrteľne chorá vysokoškoláčka Iva, všetkými kvôli svojej nespútanej aktivite prirovnávaná k tajfúnu. Najdisharmonickejšou postavou je programátor Karol. Nepríjemnými poznámkami, niekedy oprávnenými, inokedy provokujúcimi, rušivo zasahuje do tohto stretnutia a napokon ho ostatní spomedzi seba vypudia. Všetko sú to ľudia s dobrým postavením, v najlepších rokoch, dalo by sa očakávať, že sú šťastní a vyrovnaní. Pri pohľade pod povrch sa ukáže, že sú to stroškotanci, neschopní riešiť vlastné krízy. Preto vyhľadávajú jeden druhého, aby v týchto bolestných stretnutiach čerpali novú silu do života.

Osamelosť človeka v kolektíve. Úporné úsilie prekonať vlastnú uzavretosť, tváriť sa na chvíľu, že sa potrebujeme. Pocit moderného človeka, ktorý sa zmieta v úsilí urobiť si život krajší, ale neustále je vystavený okolnostiam, ktoré mu bránia v šťastí. V hre sa takéto stavy na pokraji neurózy dostávajú do nového svetla, keď sa tu zjavuje postava starčeka Ľubicu, ako aj folkloristické betlehemske výstupy. Tu odrazu na bežné problémy dýchne duch čohosi všeplatnejšieho, harmonizujúceho a prinášajúceho duševnú vyrovnanosť a pokoru.

JÁN SOLOVIČ

(nar. 1934)

Rozhlasový, televízny a divadelný autor, organizátor. Do roku 1990 pracoval v riadiacich funkciách. Jeho tvorba má prevažne publicistické črty, reaguje priamo či nepriamo na aktuálne problémy našej spoločnosti optikou stranického funkcionára. Je typom angažovaného spisovateľa, ktorý nevedie výraznú deliacu čiaru medzi vlastnou umeleckou a politickou činnosťou. V prvom období sa venoval radšej komédiografii: Posledná hrmavica (1955), Nepokojná mladosť (1957), U nás taká obyčaj (1960), Strašne ošemetná situácia (1968), Žobrácke dobrodružstvo (1970), Veža nádeje (1972), v tomto pokračuje až dodnes: Pozor na anjelov (1978), Peter a Pavol (1985). S narastajúcim záujmom o denné premeny v krajine píše hry, ktoré na ne nadväzujú, zjednodušene hľadajú ich zmysel: Polnoc bude o päť minút (1958), Meridián (1974), Strieborný jaguár (1975), Zlatý dážď (1976), Právo na omyl (1981), Príliš odvážny projekt (1987). Niekedy sa vracia do histórie, napr. Zvon bez veže (1983). Spomedzi rozhlasových hier spomeňme: Toruňský génius (1953), Ruky pre Luciu (1962), Rekomando (1968). Z televíznych scenárov získali najväčší ohlas Kar na konci roku (1963), seriál Straty a nálezy (1975), Dost' dobrí ľudia (1970).

Ján Solovič: Polnoc bude o päť minút

Hra v dvoch častiach s prológom a epilógom, 1962

Osoby: 11 m, 4 ž

Scéna: železnica, dopravná kancelária, výmenárska veža, prokurátorova pracovňa, priestory nemocnice

Odohráva sa po železničnej katastrofe.

Prvé zistenia vyšetrovacej skupiny, ktorá prišla na miesto hneď po zrážke vlakov, ukazujú, že na vine bol starý výmenár Bieň. Našli ho vo výmenárskej veži v bezvedomí a skúška dokázala, že požil alkoholický nápoj. Do vyšetrovania sa po boku Prokurátora zapojí tajomník okresného výboru komunistickej strany Holecký, ktorý chce predtým, ako odoberú

Bieňovi stránicku legitímáciu, poznať všetky podrobnosti prípadu. Bieň je starý poctivec, nikdy nepil a je nepredstaviteľné, že by mohol svojou nedbanlivosťou zapríčiniť takéto nešťastie. Nevie sa brániť, nerád sa sťažuje, ale postupne predsa vyjde najavo celé pozadie. Jeho organizmus už bol vyčerpaný dlhoročnou prácou. Na naliehanie manželky sa išiel dať vyšetriť k lekárovi. Lenže tam sa začala jeho niekoľkodňová anabáza, počas ktorej ho posielali z jednej ordinácie do druhej, z nemocnice do nemocnice. Nerozumel celému nezmyselnému zbyrokratizovanému mechanizmu liečebnej starostlivosti a ešte predtým, ako sa konečne dostal k tomu správne lekárovi, musel unavený zastúpiť v práci svojho mladého kolegu. Tesne pred polnocou mu prišlo zle a on v zúfalstve vypil neznáme kvapky, ktoré mu priniesla manželka. Padol do bezvedomia a katastrofa bola nevyhnutná.

Kto je vinníkom? Nie poctivý starý človek, ale ľahostajnosť, byrokracia, ľahkomyselnosť, nezodpovednosť zainteresovaných, ktorí mali urobiť všetko pre to, aby železničná doprava bezpečne fungovala. Vinní sú svojim dielom všetci, ale priamo zodpovedný za zrážku vlakov vlastne nikto. Táto pôvodne rozhlasová hra inklinuje k aktuálnej publicistike a odhaľuje odľudštený mechanizmus, zatlačajúci človeka do postavenia bezbrannej obeť a spôsobujúci veľké, nenahraditeľné škody.

Ján Solovič: Strašne ošemetná situácia

Veselohra v dvoch častiach, 1968

Osoby: 3 m, 4 ž

Scéna: obývací izba

Odohráva sa v súčasnosti.

Dominika Háčika ktosi v noci prepadol a rozbil mu hlavu. Všetci si myslia, že to bol niektorý z chovancov polepšovne, ktorá je umiestnená v meste. V Háčikovej rodine to vyvolá rozruch a pobúrenie. Rozhorčená je hlavne manželka Angelika, aj babička Anastázia Kačková. Háčikove dospievajúce deti tento fakt prijímajú akosi ležernejšie, zaujímajú ich viac vlastné pubertálne problémy. Radovana športový klub, Milicku nadchádzajúca návšteva nápadníka z Juhoslávie. Dominik Háčik prekvapí rodinu nevšedným činom. Do domácnosti dovedie z polepšovne na prevýchovu Cyrila Muchu. Manželka je zhrozená, veď to môže mať zlý vplyv na vlastné deti. Ale Háčik tvrdí, že prevýchova je najlepší spôsob, ako v budúcnosti zamedziť zločinnosti mládeže. V komickej nočnej scéne sa príbeh vyhrotí. Milicka sa potajomky rozpráva s Cyrilom a pritom ju prichytia dospelí. Do toho sa neskoro nad ráno vracia domov Radovan. Cyril, dohodnutý už vopred s Dominikom Háčikom, z Radovana pred svedkami dostane priznanie, že to bol on, Háčikov syn, čo rozbil otcovu hlavu. Chovanec

polepšovne sa potom s iróniou vracia tam, odkiaľ prišiel, aby sa vraj v takej rodine nenarušila jeho výchova. Vo všeobecnom zmätku odchádza demonštratívne s Juhoslovanom aj Milicka. Dospelí ostávajú bezradne stáť...

Pokrytecká morálka dostane príučku. Navonok usporiadaná rodina skrýva pochybenú výchovu detí. Ich bezcitnosť vedie až k zločinom. Malomeštiacke maniere Háčikovcov sa prejavujú v tolerancii k vlastným chybám a v netolerantnosti voči iným, v tomto prípade chovancom polepšovne. Konflikt staršej a mladšej Háčikovskej generácie nevyznieva priaznivo ani pre jednu z nich. Deliaci čiara nevedie medzi dvoma vekmi, ale medzi tými, čo zachovávajú etické hodnoty a tými, čo majú dvojakú morálku.

Ján Solovič: Žobrácke dobrodružstvo

Tragikomédia v dvoch častiach, 1970

Osoby: 6 m, 4 ž

Scéna: holičský salón

Odohráva sa v súčasnosti.

Gejzovi Galibovi a Alfrédovi Cicákovi sa máli peňazí, ktoré dostávajú za svoju počestnú holičskú profesiu. Taxikár Mrenica im prezradí, že žobrák Ignác nosí stále pri sebe vrecúško, v ktorom iste budú milodary, čo dostal. Galibovi a Cicákovi netreba viac povedať. Tým skôr, že Cicák má nevyplatené alimenty a čosi potrebuje aj pre svoj voľnomyšlienkársky život. Galiba má zasa náročnú manželku. Ignáca chcú zabiť a olúpiť. Vlákajú ho do holičstva, a keď im tam zaspí, ukradnú mu vrecúško. Lenže, aké rozčarovanie, peniaze v ňom nie sú. Iba záznamy o sumách, čo Ignácovi prešli rukami. Prebudený Ignác, rozhorčený ich chamtivosťou im povie pravdu: peniaze síce vyžobral, ale nenávidel ich, a tak ich zahadzoval z mosta do Dunaja. Čo teraz robiť? Ako majú holiči zahladať stopy po príprave zločinu? Ved' ku všetkému sa pridáva aj to, že sa v salóne už začínajú schádzať ľudia, ktorí do dozvedeli správu, čo oni sami vopred rozšírili: že vraj vyhrali v lotérii. Tento krycí manéver sa obráti proti nim. Oslava na ich účet naberá obrátky, prichádzajú aj prví žiadatelia o finančné pôžičky. Zhrození holiči prosia Ignáca, aby im presne označil miesto, kde hádzal peniaze, chcú si z nich požičať. Skôr, ako to stihne urobiť, starý žobrák zomiera.

Tragikomédia Žobrácke dobrodružstvo zveličuje, kreslí karikatúru ľudskej chamtivosti, ktorá sa nezastaví ani pred vraždou. Prehnaná túžba po peniazoch dostáva dvojicu holičov do komických situácií na hrane noža, tesne nad priepasťou, kam aj napokon spadnú. Z triumfujúcich budúcich boháčov sa stávajú prenasledovaní úbožiaci, neschopní

zastaviť oslavy, vyprázdňujúce im vrecká. Mamónárstvo je potrestané vlastnou logikou, pažravosť požiera pažravcov.

Ján Solovič: Veža nádeje alebo Legenda o narodených a nenarodených deťoch

Veselohra v dvoch častiach, 1972

Osoby: 6 m, 6 ž

Scéna: vyhlídková terasa horskej rozhľadne

Odohráva sa dnes.

Podnik, ktorého väčšinu pracovníkov tvoria ženy, má slávnostné zhromaždenie v horskej chate. Súčasťou tejto chaty je aj rozhľadňa, ktorá má vraj, podľa rozprávania turistického sprievodcu Františka Ferička, magickú moc: splní všetky túžby, ktoré si zaželajú jej návštevníci. Preto ju volajú vežou nádeje, hlavne pre tie ženy, čo sa chcú vydať a mať deti. Nečudo, že kým v chate večer prebieha zábava, stane sa veža vyhľadávaným miestom. Túžba po láske, po narodení potomkov pomúti hlavy natoľko, že riaditeľ podniku Martin Klas musí vynaložiť veľa úsilia, aby sa zachovala dôstojnosť slávnostného zhromaždenia. Ved' dokonca aj jeho manželka Betka príde na veži na nápad adoptovať si dieťa, keď už dosiaľ sama nepočala. Klasov šofér, jeden z mála mužov v podniku, sa tu stretne so svojou snúbenicou Kvetkou, s ktorou čaká dieťa. Hoci ho ženy obletujú, teší sa na potomka a veľmi ho zarmúti, keď sa dozvie, že Kvetka dieťa nechce. Sériu komických situácií prináša príchod dvoch vojakov, ktorí majú opraviť elektrické svetlo na veži. Po noci plnej nenaplnených túžob prichádza nový deň. Kvetka dostane dôkaz, že nie je tehotná a rýchlo sa z chaty aj od svojho mládenca vzdáva. Jej odchodom sa končí jedno nie celkom vydarené slávnostné zhromaždenie ženského podniku.

Veselohra reaguje na problémy veľkých ženských kolektívov. Síce humorne, ale s veľkou naliehavosťou sa poukazuje na to, že citová nenaplnenosť nepriaznivo vplýva na vzťahy v podniku. Plané reči o výdobytkoch sociálnej politiky sa konfrontujú s druhou stranou mince. Šťastie a spokojnosť žien sú v prvom rade závislé od toho, ako sa im podarí uskutočniť svoje nežné poslanie mileniiek a matiek, a nie od toho, či svojou prácou realizujú neosobné výrobné plány podniku.

Ján Solovič: Meridián

1974

Osoby: 4 m, 2 ž

Scéna: obývací izba

Odohráva sa dnes.

Železničiar Tomáš Benedik vybojoval v živote už veľa zápasov. Bol účastníkom Slovenského národného povstania v roku 1944, potom v duchu svojho komunistického presvedčenia pomáhal budovať novú spoločnosť. Je už unavený, ale znova na seba zobral zodpovednú úlohu pri dokončovaní železničného depa. Lenže nie všetko je v živote Tomáša Benedika v poriadku. Starší syn Il'ja, ktorý študuje v Bratislave, ho žiada, aby mu vybavil protekciu na prijatie do preferovaného podniku, hoci zatiaľ vysokú školu nedokončil. Doktor Hajnoš bývajúci v susedstve zasa chce od neho, aby mu potvrdil podpisom bývalú účasť v partizánskom odboji, ktorého sa však v skutočnosti nezúčastnil. Tomáš Benedik má aj starosti o budúcnosť druhého syna, Mikiho, ktorý sa prihlásil na vysokú školu. Doktor Hajnoš ponúka chorému Benedikovi lekársku pomoc a je ochotný intervenovať v záujme obidvoch synov, samozrejme, za protislužbu. Ale tým len znepokojuje starého nepodplatiteľného železničiara a zhoršuje jeho zlý zdravotný stav. Il'ja a Miki sa ukážu ako protichodné povahy. Lahtikársky Il'ja sa spolieha na pomoc iných, Miki chce zásadne stáť na vlastných nohách. Keď Mikiho neprijmú napriek úspešne vykonaným prijímacím pohovorom na vysokú školu pre nedostatok miesta, odmieta akúkoľvek nelegálnu podporu a dá svoje sily do výstavby depa. Il'ja stupňuje nátlak na otca, chce aby mu vybavil protekciu, priznáva sa aj k tomu, že počas štúdií sa stal otcom dieťaťa. Po namáhavej nočnej službe náhle Tomáš Benedik umiera.

Tomáš Benedik, verný ideálom, za ktoré bojoval kedysi so zbraňou v ruke, sa nechce zmieriť s korupciou a protekcionárstvom v súčasnosti. Odmieta sa zapojiť do výhodných obchodov so čťou a pravdou, ale nedokáže ich celkom potlačiť, a to ani vo svojej rodine. Zdravie a napokon i život dáva poctivej práci, a tým ide príkladom osobnej statočnosti a zodpovednosti. Meridián je hra dosť naivne schematicky konfrontujúca ideály, na ktorých je socialistická spoločnosť budovaná s realitou každodenného dňa, v ktorej niet núdze o deformácie spoločenských vzťahov. Táto hra je prvou z voľnej tzv. občianskej trilógie (Meridián, Strieborný jaguár, Zlatý dážď), v ktorej sa autor na osudoch jednej rodiny zaoberá páľčivými problémami nedávnej minulosti.

Ján Solovič: Pozor na anjelov

Tragikomédia v štyroch dejstvách, 1978

Osoby: 5 m, 4 ž

Scéna: hala v starodávnom kaštieli

Odohráva sa v súčasnosti.

Laurencius Mezofanti, riaditeľ provinčného Okresného vlastivedného múzea, sídliaceho v starom kaštieli, má starosti. Mladá pracovníčka jeho múzea, agilná Betka Oráčová, sa už nechce nečinne dívať na pomalé chátranie budovy a prekrásnych sôch anjelov zo 16. storočia, ktoré stoja na nádvorí. Betka napíše sťažnosť na ministerstvo, a tak sa do prípadu zamiešajú aj vyššie miesta, reprezentované Adamom Vilkovičom, vedúcim odboru kultúry na Okresnom národnom výbore. Ten sa dá presvedčiť argumentmi Betky, a nielen to – začne obdivovať jej mladistvý elán, krásu a prejaví jej svoje city. Lenže situácia sa ďalej komplikuje. Príde rozhodnutie, že kaštieľ treba asanovať, aby sa na jeho mieste mohla vybudovať diaľnica. Betka, Mezofanti, Vilkovič, aj Štefan Bohdan, pracovník z organizácie na ochranu pamiatok, začínajú boj o jeho existenciu. Nie všetci v meste sa k nim pridávajú. Riaditeľ Ľudovej školy umenia František Oštara, ktorý sa nedokáže vymaniť zo závislosti na alkohole, nezmobilizuje sa spolu s ostatnými. Jeho žena Jozefína otvorene sleduje súkromné záujmy a prípadnú asanáciu kaštieľa by privítala. Mezofantiho manželka Zitka sťažuje postavenie svojho druha duševnou vyšinitosťou, do ktorej ju priviedol žiaľ nad emigráciou dcéry do zahraničia. V kaštieli sa objaví inžinier Maroš Novák, ktorý má meraním vytýčiť trasu diaľnice. Spolu s ním príde aj figurantka, mladá a nevychovaná Ruženka. V celom zápase o kaštieľ a v početných improvizáciách sa najlepšie zorientuje Betka. Spolu s Novákom navrhnu okľuku diaľnice okolo kaštieľa a nájdu aj cestu, ktorá spája ich srdcia.

Veselo s využitím situačnej komiky sa v hre hovorí o vážnej téme záchrany kultúrnych pamiatok. Vzťah k nim, ktorý vychádza z jednostranných, či dokonca súkromných zámerov môže znamenať nenahraditeľné škody. Autor napriek celej zložitosti vidí problematiku dosť jednoducho. S optimizmom je presvedčený, že aj ťažký problém možno uspokojivo rozlúsknuť, ak sa nájdu ľudia triezvo rozmyšľajúci, prístupní na kompromisy. Kultúrne pamiatky, svedkovia našej minulosti, sú hodné osobného zaangažovania, nadmerného vypätia smerujúceho k ich záchrane.

Ján Solovič: Zvon bez veže

Rozprávanie Karola Ondreja Bela o dvanástich rokoch života jeho otca Mateja Bela v dvanástich obrazoch s prológom a epilógom, 1983

Osoby: 17 m, 3 ž, sluhovia mnísi

Scéna: náznaková

Odohráva sa v rokoch 1729-1740.

Matej Bel (1684-1749) bol významným slovenským vedcom, polyhistorom, členom viacerých učených spoločností (v Londýne, Berlíne a i.). Hra čerpá z rozhodujúcej etapy

Belovho života, videnej kritickými očami jeho syna, Karola Ondreja. Matej Bel žije v horúčkovitej aktivite. Je obklopený významnými vedeckými osobnosťami svojej doby. Do jeho domu prichádzajú lekár a fyzik Johan Andrej Segner, kartograf Samuel Mikovíni a ďalší nadšení spolupracovníci. Mnohí z nich sa podieľajú na príprave Belovho monumentálneho diela *Notitia Hungariae novae historico-geographica*. Toto dielo nikdy celé nevyšlo. Tá časť, ktorú sa podarilo vytlačiť, zhŕňa historické, geografické, politické, kultúrne a iné poznatky o severnej časti vtedajšieho Uhorska, teda o Slovensku. Lenže syn Karol Ondrej Bel je svedkom nielen tejto slávnej stránky otcovho života, ktorá vyvrcholí u cisára Karola VI., ale aj jej odvrátenej strany. Mateja Bela, citlivého a múdreho človeka nahlodávajú výčitky svedomia za to, ako sa zachoval k svojmu bývalému nadriadenému a zároveň odporcovi jeho vyznania Danielovi Krmanovi, ktorý mu kedysi zakázal, ako ortodoxný vyznavač Luthera, hlásať myšlienky pietizmu. Keď Krmana neskôr uvrhli do doživotného žalára na bratislavskom hrade, nenašiel Bel, vtedy už významná osobnosť, v sebe dost' síl, aby sa zaňho prihovril počas návštevy u cisára, grófa Jána Pálffyho či ostrihomskeho arcibiskupa Imricha Eszterházyho. Syn Karol Ondrej mu to nemôže odpustiť. Jeho obdiv k otcovi ako veľkému vedcovi sa spája s nenávisťou k zbabelcovi.

Osud výnimočných osobností akosi pričasto nebýva taký oslňujúci, ako by sa zdalo na základe toho, čo vykonali. Veľké činy bývajú vykúpené veľkými ústupkami a vnútornými konfliktmi. Úvahou o tom je aj hra *Zvon bez veže*. Názov symbolicky vyjadruje ďaleko zvučiace meno Mateja Bela, i to, že spoločenské a politické pomery starej habsburskej monarchie nenašli pre takúto významnú osobnosť vyhovujúce postavenie, teda „vežu“, z ktorej by mohol jeho hlas naplno zaznieť. Ostal bez väčšieho vplyvu, odkázaný na seba a pomoc priateľov. Vedeckú pravdu, ku ktorej tvrdou prácou prispel, zneuctila lož, ktorej nemohol neslúžiť. Etiku vedy pokorila neetickosť pomerov, v ktorých žil.

Ján Solovič: Peter a Pavel

Veselohra v dvanástich obrazoch, 1985

Osoby: 10 m, 7 ž, hajdúsi

Scéna: klietka hanby na trhu, hostinec, ubytovňa, lodenica, kláštorhá záhrada, lekáreň

Odohráva sa v starej Bratislave v dňoch 18.-20. júla 1698.

Podľa nepotvrdenej správy navštívil v lete roku 1698 Bratislavu ruský cár Peter I. V tom čase bol práve na dlhodobej ceste po Európe. Autor hry podáva vlastnú predstavu jeho pobytu v Bratislave. Ruský cár prišiel nepoznaný v sprievode vysokých hodnostárov armády admirála Franza a generála Fedora. Ich nezábavná spoločnosť ho zunovala, a preto ich nechal

popíjať chýrne bratislavské víno a on sám sa vybral do ulíc. Na Rybnom trhu uvidel v klietke hanby zavretého lodiarskeho tovariša Pavla. Tento nezávislý mladý človek, výborný remeselník a talentovaný konštruktér lodí mu učaruje. Peter mu pomôže ujsť z klietky hanby. Na úteku pred hajdúchmi a ich kapitánom Urbanom postupne Peter spoznáva Bratislavu. Tovariša Pavla stíha nepriazeň, pretože sa odvážil kritizovať svojich nadriadených. Apatekár Mikuláš mu nechce dať svoju dcéru Veronu. Zato veľmi rada by si ho získala za manžela starnúca majstrová Johana. Odvahu preukáže Pavlova matka Barbora, ktorá sa nebojí zastať syna a pomôcť mu v najhoršom. Peter ponúka Pavlovi, aby odišiel s ním do Ruska stavať preňho lode. Po naháňačke, počas ktorej sa preoblečú za mníšky, rozhodne sa Pavel vrátiť potajomky do klietky hanby, akoby sa nič nebolo stalo. Tam ho ráno nájde kapitán Urban a chce ho dať potrestať. Ľudia sa ho zastanú, tovariši Marek a Matej dokonca chcú podplatiť Urbana, ale nemajú na to dosť peňazí. Pavla oslobodí až cár Peter svojím mešcom plným zlatiek. Znovu mu ponúka odchod do Ruska, ale Pavel chce ostať tam, kde sa narodil a kde žijú jeho najmilší.

Ján Solovič vykresľuje vtedajšiu Bratislavu priam v renesančnom háve. Radosť zo života neprekazí postavám ani ťažká práca a neustála hrozba represívneho aparátu. Preto sa niet čo diviť, ak Pavel nepristúpi na Petrovu požiadavku: lode bude naďalej stavať v meste na Dunaji. V tejto historickej hre nejde o presnosť faktov. Ide o predstavenie dvoch mladých, odvážnych a talentovaných ľudí, ktorí si dobre porozumejú aj napriek svojmu odlišnému spoločenskému postaveniu. Symbolizuje dávne sympatie dvoch slovanských národov, Slovákov a Rusov.

PETER ŠEVČOVIČ

(nar. 1935)

Televízny dramaturg, scenárista, spisovateľ. Orientuje sa najmä na poviedkovú tvorbu a televíznu scenáristiku. Publikoval romány Mesto plné chlapov (1963), Čakaj nás, Angela (1964), Tretinový chlap (1976), Kamarátka pre nás dvoch (1978) a i. Venuje sa tvorbe pre dospelých i pre mládež. V televíznej tvorbe dominujú námety zo súčasnosti: Mama pre Vinetoua (1966), Susedia (1972), Karambol (1973), Balada o uznaní (1976), Biele vrany (1977). Napísal libreto hudobnej komédie Nie je všedný deň (1960), hry Vrabčie lásky (1978), Partia (1979) a i.

Peter Ševčovič: Vrabčie lásky

Hra v troch dejstvách, 1978

Osoby: 4 m, 5 ž

Scéna: jednoizbový byt, kaviareň, telefónna búdka

Odohráva sa v súčasnosti.

Učiteľ Adam a Eva Dudíkovci žijú v jednoizbovom byte. Ich manželstvu to neprospieva, hlavne keď kvôli týmto podmienkam nechcú mať ani dieťa. Pritom ich priatelia Vojtech a Viera Baranovci to dotiahli v živote oveľa ďalej. Ako prísť k vyhovujúcejšiemu bytu, keď Adam Dudík je nevybojný človek, zahľadený do svojej profesie – ornitológie? Baranovci poradia: treba fingovať manželské spory, neveru, rozviesť sa, a tak získať nárok na pridelenie ďalšieho bytu pre jedného z partnerov. Dudíkovci súhlasia, Eva sa zblíži s majorom Svantovítom Mazorom, Adam s mladučkou Katarínou Slávikovou. Okrem toho svojich susedov, hlavne starého Bartolomeja Štefanka, rušia hádkami a krikom, aby ich rozvrat bol navonok hodnovernejší. Lenže stalo sa, čo sa stať nemalo – ich dohodnuté mimomanželské vzťahy začnú prerastať v ozajstné city. Veľmi to rozhorčuje hlavne starú dievku, matematikárku a bývalú džudistku Brigitu Orviskú, ktorá sa rozhodne týmto nemravnostiam zabrániť. Aj manželia Adam a Eva Dudíkovci spoznajú, že ich vzájomný vzťah je dosť krehký a že stojí za to nenarušiť ho. Preto v záverečnej konfrontácii v byte Dudíkovcov sa všetko dostáva do pôvodných koľají. Navyše, Orviská si porozumie s majorom Mazorom. Celkom na záver sa dozvedáme, že dôchodca Štefanko by rád svoj väčší byt vymenil za menší, v ktorom bývajú Dudíkovci. Ich šťastiu už nič nestojí v ceste, veď sa rozhodli aj pre to, že chcú mať konečne spoločne dieťa.

Nedostatok bytov, zlé sociálne pomery mladých manželstiev sú častou príčinou rodinných rozvodov. V honbe za zlepšením postavenia sa narušuje rovnováha a citové väzby. Tento závažný celospoločenský problém predostiera hra Vrabčie lásky komickou formou: je to takmer crazy-komédia, v ktorej sa zveličujú nedostatky postáv a spriadajú sa fraškovité situácie. Smiech tu má za úlohu liečiť zosmiešnením honby za zvýšením materiálnej úrovne na úkor normálnych partnerských vzťahov.

IGOR RUSNÁK

(nar. 1936)

Divadelný a televízny dramaturg, dramatik, publicista. Z jeho nepočetných divadelných hier sa vyníma citlivým zobrazením ľudského vnútra na pozadí boja o moc hra Líšky, dobrú noc! (1964). Píše televízne scenáre a dramatizácie literárnych predlôh.

Igor Rusnák: Líšky, dobrú noc!

Dráma štyroch ročných období, 1964

Osoby: 4 m, 3 ž

Scéna: zborovňa v dedinskej škole, fara

Odohráva sa v šesťdesiatych rokoch na východnom Slovensku.

Aj v dedinskej škole ďaleko od centra sa odrážajú spoločenské premeny. Riaditeľ, ktorý sem po vojne nastupoval s veľkým elánom, sa postupne stal dogmatikom vyplňajúcim len smernice a príkazy nadriadených orgánov. Učiteľ Karol v rámci boja proti deformáciám z päťdesiatych rokov bojuje proti Riaditeľovi, so zrejším zámerom dostať sa na jeho miesto. Do školy nastúpi mladá učiteľka Jana, ktorá vedená ideálmi a nekompromisnou, trocha naivnou vierou v pravdu si už narobila veľa nepriateľov. Jej čistá duša si získa srdce učiteľa Gusta, ktorý sa už niekoľko rokov neúspešne usiluje o prijatie na akadémiu výtvarných umení. Dobrú priateľku má Jana v lekárke Magde, prežívajúcej tu, na zastrčenej dedine osobné rozčarovanie zo snúbenca. Citlivým a múdрым účastníkom deja je miestny Farár. V štyroch ročných obdobiach prechádza Jana v tejto úzkej spoločnosti dedinskej inteligencie všetky štádiá od bezstarostnosti až po poznanie životných komplikácií. Jana sa zaľúbi do ženatého Karola, a ten ju využije v boji proti Riaditeľovi. Keď dosiahne svoje a stane sa riaditeľom školy on sám, Janu od seba odvrhne a spojí sa proti nej s bývalým Riaditeľom. Jana musí odísť učiť preč, do ešte menšej dedinky.

Veľmi citlivo sa v tejto hre oddeľuje na jednej strane skutočná túžba po očiste medziľudských vzťahov a spoločenských vzťahov a na druhej strane karierizmus, ktorý sa priživuje na populárnych heslách boja so starým dogmatizmom. Jana je stelesnená добрota a jej čistý vzťah k ľuďom kontrastuje s vypočítavosťou a neznášanlivosťou iných, Riaditeľa a Karola, čo bezohľadne kráčajú za osobným prospechom. Janini prirodzení spojenci, rovnako zmýšľajúci a sympatizujúci s ňou, sú priveľmi mäkkí a vnútorne zlomení, takže sa nedokážu postaviť na jej obranu. Zlo je zvyčajne oveľa militantnejšie, vyzbrojenejšie a násilnejšie ako dobro.

PETER KOVÁČIK

(nar. 1936)

Filmový scenárista, dramatik, spisovateľ. Prvou jeho knihou bol zborník poviedok Portréty (1964), potom publikoval Kráľ môže všetko (1966), novelu Výlet s Claudiou Cardinale (1969), Čas do úsvitu (1974), knihu pre mládež Jablká nášho detstva (1977). V divadle

debutoval hrou Krčma pod zeleným stromom (1976). Ďalšie dramatické pokusy: Pohľadnica z Benátok (1976), Recesia (1979), Sol' zeme (1981). Piše aj rozhlasové hry a televízne scenáre. Triptych Nevera po slovensky realizoval režisér Juraj Jakubisko. Peter Kováčik nastoľuje problémy vzťahu bezbranného jednotlivca k okoliu.

Peter Kováčik: Krčma pod zeleným stromom

Hra v piatich obrazoch, 1976

Osoby: 20 m, 2 ž, komparz

Scéna: slušná krčma na periférii mesta

Odohráva sa v roku 1933.

V čase hospodárskej krízy sa ťažko hľadá práca, ale ešte ťažšie ľudia s porozumením pre druhých. Krčma Pod zeleným stromom je miestom, kde sa schádzajú stroskotanci, aby tam našli známych, duše, ktoré sa dokážu navzájom pochopiť. V sociologickej vzorke spoločenskej spodiny, ktorá tam chodí, nechýbajú vyvrheli ani zradcovia. Krčmár, ktorý dostal tento podnik na pôžičku, sa cíti skoro ako otec všetkých. Zvlášť mu prirástol k srdcu na jednu ruku chromý Ďold'ó, ale aj životom sklamaný skeptik a hulvát Repáň. Chodí sem rád Amerikán, čo sa vrátil zo zámoria, bezcharakterný Elegán, nostalgický Bača, skupina kartárov a ďalší. Občas príde Rečník, bojujúci za práva robotníkov z miestnej pily. Ďold'ó sa zaľúbi do Slepého dievčaťa, ktoré žije v biede ako on. Aby si Ďold'ó mohol aspoň trochu zarobiť, Krčmár vyhlási zápas v pretláčaní rukou. Ďold'ó je silný, veď dokázal už predtým vyhrať nad Kováčom. Ale keď sa hrá o peniaze, premôže ho Mäsiar a Ďold'ovi sa vidina podpory pre Slepé dievča rýchlo rozplynie. Aj Krčmár už nedokáže splácať svoju pôžičku a musí krčmu predať. Na svoj odchod vystrojí oslavu, kde sa pije a rozdáva jedlo zadarmo. Je to však veľmi smutná oslava. Amerikán spácha samovraždu, čím chce vykúpiť svoju dávnejšiu zradu na kamarátovi. V miestnej pile vypukne štrajk a hoci Krčmár nechcel protestnému zhromaždeniu robotníkov poskytnúť svoje priestory, predsa sa to nepriaznivo odrazí na jeho osude. Majiteľ pily Weis hľadá štrajkokazov, ktorí by za zvýšené odmeny išli rozbehnúť prácu. Nikto nechce ísť okrem Ďold'a, ktorý zúfale hľadá príležitosť, ako vytrhnúť Slepé dievča z biedy. Lenže, keď nakladá jednou rukou na vagón drevo, nešťastne zahynie.

Na vybranej vzorke postáv sa hra pokúša zachytiť život chudobného Slovenska vtedajších časov. Ale charakteristiky ľudí, vykreslenie utrpenia a boja o prežitie vystihujú aj niečo všeobecne platné pre ľudskú povahu. Poznačení ľudia sú bezbranní proti vlčím zákonom spoločnosti v hospodárskej kríze. Mäkké povahy nedokážu vzdorovať, pretože napriek zdanlivej vonkajšej hrubosti si ešte dokázali zachovať dobré srdcia. Niektorí sa však

už naučili, že na svete vládnu zákony džungle a že prežijú len tí najagresívnejší. Autorova viera v silu humanizmu sa prejaví v tom, že dáva morálne zvíťaziť jedincom, čo si dokážu vážiť človeka a sú citliví k osudom iných.

LUBOMÍR FELDEK

(nar. 1936)

Spisovateľ. Jeden z najimaginatívnejších autorov súčasnej slovenskej literatúry, píšuci s ľahkosťou rozličné druhy, žánre a formy. Je autorom zbierok poézie, románov (Van Stiphout – 1980), literatúry pre deti, bábkových hier. Vytvoril postavu Botafoga, ktorá prechádza viacerými jeho hrami: Botafogo (1967), Botafogo v čižmách (1971), Botafogovo bohatstvo (1976). Aj v divadle sa uvoľňuje prúd jeho fantázie, píše hry neviazané konvenciami vo forme ani v obsahu, plné nápadov, nečakaných zvrátov, prekvapení v jazyku, v modelovaní postáv, v dejí: Metafora (1977), Teta na zjedenie (1978), Jánošík podľa Vivaldiho (1979), Umenie neodísť (1988), Skúška (1988). Známe sú jeho seriály pre deti v rozhlase a v televízii, pôsobí aj ako prekladateľ poézie.

Lubomír Feldek: Metafora

1977

Osoby: 7 m, 2 ž

Scéna: bar vo varieté, suterén zatopený vodou

Odohráva sa v novozaloženom varieté Orfeus, ktorého suterén je ešte pod vodou.

Kvôli všeličomu môže človek stratiť hlavu. Postava autora, vystupujúca v tejto hre, ju stratila kvôli Brigitte Bujakovej, barovej speváčke a tanečnici. A tak dejom putuje Autorova hlava oddelene od tela. Inak v reči bežná metafora sa po takomto zhmotnení stáva námetom satirickej frašky. Dej hry je vystavaný voľne ako rad skečov, popretkávaný pesničkami, veršované pasáže sa striedajú s neveršovanými dialógmi. Autorova hlava za pomoci barmana Ivana Trulíka vytrvalo hľadá svoje telo. To však, pretože je bez hlavy, sa správa veľmi nezodpovedne, čiže telesne. Sú z toho zamotané stretnutia a komické nedorozumenia. Podvodník Jozef Mártonfy predá telo Autora riaditeľovi varieté Orfeus Alfrédovi Vyletelovi. Do prípadu sa zamiešajú dvaja detektívi, ale na nešťastie aj Ema Vyletelová, riaditeľova manželka. Zdá sa, že telo sa nakoniec uspokojí s tým, že mu ktosi pridá namiesto hlavy Beethovenovu bustu, čo mu zaručí úspechy u žien. Ale záver prináša definitívny zvrät. Telo oklamané ženami si nasadí vlastnú hlavu. Všetci spievajú chválu na básnickú odvahu vymyslieť vždy niečo nové, čo ľudí zabaví.

Kriticko-satirický tón tejto vtipnej hry so slovami, metaforami a situáciami, ktoré by sme inak považovali za banálne, má provokovať všetkých, aby sa nezmierili s bezmyšlienkovou nudou. Racionálne tu voľne prechádza do iracionálneho a absurdného, hmotné do nehmotného a naopak, ale pritom má autor na mysli vždy celkom konkrétne ľudské nedostatky: ľahostajnosť k iným, chorobnú túžbu po peniazoch, prelietavosť v ľúbostných vzťahoch.

Lubomír Feldek: Jánošík podľa Vivaldiho

1979

Osoby: 11 m, 3 ž, 1 d, ľud

Scéna: cisárova pracovňa, väzenie, hora, dedinský dom, hostinec, stoličný dom, popravisko
Odohráva sa na rôznych miestach Rakúsko-Uhorskej monarchie. Prostredia sa niekedy prelínajú.

Osudy zbojníka Juraja Jánošíka, ktorého národná tradícia zobrazila v početných umeleckých dielach slovesných, hudobných i výtvarných, stávajú sa v novších časoch predmetom parodizujúcich a demýtizujúcich spracovaní. Vlastnú verziu života a smrti tohto legendárneho slovenského zbojníka vytvoril aj Lubomír Feldek. Neuberá Jánošíkovi na veľkosti, mladej sile a bystrosti. Zato ľudia, ktorí ho obklopujú, sú pokrivení, svet, v ktorom žije, je naruby. Napríklad truhlicu s dukátmi, kvôli ktorej ho naháňajú, neukradne on, ale hostinský. A cisár sa na Jánošíka hnevá ani nie pre jeho zbojníctvo, ale preto, že sa stal veliteľom skupiny namiesto Uhorčíka. Cisár totiž nevie, že Uhorčík, ktorého pokladá za vlastného syna a teda aj za následníka trónu, sa chcel so svojou ženou Katarínou už usadiť a viesť pokojný život, a teda Jánošíkovi sám dobrovoľne odovzdal velenie. Hlúposť, ale aj ľstivosť, malicherné zhrabúvanie majetku a veľkorysé klamstvá sa prelievajú z cisárskej Viedne na slovenský Liptov. Osobné záujmy a slepé vykonávanie príkazov nakoniec rozhodnú o poprave Jánošíka aj Uhorčíka. Nedá sa nič robiť, následníkom trónu bude, aj keď si to cisár neželal, žena – Mária Terézia. Iba ľud si ospevuje svojho hrdinu, ale robí to akosi umelo, frázovite. Jánošík je mŕtvy a folklór sa vzdáľuje realite, idealizuje a prikrášľuje skutočnosť.

Viacvrstvová hra kombinuje dramatický dialóg s veršom, s citáciami z poézie a ľudovej piesne. Zacieľuje svoje satirické ostrie na neduhy známe i dnes. Nielen v slovenskej, ale i v ľudskej povahe všeobecne sú zakódované aj také črty, ako záujem o osobné blaho, prelietavosť v náklonnosti i pohodlnosť a zápečníctvo. Komické obrazy ukazujú hrdinov

minulosti inými očami. Robia ich ľudskejšími, poukazujú na síce historicky zakorenené, ale ponad epochy až dodnes sa klenúce deformácie.

Ľubomír Feldek: Umenie neodísť

Hra v necelých troch dňoch, 1988

Osoby: 7 m, 3 ž, chór žien

Scéna: náznaková

Odohráva sa v továrni na stoličky.

Riaditeľ Dobrý z továrne, ktorá má banálny názov Slovenská stolička, chce zvýšiť slávu svojho podniku. Prijme ponuku spisovateľa Veritasa, ktorý mu sľúbi, že o továrni napíše optimistický román. Veritas spočiatku zamýšľa využiť výhody, čo mu ponúka riaditeľ, dobre si užiť medzi robotníčkami, ľahko stráviť príjemné mesiace na podnikovej ubytovni, kde si nájde výborného kumpána, fotografa Poláka. Veritas svojou výrečnosťou dokáže pobalamuť kadekoho – nielen riaditeľa, ale aj vrátnika, redaktorku nástenných novín Bobáňovú, zvládne aj večne sa hádajúcu dvojicu Čecha Břízu a Slováka Nekonečného. Lenže postihne ho, čo nečakal – láska k mladej robotníčke Mladej. Pod jej vplyvom sa rozhodne hovoriť všetkým len pravdu, a to zmení jeho osud. Odrazu sa stáva nežiadúci. Hlavne keď začne v zhode s Mladou všetkým dokazovať, že nový typ stoličky Terno, na ktorej sa má ušetriť, preto je len trojnohá, je nezmyselným a hlavne nekvalitným výrobkom. Zúfale úsilie riaditeľovho námestníka Jančeka zachrániť výrobu stoličky Terno hromadením ďalších absurdných zlepšovákov sa končí neúspešne. Veritasa ešte síce stihne vyhodiť Jančekom ovplyvnený Dobrý, ale onedlho po ňom je odvolaný aj sám riaditeľ. Z továrne odchádza aj Mladá, stáva sa manželkou Poláka. Riaditeľ Dobrý ani Janček sa však v živote nestratia – Dobrý sa stáva ministrom a Janček absolvuje akúsi „špeciálnu školu“.

Spoločenské neduhy krachujúcej socialistickej spoločnosti sa vo Feldekovej hre zosmiešňujú na zmenšenom modeli akejsi zastrčenej nábytkárskej továrne. Situačná komika hry, bláznivé premeny a humorné zvraty sa snúbia so satirou odhaľujúcou nefungujúce a nepochopiteľné mechanizmy riadiace priemysel. Postavy hry reprezentujú jednotlivé podoby skorumpovanej moci, vysokopostavenej neschopnosti, ale niektoré z postáv stelesňujú aj úsilie jednotlivcov prekonať marazmus doby a s občianskou statočnosťou a za cenu osobného rizika vysloviť pravdu o nedostatkoch. Hra, ktorá vznikla na základe impulzov daných už vo Feldekovom románe Van Stiphout, je jedným z príkladov toho, ako sa v posledných rokoch začali formovať a presadzovať v divadle niektoré závažné príznaky nespokojnosti s tým, kam sa dostala naša spoločnosť v minulom období.

Lubomír Feldek: Skúška

Hra v dvoch častiach na molièrovskú tému, 1988

Osoby: 5 m, 3 ž

Scéna: foyer divadla

Odohráva sa v súčasnosti.

Molièrova hra Mizantrop inšpirovala Ľubomíra Feldeka k napísaniu jej aktualizovanej verzie. Pri transpozícii starého príbehu do nových šiat zachoval postavy a ich základné typové vlastnosti, prevzal pôdorys deja, vzťahov a niektorých situácií. Mizantrop, aj v tejto hre má meno Alcest, je dramatickým autorom známym svojimi nonkonformnými názormi. Nie je obľúbený u riadiacich orgánov, ale predsa ho rešpektujú, asi hlavne pre jeho nesporný talent. Práve sa pripravuje uvedenie jeho novej hry. Alcest sediaci v bufete foyeru divadla, kde prebiehajú skúšky jeho hry, prežíva trojaké muky – z toho ako dopadne premiéra, zo žiarlivej lásky k hlavnej predstaviteľke jeho hry Celimene a z hnsu nad pomermi, v ktorých žije. Jediným človekom, s ktorým si ako-tak rozumie, je Filint, bufetár, u ktorého Alcest vysedáva. Na skúšku novej hry sa príde pozrieť aj výtvarník Oront, ktorý je popri svojej výtvarníckej profesii aj funkcionárom všelijakých organizácií a výborov. Oront je autorom gýčovitého, prehnane optimistického obrazu na stene foyeru. Alcest, presne ako u Molièra, mu povie svoj názor o jeho diele. Do foyeru vstupuje dvojica – literárny autor z nemenovanej spriatelenej krajiny Akast, spolu s tlmočníkom Klitanderom. Akast okázalo sympatizuje s Alcestom, pretože jeho krajina už oficiálne uznala takých buričov, opozičníkov a mizantropov. Ale Klitander prekladá rozhovor Akasta a Alcesta tak skreslene, že medzi nimi namiesto zhody dôjde k roztržke. Mizantrop-Alcest sa poháda aj s Celimenou, hlavne keď sa dozvie, že stála nahá ako model pre Orontov nástenný gýč. Prezradila mu to zo žiarlivosti iná herečka – Arsinoe. Veľkou Alcestovou obdivovateľkou je novinárka Elianta, ktorá túži po ňom priam telesne a vytrvalo s ním preto robí interview. Z telefonického odkazu sa Oront dozvie, že treba kladne prijať Alcestov mizantropizmus, pretože sa práve zmenila doba a kritickosť sa už prijíma ako ozdravujúci jav. Alcest sa odrazu stáva oficiálne uznávaným autorom. Oront zmení pohotovo svoje názory a pridáva sa k najnovším prúdom. Získava tak objednávky na nové výtvarné diela a stáva sa predsedom novovymenovanej komisie pre posúdenie Alcestovej hry. Komisia hru neodporúča uviesť, pretože sa jej vidí málo kritická. Alcest – Mizantrop nechce veriť vlastným ušiam. Host' zo spriatelenej krajiny Akast sa telefonicky dozvedá, že u nich sa éra mizantropizmu práve skončila a nastupuje opäť éra antimizantropizmu. Prekladateľ Klitander pred ostatnými túto správu zatají.

Dômyselne na základe Molièrovej hry napísaná komédia posudzuje s otvorenosťou a veľkou dávkou kritických postrehov súčasný stav spoločnosti, v ktorej sú prípady manipulácie s verejnou informovanosťou, zneužitia moci, rozrastania karierizmu a malomeštiackej prispôsobivosti. Alcest tu už nebojuje s pokrivenou morálkou jednotlivcov v salónoch 17. storočia, ale s deformáciami v spoločenskom vedomí, v politike. Je to hra menej charakterotvorná, zato politicky angažovaná, ideovo napojená na dramatiky socialistických krajín v období prestavby.

MILAN LASICA, JÚLIUS SATINSKÝ

(nar. 1940) (nar. 1941)

Najpopulárnejšia dvojica slovenských komikov už od konca 60. rokov. Spolu vytvorili vlastnú podobu satirického divadla – kabaretu, pre ktoré si sami píše texty, a tieto potom improvizujú na javisku. V Divadle na korze pripravili koncom 60. rokov dva programy Soirée a Radostná správa. Neskôr pokračovali v iných divadlách (Ako vzniká sliedka) v televízii (Ktosi je za dverami), v rozhlase. V poslednom čase vystupujú v bratislavskom Štúdiu S, do svojich programov si pozývajú hostí, hudbu im komponuje a hrá s nimi komik Jaroslav Filip: Nikto nie je za dverami, Deň radosti (1986). Milan Lasica je aj autorom ďalších humoristických podujatí, scenárov, textov, piesní, básní atď.

Milan Lasica – Július Satinský: Deň radosti

Hra v dvoch častiach, 1986

Osoby: 3 m

Scéna: náznaková s klavírom

Odohráva sa na scéne Štúdia S.

Dvojica komikov Lasica a Satinský, ktorí sú už viac rokov na špičke slovenského satirického divadla a intelektuálneho kabaretu, pripravila v spolupráci s hudobníkom Jaroslavom Filipom program Deň radosti. Aj keď text vznikol len pre nich a zohľadňuje základné charakteristiky ich humoru a ich herecké typy, dá sa predpokladať, že sa môže uviesť aj inde. V hre sú len tri postavy: Optimista, Pesimista a Klavirista. Dej je jednoduchý. Pesimista predostrie Optimistovi svoj plán na Deň radosti. Má to byť podujatie, pri ktorom sa zhromaždia ľudia, aby sa zúčastnili banálnych spoločenských súťaží a púťových atrakcií. Má to v nich upevniť radostný životný pocit. Optimista verí, že takýto deň radosti sa nepodarí uskutočniť. Klavirista, človek veľkých ambícií a malých výsledkov zachováva v tomto spore apatiu, skôr ho zaujíma honorár a kšefty, ktoré by ešte mohol získať. Deň radosti sa predsa len

uskutoční. Pesimista očakáva príchod davov ľudí. Nikto, okrem Optimistu a Klaviristu, sa však nezjaví, nikto nemá záujem o bezduchú zábavu. Pesimista sa chce obesit'. Vtom si uvedomí, že ľudia predsa prišli – sú to diváci v hľadisku.

Hra je paródiou na podobné úsilie ohlupovať ľudí veľkolepými podujatiami, ktoré v skutočnosti nemajú žiadny zmysel. Podstata sa vypovie v iskrivých dialógoch, v kupletoch, v improvizáciách, ktorým dávajú osobné čaro zúčastnení komici.

KAROL HORÁK

(nar. 1943)

Spisovateľ, vysokoškolský pedagóg, dramaturg. Dlhé roky viedol vysokoškolský experimentálny divadelný súbor v Prešove. Píše prózu, novely Cukor (1977), Súpis dravcov (1979) a dramatické žánre pre rozhlas, televíziu aj divadlo. Tu sa hrali jeho hry Medzivojnový muž (1984), Evanjelium podľa Jonáša (Záborského) (1987) a Cesta (1988). Svoje témy zvykne variovať a vracat' sa k nim v iných obmenách. Robil aj aktualizácie úpravy hier Jonáša Záborského.

Karol Horák: Medzivojnový muž

1984

Osoby: 12 m, 4 ž

Scéna: náznaková

Odohráva sa asi v 30. rokoch.

Všetko prebieha akoby vo sne a v retrospektíve. Juraj Hlada je v sanatóriu, kde si lieči hluché uši. Celou hrou ho sprevádza jeho alter ego – postava Ucho. V krátkych výstupoch sa dozvedáme, že kedysi bol dedinským učiteľom, knihomoľom. Žil v chudobe so svojou matkou. Richtár mu nechcel dať za ženu svoju dcéru Júliu. Potom ho zobrali proti jeho vôli za vojaka. Vojenčina bola preňho utrpením, nemohol sa venovať svojim knihám a stratil aj vytúžené miesto učiteľa v rodnej dedine. Vojenská mašinéria si ho však postupne získala. Stal sa najlepším vojacom, vymyslel novú ničivú látku. Armáda, v ktorej slúžil, mala symbolického nepriateľa – trávu. Na cvičeniach sa skúšali najrôznejšie spôsoby jej ničenia. Ale tráva nestačila, nepriateľom sa stali i stromy a zem, pretože z nej všetko vyrastá. Juraj Hlada zradil svojich spolubojovníkov Repáňa a Faba. Veľmi si ho obľúbil Major, ktorý v ňom videl pokračovateľa vo svojom ničivom diele. Juraj Hlada sa stal veliteľom a za priestor cvičenia armády vybral svoj rodný kraj. Ten spustošil, spôsobil dokonca smrť vlastnej matky. Retrospektíva sa v závere hry vracia do prítomného času. Juraj Hlada, ktorý začína počuť,

dostane v sanatóriu návštevu. Repáň mu zvestuje, aké nešťastie spôsobila armáda v jeho kraji. Hladovi sa otvoria oči a hlboko zasiahnutý poznaním toho, čo vykonal v záchvate vojenského šíalenstva si prepichne uši ihlicami.

Pacifistická hra nedefinuje presne o akú armádu ide, aj časové určenie deja je len približné. Symbolický rozmer dostáva táto hra tým, že za nepriateľov vyhlasuje armáda prírodu, zem. Militarizmus sa takto ukazuje nie ako zlo historicky či sociálne určené a obmedzené – je to zlo všeobecné.

Karol Horák: Cesta

1988

Osoby: 8 m, 10 ž

Scéna: náznaková

Odohráva sa na sklonku 1. svetovej vojny.

Katarína Pohlodková, tak ako väčšina žien v dedine, trpí biedou. Nemá dať čo jesť svojim siedmim deťom. Ráno prichádza k obchodu Lendackého, aby s ostatnými ženami dúfala, že sa obchodník zľutuje a niečo im dá na úver. Lendacký z roztopašnosti blahosklonne ponúkne Pohlodkovej stávkku. Ak vynesie bez zastavenia na vrch, do dediny vrece, o ktoré požiadala, dostane ho zadarmo. Ťažko skúšaná žena na túto stávkku pristane, keď chce, aby sa jej deti konečne nasýtili z múky vo vreci. Dlhú, namáhavú cestu na vrchol sleduje Lendacký ďalekohľadom. Okrem toho poverí hrbáčika Rajcupa, aby išiel s ňou a dozeral, či žena nešvindľuje. Katarína Pohlodková pri tejto ceste akoby znova prežívala svoj život. V spomienkových výstupoch sa vracia k svadbe a svojmu manželovi, ktorý je teraz na vojne. Rajcup využíva ženinu bezmocnosť a usiluje sa jej zmocniť. Cestu jej skrížia Žandár aj Kňaz s ďalší, ktorí jej ešte sťažujú namáhavý výstup. Rajcup, ktorý po nej vždy túžil, nakoniec sľúbi, že jej potajomky pomôže, ak sa mu oddá – ale už nie ona sama, ale jej dcéra. Zúfalá Katarína prisľúbi. Keď konečne dosiahne na smrť unavená svoj cieľ, zistí, že vo vreci nebola múka, ale piesok. Celá dedina rozhorčene odsudzuje obchodníka Lendackého, a ten, aby sa očistil, sľúbi, že Pohlodková môže svoj pokus opakovať, tentoraz už s naozajstnou múkou. Všetko sa začína odznova.

Neznesiteľné hospodárske pomery vedú ľudí k zvlčilosti. Majetnejší sa správajú ako páni nad životom a smrťou. Chudoba stráca svoju ľudskú dôstojnosť. Postava Kataríny Pohlodkovej je koncipovaná tak, aby symbolizovala večný ženský údel pri zachovaní rodu, sifyfovský osud človeka, ktorý krvavým potom, v tvrdej sebazničujúcej trýzni si vydobýja svoj kúsok miesta na slnku.

STANISLAV ŠTEPKA

(nar. 1944)

Spisovateľ, divadelník. Je od 60. rokov vedúcou osobnosťou Radošinského naivného divadla. Ide o svojrázny súbor syntetizujúci tradíciu ľudovej komiky s mestským intelektuálnym humorom. Pre toto divadlo napísal Štepka rad hier, z ktorých najvýznamnejšie sú Pitva (1966), Jááánošiiik (1970), Človečina (1971), Alžbeta Hrozná (1975), Slovenské tango (1979), Kúpeľná sezóna (1980), Svadba (1982), Čierna ovca (1983), Pavilón B (1984). Okrem toho píše hry aj pre iné súbory: Ako som vstúpil do seba (1981), Ako sme sa hľadali (1983), Ako bolo (1984) a i. Stanislav Štepka je aj autorom rozhlasových zábavných relácií, najmä oblúbených Variácií. Pre rozhlas a televíziu píše scenáre na kabaretné pásma: S mikrofónom do Kopanej, Aj tí naši pijaľali, Trpaslíci s rodokmeňom, Teória zábavy pre pokročilých a i.

Stanislav Štepka: Jááánošiiik

Správa o hrdinovi alebo Hra na hrdinu, 1970

Osoby: 8 m, 5 ž

Scéna: náznaková

Odohráva sa v časoch Jánošíka i dnes.

Legendárnej postave slovenskej histórie sa v tejto hre dostalo parodického spracovania. V jednotlivých výstupoch, skečoch a pesničkách sa komentuje život Jánošíka od narodenia až po jeho odchod do hôr za zbojníka. Od začiatku všetci akosi automaticky predpokladajú, že keď vyrastie, pomstí krivdy napáchané pánmi a drábmami na ľude. Jeho rodičia, sestra Helena, snúbenica Anička, aj Dráb prezrádzajú osobné záujmy, drobný egoizmus, ktorým sledujú vlastné uspokojenie v oblasti majetkovej, pracovnej i sexuálnej. Jánošíka priam prinútiť, aby sa dal na zboj a splnil im tak ich túžby. Veď v horách sú už skoro všetci súci chlapi a prinášajú odtiaľ svojim príbuzným také pekné veci! Táto satira má aj svoju záverečnú pointu: v poslednom výstupe sa dozvedáme, že hru o Jánošíkovi predviedli chovanci psychiatrickej liečebne.

Hra vznikla v špecifickom autorskom type divadla-kabaretu pre súbor vedený spisovateľom a hercom Stanislavom Štepkom. Dialógy sú plné slovných hračiek, gagov, britkých postrehov, otvorené sú pre ďalšiu improvizáciu na scéne. Lhká irónia využívajúca jánošíkovskú tému sa prostredníctvom demýtizácie historických dejov dostáva až ku kritickému odhaľovaniu malomeštiackej morálky našich súčasníkov.

Stanislav Štepka: Človečina

Správa o domácnosti alebo Hra na domáce zvieratá, 1971

Osoby: 2 m, 3 ž

Scéna: izba so stolom a stoličkami

Odohráva sa v súčasnosti.

Nepodarená rodinka sa chce zbaviť svojej Babičky. Nahovorí jej, že by z nej bola dobrá divadelná herečka. V skutočnosti ju chce len odviezť do domova dôchodcov. Auto po ňu neprichádza a Babička umrie. Všetci – Otec, Matka, Dcéra, Syn – si vydýchnu, o jednu starosť majú menej. Len ju rýchlo naloží do auta, ktoré práve prišlo, a to tak, aby si šofér nevšimol, že je už mŕtva.

Stručný dej umožňuje sústrediť sa na rozkošatý jazyk hry, ktorého humor je založený na skomolených výpovediach, vtipne prekrútených prísloviach a porekadlách, logických nonsensoch. Každá z postáv akoby hovorila sama pre seba, nepočúva ostatných a nereaguje na nich. Hra by sa dala prirovnať k absurdnej dráme, ibaže má svojský vtip vlastný súbor Radošinského naivného divadla, v ktorom vznikla. Jej výsmešný tón je doplnený do určitej miery láskavým pohľadom na ľudské slabosti. Človečinu cítiť iba z Babičky, ktorá má síce chyby, je aj smiešna, ale nie je bezohľadná. To jej príbuzní sú bezcitnejší. Názov hry Človečina je teda ironický, pretože ľudskosti je v postavách ako šafranu.

Stanislav Štepka: Slovenské tango

Hra na city alebo O citovom živote futbalového rozhodcu, 1978

Osoby: 1 m, 3 ž

Scéna: izba v paneláku

Odohráva sa v súčasnosti.

Muž, futbalový rozhodca, nenachádza veľa pochopenia u svojej manželky. Ale ani Žena nenachádza pochopenie u svojho manžela. Ich rozhovory viaznu. Zvyčajne sú to len dlhé monológy, v ktorých rozprávajú o svojich pocitoch. Ich vzťah zovšednel, žijú na priemernom štandarde, majú nedostatok peňazí. Banalitu ich života potvrdzujú pravidelné nudné návštevy Poštárky. Vzruch prinesie až príchod mladého Dievčaťa, ktoré občas zastupuje svoju starú matku pri roznášaní pošty. Pod vplyvom jej čara sa dokonca Muž vyberie za ňou na diskotéku, ale čoskoro sa vráti. Rezignuje na zmenu svojho života. Radšej ostáva v blízkosti vlastnej Ženy. Ved' čo keby sa im predsa len podarilo mať vytúžené dieťa?

Slovenské tango je napísané Štepkovým osvedčeným spôsobom – ako hra s pesničkami, krátkymi komickými výstupmi, uplatnila sa aj svojrázna hra so slovami a dialekt. Hovorí o priemernej, fádnej rodine, v ktorej vládne pocit zovšednenia vzťahov, životného neúspechu, rozčarovania. V manželskom páre to navodzuje depresívne stavy a konflikty. Čo táto spoločnosť dáva človeku? Ako dokážu ľudia prežiť svoje zrelé roky? Autorov úsmevný tón pri odpovediach na vlastné otázky je hlboko pravdivý, zaznamenáva pocity mnohých svojich súčasníkov. Nie je pritom jednostranný ani schematický. Muž a Žena sú síce nespokojní, ale hľadajú si stále nejaké, aj keď často pochybné a azda aj neuskutočniteľné ideály – v kariére futbalového rozhodcu, v túžbe mať dieťa a pod.

Stanislav Šteпка: Kúpeľná sezóna

Naivné obrázky zo slovenského malomesta z tridsiatych rokov dvadsiateho storočia, 1980

Osoby: 4 m, 4 ž

Scéna: náznaková

Odohráva sa v 30. rokoch.

Societu tejto hry tvoria malomestskí boháči Moric Herzog s manželkou Ethel a zhýčkanou, o Paríži a veľkom svete snívajúcou dcérou Evou Máriou. Ďalej ich slúžky, staršia a skúsená Berta a chudobné dievča z Oravy Mária Štrbová. Mladú, dravú buržoáziu zastupuje Jozef Scirka, ktorému síce ešte trčí slama z topánok a má deravú peňaženku, ale vďaka svojej bezohľadnosti v obchode s bicyklami sa ukazuje najperspektívnejšie. Paródiou na zbohatlícke vidiny je Martin Kukuchka, ktorý sa vrátil z Ameriky a všetci ho pokladajú za výnimočne majetného človeka. Lenže on sa vrátil domov práve preto, že tam skrachoval. Herzogovci chcú v mestečku vybudovať svetoznáme kúpele, ale svojím ťažkopádnym myslením nikdy neprekonajú vlastnú provincialitu. To Scirka ide od úspechu k úspechu, svojou dravosťou sa zmocňuje postupne všetkého. Aj obdivovaného Kukuchku, ktorému ponúkne podradné miesto predavača bicyklov. Komentátorkou deja je vďaka svojmu zdravému sedliackemu rozumu Berta. Jej reči prednášané v západoslovenskom dialekte, sú vlastne frázy načerpané v akejsi učebnici marxizmu.

Berta v hre vysloví časť autorovho zámeru: ukázať, ako majetok zhubne pôsobí na charakter. Ako odumiera zdegenerovaná spoločnosť, ktorej etické hodnoty sú determinované len finančno-majetníckymi faktormi. Lenže Štepkovej paródii nejde len o takúto zjednodušenú interpretáciu. Jeho výsmech vidí spoločenskú chorobu plastickejšie, pretože sa na ňu díva „zdola“, cez ľudské slabosti postáv. Satira sa vysmieva nielen z onej umierajúcej

triedy, ale aj z frázovitého zjednodušovania a vulgarizácie poznatkov o zákonitostiach vývinu a premien spoločnosti.

Stanislav Štepka: Ako som vstúpil do seba

Správa zo súkromnej cesty, 1981

Osoby: 15 m, 7 ž, 1 d

Scéna: náznaková

Odohráva sa vo vnútri človeka.

Hlavný hrdina, Ja, vstúpi do seba. Zaujímavá cesta jeho útrokami mu prináša stretnutie s Jazykom, Zubom, Slinou, štyrmi cigánmi, čo mu v bruchu vyhrávajú, s Nervami, Srdcom, Krvinkami a ďalšími časťami jeho tela. Ale stretne sa tam aj s Pamäťou a Fantáziou, ktoré mu predstavia jeho duševný život a zážitky z detstva. Fantastická cesta hlavného hrdinu po vlastnom vnútre neprináša samé príjemné prekvapenia. Vďaka Pamäti a zvedavým otázkam svojich orgánov si pripomenie aj to, čo by inak rád zatajil. Vďaka Slze nakoniec znova zo seba vypláva. Prebúda sa zo svojho sna.

Nezvyčajný autorov nápad sa zhmotnil v hre, ktorá má invenčné stvárnenie sujetu a jemný humor. Inventúra vo vnútri obyčajného priemerného človeka sa stáva hodinkou pravdy. Prehŕňať sa v sebe znamená dotknúť sa svojich slabých aj silných miest, vyjaviť svoje bolesti i skryté túžby a sny.

Stanislav Štepka: Svadba

Smutná komédia, Správa o III. cenovej skupine, 1982

Osoby: 6 m, 3 ž

Scéna: reštaurácia III. cenovej skupiny

Odohráva sa v súčasnosti.

Chystá sa svadba. Čašník s nejakými chlapmi vyzdobuje ošarpanú reštauráciu. Prichádza hudobná kapela – Hricišák, Tóth, Anička a Marika. Je to tiež taká kapela ako reštaurácia – treťotriedna. Čo to bude za svadba? Nuž neveľká – Nevesta, Ženich a svedok Sýkora, inak nik. Vysvitnú čudné súvislosti. Svedok Sýkora, ktorý je Nevestin nadriadený, zosnoval túto svadbu, pravdepodobne našiel aj ženicha, aby sa zakrylo, že udržiava s ňou aj iné, ako pracovné styky, z čoho vzišlo jej tehotenstvo. Marika zasa mala pomer s Hricišákom a tiež čaká dieťa. Smutno-smiešny je osud vlastne všetkých zúčastnených. Tóth sa chce správať ako skutočný profesionál, hoci má z profesionalizmu len to, že hrá za peniaze. Anička túži po vyššom hudobnom vzdelaní, chcela by hrať v ušľachtilejších súboroch, než v akom

hrá teraz. A Ženich je mlčanlivý, nič nechápajúci chmuľo. A predsa sa za ten večer usmeje na niektorých šťastie. Nevesta spozná počas svadobnej noci Ženichove kvality, Čašník sa zblíži s Aničkou, Marika to znova skúsi s Hricišákom. Je to však všetko len prchavý, dočasný náznak šťastia. Celkom na konci hry sa všetko začne znova rozplývať.

Priemerné osoby žijú svoj triviálny, ničím nevynikajúci život. Je viac smutný ako veselý, ich cesta týmto svetom je kľukatá a bezvýznamná. A predsa sa hra na to dokáže dívať s úsmevom, s humorom vychutnávajúcim trápne situácie, nachádzajúcim komické efekty v pocitoch neuspokojenia a nenaplnenia túžob. Hra Stanislava Štepku vychádza z poetiky súboru Radošinského naivného divadla, pre ktorý vznikla. Vyznačuje sa humorom, spájajúcim intelektuálnu satiru s melodramatickosťou.

Stanislav Štepka: Ako sme sa hľadali

Správa z hlavnej cesty, 1983

Osoby: 24 m, 3 ž, 1 d

Scéna: náznaková, maľované dekorácie

Odohráva sa v priebehu vyše 300 rokov počnúc rokom 1584.

Z dediny Radošina sa vyberie do neďalekej Trnavy Rudo Vlasák. Spoluobčania ho vyslali, aby odtiaľ doviedol naspäť ujednú ženu jedného z dedinčanov. Tak sa začína odysea prostého človeka po území a dejinách Slovenska. Trnavu síce nevie nájsť, ale prejde viaceré iné slovenské mestá a dostane sa až do Viedne. Hrozia mu Turci, aj habsburgovskí vojaci, stretne sa s Napoleonom, aj s veľkými osobnosťami slovenského národného obrodzenia – Bernolákom a Štúrom. Do cesty mu prídu vedci a umelci buď slovenského pôvodu – Martin Rakovský, Ján Jesenius, Maximilián Petzval, Pavol Országh Hviezdoslav, alebo takí, čo mali k Slovensku blízky vzťah, ako Wolfgang Amadeus Mozart, Mikoláš Aleš, Karol Plicka. Vlasákovu putovanie je vlastne prehľadnými smutno-smiešnymi dejinami slovenského národa, na osude ktorého sa odrazili dejiny celej strednej Európy.

Láskavý humor aj krutá irónia, odmýtizovanie veľkých osobností, pohľad na dejinné udalosti očami malého človeka, to všetko má spoločný cieľ – odidealizovať historické udalosti. Slovensko a stredná Európa sa interpretujú skúsenosťou triezveho, skôr skeptického, ako nadšeného posudzovateľa.

Stanislav Štepka: Čierna ovca

Správa o dni peknom a škaredom v malej zborovni, 1983

Osoby: 6 m, 3 ž

Scéna: zborovňa

Odohráva sa v malej dedinskej základnej škole.

Je Deň učiteľov. Celý pedagogický zbor sa zide na oslavu pripravenú vlastnými silami. Zábavu naruší anonymný list, v ktorom sa píše, že riaditeľ školy Zoltán Lovásko je pokrytec a sukničkář. Je to pravda, ale to neznamená, že sa nezačne vyšetrovanie. Riaditeľ so Školníkom si postupne predvolávajú učiteľky a učiteľov. Hľadajú medzi nimi čiernu ovcu, ktorá si to dovolila napísať. Vinníka vidia raz v tom, raz v onom – v starom dejepisárovi Feketem, v primitívnom telocvikárovi Milanovi, v starej dievke, slovenčinárke Jane, v príťažlivej učiteľke výtvarnej výchovy Olge, aj v mladučkej pionierskej vedúcej Darine. Ich podozreniu neujde ani servilný zástupca riaditeľa František Špánik. Nakoniec príde rozuzlenie. Horlivý vyšetrovateľ a udavač v jednej osobe – Školník – zistí, že anonymný list písala riaditeľova dcéra. Zábava pri príležitosti Dňa učiteľov môže v zborovni pokračovať, ale riaditeľ Lovásko pravdu o výsledku vyšetrovania všetkým neprezradí. Zato dvíha hrozivo prst a svojim podriadeným naoko veľkodušne odpúšťa.

Zvyčajného Štepkovho humoru je tu menej. Hra Čierna ovca hovorí o nezdravých pomeroch v školskom systéme, o podlízavosti a konformizme podriadených, ale hlavne o uzurpovaní moci, o nadutosti a despotizme tých, ktorí vládnu. Takýto systém umožňuje kariéru tým, čo poslušne vykonávajú príkazy a potláča tých, čo chcú ostať pri zdravom rozume, nezávislosti v názoroch a činoch. Autorovo zosmiešňovanie nie je bezstarostné, je groteskné, odhaľuje rozmery ľudskej hlúposti. Všeobecnejšie vzaté, nejde len o oblasť školstva, ale aj iné sféry spoločenského života.

Stanislav Šteпка: Pavilón B

Psychofraška, Správa z pekla, správa z raja, 1984

Osoby: 6m, 5 ž

Scéna: kultúrna miestnosť

Odohráva sa psychiatrickej liečebni.

Pacienti z pavilónu B nacvičili kultúrny program. Je to vlastne akási psychodráma, pretože vo výstupoch predvádza každý z nich svoj vlastný životný príbeh, svoju traumu, ktorá ho priviedla až do liečebne. Pacienti sú hrdí na toto svoje dielo. Pani Marta, bývalá kuchárka, sa dokonca ani neteší, že už pôjde domov k svojmu synovi Marcelovi, pretože teraz sa cíti konečne šťastnou. Program predvedú Primárke, ktorá sa chystá na veľkú vedeckú kariéru, a ošetrovateľovi Milanovi, ktorý Primárku bezvýhradne obdivuje. Lenže vedeniu ústavu čosi v programe nevyhovuje – je príliš pesimistický. A taký by nemohla snímať televízia, ktorá má

prísť do ústavu. Primárka vyzýva pacientov, aby pridali do svojich výstupov viac radosti, pestrejších farieb. A tak sa program nacvičuje znova. Tentoraz pacienti prekrúcajú pravdu, vyjadrujú svoje šťastie a spokojnosť, komicky komolia všetko tak, aby bola Primárka spokojná. Po skončení očakávajú potlesk a poďakovanie, lenže sa ho zasa nedočkajú. Primárka stupňuje nároky. Svoju zábavu by vraj mali usmerniť na niečo závažnejšie. Napríklad by mali prijať záväzok, že liečebňu prevezmú do vlastnej opatery, aby sa tak mohol znížiť počet personálu.

Psychodráma v prvej časti hry, v ktorej sa postavy úprimne aj komicky vyznávajú zo svojich duševných rán, sa mení v druhej časti na frašku. Pripomína to nič nehovoriace agitky nezodpovedajúce skutočnosti, ktorých výsledný efekt je presne opačný ako sa predpokladalo: namiesto uvoľnenia a bezstarostnosti prinášajú pocit stiesnenosti, namiesto prikrášlenia odhaľujú úbohosť doby a tých, čo ich inšpirujú.

MIKULÁŠ KOČAN

(nar. 1946)

Spisovateľ, televízny dramaturg. Dozrieval ako autor zbierok poézie. Pre rozhlas a televíziu pripravil hry pre deti a mládež: Hrúbky (1965), Niet tu miesta pre holuby (1966), Bračekovci (1972), Súčet (1974), Lakmus (1976), Cena priateľstva (1979). V divadle začínal komédiami Kastelán (1976), Závrät (1977), zrelšie sú ďalšie hry Kolotoč (1979), Gadžovia (1981), Playback (1983), Ej, Ďurko, Ďurko! (1985).

Mikuláš Kočan: Kolotoč

Hra v siedmich obrazoch, 1979

Osoby: 4 m, 3 ž

Scéna: maringotky pri kolotočoch

Odohráva sa v súčasnosti na východnom Slovensku.

Polorozpadnutá rodina, neúspešne kočujúca s kolotočmi privíta cez letné školské prázdniny medzi sebou Petra. Je to študent z vysokej školy, čo sa zaľúbil do Sone, dcéry bývalého vedúceho skupiny. Teraz je Soňa sama vedúcou, pretože zo všetkých najtriezvejšie uvažuje a má najlepšie predpoklady pre takéto postavenie. Zábavný park, ktorý rodina spravuje, je v dezolátnom stave a rovnako aj členovia rodiny žijú rozháraným životom. Starý – bývalý vedúci – je vytrvalý sukničkář a hoci občas prejavuje aj náznaky citového vzťahu k manželke Márii, nechce sa za žiadnu cenu vzdať svojich prchavých lások. Dcéra Jana je nešťastne vydatá za ožrana Tibora, ktorý jej neustále vyhadzuje na oči, že mu dosiaľ

neporodila dieťa. Druhá dcéra, Soňa, za ktorou chodí aj Milan z konkurenčnej rodiny kolotočiarov, sa zaľúbi do neprimeraného človeka – do spomínaného Petra. Ľudia z maringotiek sú pri vlastnej biede mimoriadne hrdí na svoju slobodu. Peter je pre nich cudzí, popanštený človek. Ústredným problémom kočujúcej rodiny je, či sa majú vybrať s kolotočmi do väčšieho mesta – Vranova. Bol by to prejav ich samostatnosti, pretože by to urobili proti príkazu nadriadených aj naprotiveň konkurenčnej rodine, a teda aj s veľkým rizikom. Pre Petra to nie je vítané, pretože ku kočovníkom sa pridal bez vedomia rodičov a vo Vranove bývajú jeho príbuzní, ktorí by ho mohli v pochybnej spoločnosti uvidieť. Soňa s Petrom prežívajú chvíle lásky a rozhodnú sa opustiť kolotoče a začať nový, normálny život v meste, v obyčajnom byte, kde chcú mať dieťa. Ale mágia prostredia zábavného parku je silnejšia, ako ich láska. Soňa napokon odháňa Petra a znova sa rozhodne ujíma vedenia podniku. Chce ho zveľadiť tak, aby už na budúci rok mohli ísť bez obáv do Vranova.

Atraktívne prostredie kdesi na okraji spoločnosti tvorí pozadie pre psychologickú sondu do duší ľudí v ňom žijúcich. Rozpor slobody a samostatnosti proti pohodliu a strate nezávislosti vyznieva v prospech toho prvého. Hra vyjadruje odveké ľudské úsilie o čo najplnšiu sebarealizáciu, a to aj za cenu straty výhod plynúcich z podriadenia sa organizovanému ale odosobnenému životu v civilizovaných podmienkach.

Mikuláš Kočan: Playback

Komédia v dvoch častiach, 1983

Osoby: 19 m, 8 ž, komparz (hráči Ajaxu, mažoretky, fotoreportéri, dav na ihrisku), hlas stromu

Scéna: náznaková (športové prostredie)

Odohráva sa v malej dedine s veľkými športovými ambíciami.

Miestnemu futbalovému klubu v Baranovciach sa darí. Ak ešte vyhrá zápas s klubom z Kopčian, postúpi do majstrovskej súťaže. Celá dedina s nadšením očakáva tento zápas, chystá sa veselica. Ale v Baranovciach sú aj ľudia, ktorí by neradi videli víťazstvo svojich. Hlavne predseda futbalového klubu Bučko. Znesú sa na neho hromy-blesky spoluobčanov, keď vysvetľuje, že by im neprospeľ postup do vyššej súťaže. Lepšie je byť prvý, hoci medzi priemernými, ako horší medzi najlepšími. Neskôr sa však odhalí aj hlavná príčina Bučkovho presvedčenia. Kopčianski funkcionári ho jednoducho podplatili. Zápas sa však skončí dobre a Baranovčania postupujú. Zákulisné machinácie ani potom neprestávajú, takže odrazu strelec rozhodujúceho gólu vyhlási, že urobil priestupok proti pravidlám a jeho gól je neplatný. Baranovčania tomu uveria a rozdelia sa na dva tábory: jedni chcú, aby sa to dostalo na

verejnosť, aj keď tým prídu o postup, druhí zase naopak by všetko radšej zatajili. Vo všeobecnom zmätku, ktorý nastane, sa strácajú zásadné stanoviská, rýchlo sa menia názory, až napokon prestáva byť výsledok zápasu pre dedinu dôležitý. Šikovný manipulátor verejnou mienkou Bučko podáva sebakritiku, vzdáva sa futbalu a za všeobecného nadšenia zakladá spolok na ochranu hrdličiek.

Veľké množstvo charakteristických postavičiek, bezhlavo podliehajúcim momentálnemu opojeniu, sa dostáva do rýchleho sledu komických situácií. Tak sa vytvára mozaikovitý obraz o ľudskej malichernosti, priemernosti, čo chce byť veľká a výnimočná. Osobný prospech je tu základným kritériom všetkého konania a na tom sa roztriešťa aj najkrajšie sny a vízie o slávnej budúcnosti baranovských futbalistov. Dej je lokalizovaný do dedinského prostredia, ale osten je nasmerovaný proti široko ponímanému modernému malomeštiactvu v celospoločenských reláciách.

Mikuláš Kočan: Ej, Ďurko, Ďurko! alebo Horúci zemiak

Hra v dvoch dejstvách, 1985

Osoby: 13 m, 3 ž

Scéna: medzi chalupami, v mlyne

Odohráva sa za života Juraja Jánošíka.

V dedinskej chyži sa narodí rodičom Jánošíkovcom synček Ďurko. Cigánka vyveští, že z neho bude zbojník. V dedine nastane zhrozenie. Veď kvôli nemu sa raz môže jeho rodák dostať prenasledovania od pánov! Gróf, ktorý sa hneď príde pozrieť na budúceho zbojníka, neváha pohroziť. Kováčovi, že ho preloží z vyhne pracovať na pole, Tesárovi, že rozhodne o osude jeho syna na štúdiách. Kostolníkovi, že budúci zbojník môže ozbiť aj jeho. Ďurkovi rodičia sú nešťastní. Podľahnú nátlaku dedinčanov a pustia dieťa na korýtku dolu vodou. Uplynie dvadsať rokov. Z Ďurka sa stal ľudový hrdina. Chudoba v celom kraji povzbudená jeho činmi dvíha hlavy. Zato Gróf zneistel a hľadá u svojich poddaných v Jánošíkovej rodnej dedine oporu. Nie nadtľho, len dovtedy, kým sa podarí zbojníka zlapať. Dedina znova prežíva krušné chvíle. Gróf dáva najavo svoju prevahu. Kováč musí na jeho rozkaz ukúť hák na šibenicu, ktorú postaví Tesár. Povraz poskytnú Kostolník zo zvonice. Jánošíka popraví. Ale prichádza ďalšia pohroma pre vládnúce vrstvy. Na krajinu sa valia Turci. Treba zverbovať poddaných, prekonať ich apatiu a nadchnúť pre obranu. Kostolník poradí, ako to dokázať: ľudí treba oduševniť Jánošíkovým zjavom! A tak znova príde k obratu. Tesár musí vykresiť sochu mŕtveho zbojníka a poddaní s nadšením vstupujú do vojska. Iba niektorí zbojníci nechcú, a tak ich Gróf v mene Jánošíka dá prenasledovať.

Osud národného hrdinu Juraja Jánošíka sa zobrazuje z odvrátenej strany. Okolo statočného zbojníka našiel autor ľudí, ktorí sú jeho pravým opakom: zbabelí, vypočítaví, malicherní. Boja sa o svoje drobné výhody a nie sú schopní spolu s ním bojovať proti nespravodlivému spoločenskému poriadku. Mýtus Jura Jánošíka, ktorému autor ani nedá zjaviť sa na scéne, sa stáva v rukách vládnucej vrstvy dobrou zbraňou proti tým, v mene ktorých hrdina zbíjal. V zbojníkovom mene proti zbojníkom! Až takýto vtipný paradox sa podaril Mikulášovi Kočanovi, keď chcel ukázať premeny a zneužitie mýtu. Je to hra nielen o Jánošíkovi a jeho dobe, ale aj o všetkých nasledujúcich časoch, i dnešnom, keď sa vyskytujú veľmi obratné manipulácie so spoločenskými mýtami, schopné prevrátiť naruby aj najušľachtilejšie tradície.

PETER ŠTRELINGER

(nar. 1946)

Spisovateľ. Je autorom literárnych biografii. Spracoval v nich literárne a kultúrne osobnosti 19. a 20. storočia. Komédia Spolok drobnochovateľov (1985) je jeho debut v oblasti divadla.

Peter Štrelinger: Spolok drobnochovateľov

Komédia v dvoch dejstvách, 1985

Osoby: 9 m, 6 ž, obyvatelia mesta, komparz

Scéna: námestie, salóny honosnej vily, suterénny byt

Odohráva sa v súčasnosti.

Vlčie diely sú mestom, kde veľmi dobre prosperuje Spolok drobnochovateľov, ktorého predsedom je Koloman Liszkayi, chovateľ líšok. Zo svojej honosnej vily v štvrti Engelsberg riadi výnosné obchody. Do mesta príde z nadriadených orgánov Vratko Plavčík. Hneď padne do osídel roztúženej a nenásytnnej Kolomanovej manželky Lukrécie. Tá presadí jeho zvolenie do vedenia spolku a spolu s ním si chce vybudovať ešte väčšie blaho. Mamonárstvo však nie je výsadou iba predsedu, ale aj ďalších členov, Benjamína Pudlíka, ktorý chová psov, Ignáca Kocúrika, Kikiny Kocúrikovej a dcéry Viky, ktorí sa zaoberajú chovom mačiek, Libuše Ptáčkovej, čo chová exotické vtáctvo. Zvelaďujú si svoje vily, dokonca štvrť Engelsberg ohradia hradbami a vstúpiť sa tam dá len na preukaz. Súčasťou ich životného štýlu sú maškarné bály a veľkolepé oslavy. Jedine Celestín Pilfousek, chovateľ akvariálnych rybičiek, sa nevie medzi nich zaradiť, čo pociťuje ako veľkú krivdu. Manželkou podvádzaný Koloman Liszkayi napokon umrie, ale ostáva prítomný ako duch strašiaci pozostalých. Vratko Plavčík,

ktorý zaujal jeho miesto, je zavalený starostlivosťou o kšefty. Nemá čas na Lukréciiu a tá si nachádza nového amanta. Kolotoč peňazí a nectenej lásky pokračuje.

Drobnochovatelia zastupujú v tejto hre všetkých tých šikovných malomeštiakov, ktorí vyznávajú jediná modlu – peniaze a hľadajú jediné potešenie – cudzoložnú lásku. Karikatúra, ktorú nakreslil autor Peter Štrelinger, zámerne využíva zveličenia, deformuje ľudské postavy aj dejové skutočnosti, aby dostali fraškovitú podobu. Hra zbytočne nemoralizuje, iba sa vysmieva tým ľuďom, čo prepadli vášni mať čo najviac, pričom sa stávajú obeťami svojich túžob a vzápätí ich nahrádzajú noví, čerství chamtivci.

IVAN HUDEC, PETER VALO

(nar. 1947) (nar. 1948)

Ivan Hudec je lekár, divadelník, spisovateľ. Vydal romány Hriešne lásky osamotených mužov, Ako chutí zakázané ovocie, Pangharty, ďalej novely a poviedky. Spolu s Petrom Valom napísal hry z veľkomoravských dejín Knieža (1984), Bratia (1986). Peter Valo je radaktor, spisovateľ. Okrem spomínaných hier, ktoré napísal s Ivanom Hudecom, je samostatným autorom ďalšej – Ako hryzie kôň (1988) a humoristických knížiek Juj, keby tak Psiare mestom boli (1986) a Orgie bez Tibéria (1989). Píše aj pre televíziu.

Ivan Hudec – Peter Valo: Knieža

1985

Osoby: 17 m, 4 ž, 1 d

Scéna: bojiská, svätyne, hradiská a príroda Veľkej Moravy

Odohráva sa okolo roku 833 n. l. na Veľkej Morave.

Knieža Pribina bol prvým známym slovenským panovníkom. Zo svojho hradu v Nitre ovládal územie takmer totožné s dnešným Slovenskom. Za jeho panovania v 9. stor. n. l. prijali naši predkovia kresťanstvo a začali formovať svoju kultúru a národnú jednotu. Jeho samostatná politika bola trňom v oku franským panovníkom, a preto sa usilovali vojensky a politicky ho poraziť. Využili na to výbojnosť susedného panovníka Mojmíra, ktorý centrum svojho panstva mal niekde tesne na západ od rieky Moravy. Hra Knieža podáva vlastný výklad toho, ako došlo k stretnutiu týchto panovníkov a čo zapríčinilo pád kniežaťa Pribinu. Celé obdobie jeho panovania charakterizuje rozpor medzi pohanstvom a nastupujúcim kresťanstvom. Tento rozpor je v samom Pribinovi, ktorý je na jednej strane divochom, ale na druhej strane už rozmýšľa v nových, kultivovanejších dimenziách. Rozpory zasahujú aj iné postavy hry. Pribinova manželka Svatava je kresťankou, ale niekedy sa chová celkom

nekresťanský. Zato Žertmila, pohanská milenka kniežat'a Pribinu, má v sebe oveľa viac cností, je verná v láske a oddaná až po hrob. Na panovníckom dvore sa spriadajú intrigy. Ich pôvodcom je Lumír, zamaskovaný franský kňaz. Spolu s kňazom Gottfriedom sa chystajú falošne informovať Pribinu, aby ostal bezmocný proti útoku Mojmíra. Takmer sa ich zámer vyzradí vďaka dvornému bláznovi Krmčínovi, ktorý im vytrhne kompromitujúci list. Lenže Pribina nevie list prečítať. Zavolá preto svojho malého syna Kocel'a, ktorého učí Gottfried, a Kocel' zmanipulovaný svojím učiteľom prečíta niečo úplne iné, ako je v liste napísané. Pribina si tento priehľadný úskok nevšimne, navyše neodhadne správne vojenskú situáciu, a preto je jeho pád nevyhnutný. Mojmírove vojská dobývajú Nitru.

Dramatické stvárnenie osudov prvého slovenského panovníka Pribinu ukazuje zložitú dobu, rozporuplné kultúrne, náboženské a politické tendencie vo vtedajšej strednej Európe. Na divadle stredoveku sa odohráva tragédia zrady a násilia, plášťa a dýky. Zákulisné machinácie a mýtvy dekorujú výjavy z nitrianskeho kniežactva, kde prichádza k Pribinovmu pádu. Nepriateľské sily rozoštvú proti sebe dva príbuzné kmene, aby ich obidva oslabili a podrobili si ich. Hra sa vyslovuje proti nesvornosti a proti nevraživosti medzi národmi. V konečnom dôsledku sa totiž nenávisť medzi etnickými celkami prenáša aj do vzťahov medzi jednotlivcami. Tragédia doby je aj tragédiou ľudí, čo v nej žijú.

Peter Valo: Ako hryzie kôň

Burleska s prológom a epilógom, 1988

Osoby: 9 m, 4 ž, remeselníci

Scéna: nemocničná miestnosť

Odohráva sa dnes.

Do malého mesta zavíta Alfréd Štrombóci, ktorého miestne vedenie pokladá za brata veľmi významnej osobnosti. Ubytujú ho v nemocnici, kde preňho urýchlene adaptujú rozpadajúcu sa miestnosť. Vybavia ju pravým historickým nábytkom, výdobytkami audiovizuálnej techniky atď. Krúti sa okolo neho a hostia ho, hlavne Elvír Miroboh Macoň, predseda JRD s manželkou Eržikou a Ľudovír Knecht s manželkou Jucinkou. Ale miestna spoločnosť má aj ďalšie ľudské rarity – Básnika, ktorý skladá na požiadanie svojich chlebdarcov spitvorené básničky, Štefana Odronyho, správcu nemocnice, na ktorom si vylievajú zlosť, a mladučku Blanku Chrobákovú, ktorú ponúknu Štrombóci do postele. Pravda nakoniec vyjde najavo: Z televízie sa dozvedia, že Alfréd Štrombóci je alkoholik, ktorý zneužíva dôverčivých občanov a je na neho vydaný zatykač. Ilúzie o blízkej vynikajúcej kariére sa všetkým rýchlo zrúti. Navyše, prichádza do mestečka oná vysokopostavená osoba,

za ktorej brata sa Štrombóci vydával. Nastáva vzájomné obviňovanie a zakrývanie stôp. Do opätovne ošarpanej miestnosti v nemocnici sa môžu nast'ahovať pôvodní pacienti – kšeftujúci cigán Lakatoš, do seba zahľadený vedecký pracovník Papučiak a Jozef Môcik, ktorý mal to šťastie, že zažil Štrombóciho na vrchole slávy, takže sa čosi z pohostenia ušlo aj jemu. Štrombóci uteká z mestečka.

Hra zasadzuje gogoľovský motív do súčasnosti. Zdá sa, že sa odvtedy zmenilo len veľmi málo. Dodnes sa ľudia vtierajú do priazne nadriadených, aby zakryli svoje prechmaty. Dodnes sa brachiálne využíva moc na obohatenie a dodnes a o vládnutie usilujú aj hlupáci. Burleska Ako hryzie kôň sa hurónsky vysmieva z takýchto ľudí. Humor je to hrubý, fraška sa nevyhýba ani vulgárnostiam. Na hrubú dieru, hrubá záplata, hovorí slovenské príslovie. Inými slovami: takíto ľudia si ani nezaslúžia miernejšie formy satiry.

BOŽENA ČAHOJOVÁ

(nar. 1949)

Redaktorka, spisovateľka. Upravovala pre potreby súčasného divadla staršie slovenské hry. Píše pre rozhlas a divadlo. Hra Studňa (1988) čerpá z číreho, nenarušeného vrchárskeho prostredia, ktorého obyvatelia sa riadia prastarými, často aj krutými zákonmi spolunažívania.

Božena Čahojová: Studňa

1988

Osoby: 7 m, 6 ž

Scéna: izba v starej drevenici

Odohráva sa vo vrchárskej dedine.

Jolana sa vráti do rodičovského domu v dedine kdesi v horách. Bývala predtým dlho v meste, opustila rodný kraj a teraz sa v dedine má stať učiteľkou. V stretnutiach s dedinčanmi, v spomienkach, snoch a víziách sa odhaľuje jej predošlý osud. Starena so Starcom ju kedysi ohovorili, že je pobehlica. Preto od nej odišiel jej chlapec Matúš, ktorý si potom vzal za ženu Klárku. Rozhádali sa s ňou aj brat Jakub a znenávidela ju celá dedina. Jej terajší návrat je plný konfliktov. Dedinčania na ňu útočia, chcú ju vypudiť. Obliehajú drevenicu, kde sa usídlila, zasypávajú jej studňu kameňmi. Tieto deje sú vlastne akýmsi symbolickým vyjadrením nenávisti k nej. Jolana vedie v reminiscenciách rozhovory s rodičmi a s Adamom, ktorému patrila, ešte kým bola v meste. Nápor dedinčanov na ňu ju vedie až k samovražednému útoku. Doláme sa skokom z okna. Až vtedy sa začne vzťah k nej meniť, dedinčania sa zľaknú vlastnej viny. Jolana však už medzi nimi nemôže žiť. Odchádza s Adamom naspäť do mesta.

V hre sa prelína reálna a ireálna rovina. V prúde výstupov akoby sa ani nemalo striktne rozlišovať, čo sa odohráva v skutočnosti a čo len v Jolaninej mysli. Hra má zvláštnu lyrickú, nadzmyslovú atmosféru. Poetickým jazykom akoby rozprávala mýtický príbeh vrchárskej dediny, v ktorom sa nastoľujú otázky kolektívnej viny. Mravná čistota Jolany prehráva fyzický zápas s ohováraním, nenávisťou, majetníckou nenásytnosťou, zato vyhráva eticky. Je to odveký problém dobra v boji s agresívnym zlom v ľudskej povahe.

JANA KÁKOŠOVÁ

(nar. 1953)

Spisovateľka, televízna dramaturgička. Jej tvorba sa viaže na divadlo, televíziu aj rozhlas. Je autorkou štyroch rozhlasových hier (Medzimesto, Rôznobežky, Žartik, Ochester), televíznych scenárov a adaptácií klasických literárnych diel pre televíziu. V divadle debutovala hrou Sto hodín do zatmenia (1978), potom uviedla Dedičstvo na predaj (1982) a Vďaka za dôveru (1987).

Jana Kákošová: Sto hodín do zatmenia

Hra v dvoch častiach, 1978

Osoby: 6 ž

Scéna: izba v ústave „Lebensborn“

Odohráva sa počas druhej svetovej vojny na území Nemecka.

Inštitúcia „Lebensborn“ bola určená v hitlerovskom Nemecku na plodenie čistej rasy. Hra je psychologickou sondou do vnútra piatich mladých žien, ktoré sa z rôznych pohnútok ocitnú v tomto ústave. Ich postoje k vojne, k vnútornej situácii Nemecka aj ich vzájomné vzťahy sa polarizujú. Skupina navonok slúžiaca jednej zvrátenej idei sa diferencuje a odohrávajú sa v nej vážne osobné tragédie. Štyri ženy sa postupne stávajú objektom vydierania piatej – Inge. Táto šikovne využíva ich slabosti a strach, ktorý z nej majú, pretože je najortodoxnejšou vyznavačkou fašistického poriadku. Najslabšia je Hilda, ktorá si do ústavu prišla liečiť komplexy z neužitočnosti, čo v nej vyvolala jej matka, oddaná prívrženkyňa veľkonemeckej myšlienky. Hilda doplatí na svoju nevinnosť a naivnosť, skončí samovraždou. Ale lepší osud nečaká ani Liesel, ktorá sem prišla z nenávisťou, chce porodiť choré dieťa. Podľa záverečnej správy zomiera pri interrupcii. Elsa, dlho odolávajúca vďaka ilúziám o neexistujúcom snúbencovi, nevydrží napokon prostredie ústavu a bezhlavo z neho uteká. Ostáva len Inge a primitívna Helga. Ústav môže doplniť stavy o nové záujemkyne.

Žena ako nástroj na plodenie, bezcitné zahrávanie sa s narodením a smrťou, triumf prispôsobovania sa obludnej mašinérii. Hra Jany Kákošovej odhaľuje celú zvrátenú myšlienku „Lebensbornu“. Na psychologických portrétoch žien sa zrkadlia neľudské činy fašizmu, ktoré táto inštitúcia v sebe skondenzovala do obludnej podoby.

ANDREJ FERKO

(nar. 1955)

Spisovateľ, matematik. Bol členom študentského súboru Pegasník, v ktorom uviedli niektoré jeho hry. Pre profesionálne divadelné podmienky napísal predlohy Proso (1985) a Noc na zamrznutom jazere (1987). Knižne mu vyšli poviedky Stopa (1977), rozprávky o Kazkovi Vlaskovi (1978, 1982) a humoreska Proso (1984). V rozhlase uviedli rozprávkovú hru Spievanky, spievanky (1981), v televízii Kazko Vlasko (1979), Neveľká komédia (1982), Svetoví experti (1986) a ďalšie.

Andrej Ferko: Proso

Hra o morálke s prestávkou, 1985

Osoby: 8 m, 8 ž, 2 d, chór

Scéna: náznaková

Odohráva sa v dome dôchodcov umiestnenom v starom kaštieli na kraji dediny.

Prostredie domova dôchodcov, kde sa príde dožiť život, je bezútešné. Vládne tu silnou rukou správca Igor Bitman, ktorý si zo svojho postavenia, v ktorom rozhoduje o umiestnení, alebo neumiestnení v domove, urobil výnosný zdroj nelegálnych príjmov. Starčekovia si so sebou priniesli vlastné životné skúsenosti a ťažko premeniteľné zvyky. Je celkom pochopiteľné, že medzi nimi vznikajú napätia a nedorozumenia i humorné situácie, ale rodia sa tu aj sympatie a dokonca láska. Spájajú ich dve veci – to, že sú tu z prinútenia, pretože v normálnom živote zavádzali vlastným deťom a príbuzným, a to, že napriek spoločnému pocitu nepotrebnosti a vydedenosti hľadajú zmysel svojho života, krásu a pravdu. Niektorí umierajú, prichádzajú na ich miesta noví. V tejto dočasnosti si dokážu vytvoriť mikrosvet z pavučín ilúzií a pocitov, ktorý má svojrázne etické zákony ostro kontrastujúce s pragmatickou hrabivosťou Bitmana a jeho detí Jolanky a Jožka. Ľudské teplo, vzájomnosť im pomôže povzniesť sa nad mamonu, ujsť pred údermi prichádzajúcimi zo sveta za múrmi domova.

Je to hra o starčekoch, ale vyvoláva širšie asociácie. Domov dôchodcov je modelom pre každú podobnú skutočnosť, v ktorej ľudia vedú stále sa opakujúci a často zbytočný zápas o základné hodnoty spoluzitia, o čisté vzájomné vzťahy v ovzduší zneužívanej moci.

Andrej Ferko: Noc na zamrznutom jazere

Hra o dvoch hrdinoch, 1987

Osoby: 23 m, 6 ž, komparz

Scéna: dva priestory – v popredí obývačka v jednoizbovom byte, v pozadí dejisko westernu
Odohráva sa od piatkového večera do sobotného rána v prízemnom byte paneláka pri zamrznutom jazere v osemdesiatych rokoch.

V hre striedavo prebiehajú dva deje: základný príbeh zo súčasnosti a paródia na western. Hlavnými postavami sú Oldo Ratter a Jana. Náhodne sa stretnú pred panelákom, ocitnú sa v Oldovom byte, a tam si postupne v retrospektívnych výstupoch vyrozprávajú svoje doterajšie životné peripetie. Rany, ktoré im uštedril život, boli prisilné. Janino dieťa sa otrávil vodou chemicky znečistenou v továrni, kde sama pracovala. Vedela, že bezprostredným vinníkom je riaditeľ, a tak doňho vystrelila z poľovnickej pušky. Oldov život bol pobabraný ešte predtým, ako sa narodil. Otec si ani nestihol zobrať jeho matku za manželku, pretože ho ako imperialistického agenta udal sok v láske, využívajúc atmosféru podozrievania v päťdesiatych rokoch. Oldo, keď sa to po rokoch dozvedel, nedokázal si už zariadiť život ako ostatní normálni ľudia. Zhodou okolností to bol práve on, čo, plniac príkazy, vylial jedovaté chemikálie tak, že znečistili zdroj pitnej vody. Stratené ilúzie, nemožnosť zabudnúť na to, čo prežili, vrhá nový krehký vzťah Jany a Olda do stále nových kríz, kým nespoznajú, že práve ich pobabrané osudy sú tým, čo ich spája. Nájdu k sebe intímny vzťah. Ale ani teraz ich v hĺbke nepoškvrneným dušiam nie je dopriate šťastie. Oldo ráno vybehne zachrániť deti hrajúce sa na praskajúcom ľade a pritom zomiera.

Western, kde má ísť o život, kde sa bojuje s nebezpečnými protivníkmi, vyznieva popri príbehu Jany a Olda ako naivná rozprávka. Kladný hrdina Weston Child prenasleduje nebezpečného zločinca Slima, a pritom sa vyhne všetkým nebezpečenstvám. Svojich nepriateľov skolí jednou ranou a získa si srdce krásnej Mary Flowerovej. Keby išlo v skutočnosti všetko tak hladko, ako v podobných westernoch...

Príkoria Olda a Jany boli spôsobené sociálnymi a politickými deformáciami. Nezdravá spoločnosť sa nevie vysporiadať s hrozbou ekologickej katastrofy. V zlom ovzduší sú narušené aj ľudské osudy, trpí ľudská psychika. Ferkova hra je vážnou výstrahou pred takýmito deformáciami, pretože vidí ich vzájomnú spätosť. Z tohto bludného kruhu niet východiska, ak sa nevzopru zdravé ľudské city aj za cenu osobnej obete. Sparodovaný western v spojení s obrazom duševných utrpení mladej dvojice sa stáva angažovanou politickou hrou s aktuálnym, spoločensky veľmi závažným námetom.

REGISTER AUTOROV

Barč-Ivan, Július
Bukovčan, Ivan
Čahojová, Božena
Feldek, Ľubomír
Ferko, Andrej
Ferko, Milan
Hollý, Jozef
Horák, Karol
Hudec, Ivan – Valo, Peter
Hviezdoslav, Pavol Országh
Chalupka, Ján
Kákoš, Ján
Kákošová, Jana
Karvaš, Peter
Kočan, Mikuláš
Kováčik, Peter
Králik, Štefan
Lahola, Leopold
Lasica, Milan – Satinský, Július
Palárik, Ján
Rázusová-Martáková, Mária
Rusnák, Igor
Ševčovič, Peter
Solovič, Ján
Štepka, Stanislav
Stodola, Ivan
Štrelinger, Peter
Tanská, Nataša
Tajovský, Jozef Gregor
Váh, Juraj
Valo, Peter

VHV (Vladimír Hurban Vladimírov)

Záborský, Jonáš

Zahradník, Osvald

Zvon, Peter

REGISTER HIER

Absolútny zákaz (P. Karvaš)

Ako hryzie kôň (P. Valo)

Ako sme sa hľadali (S. Štepka)

Ako som vstúpil do seba (S. Štepka)

Antigona a tí druhí (P. Karvaš)

Bačova žena (I. Stodola)

Bezvetrie v Zuele (L. Lahola)

Bohovia Amsterdamu (J. Váh)

Čaj u pána senátora (I. Stodola)

Cesta (K. Horák)

Čierna ovca (S. Štepka)

Človečina (S. Štepka)

Deň radosti (M. Lasica – J. Satinský)

Diplomati (P. Karvaš)

Dom pre najmladšieho syna (J. Kákoš)

Dvadsať noc (P. Karvaš)

Dvaja (J. Barč-Ivan)

Ej, Ďurko, Ďurko! (M. Kočan)

Experiment Damokles (P. Karvaš)

Fatamorgána (I. Bukovčan)

Geľo Sebechlebský (J. Hollý)

Herodes a Herodias (P. O. Hviezdoslav)

Hmlisté ráno (P. Karvaš)

Hra bez lásky (Š. Králik)

Inferno (L. Lahola)

Jááánošiiík (S. Štepka)

Jánošík (M. Rázusová-Martáková)

Jánošík podľa Vivaldiho (Ľ. Feldek)

Jožko Púčík a jeho kariéra (I. Stodola)

Knieža (I. Hudec – P. Valo)

Kocúrkovo (J. Chalupka)

Kolotoč (M. Kočan)

Kráľ Svätopluk (I. Stodola)

Krčma pod zeleným stromom (P. Kováčik)

Kubo (J. Hollý)

Kúpeľná sezóna (S. Štepka)

Kým kohút nezaspieva... (I. Bukovčan)

Líšky, dobrú noc! (I. Rusnák)

Luigiho srdce (I. Bukovčan)

Matka (J. Barč-Ivan)

Medzivojnový muž (K. Horák)

Meno pre Michala (O. Zahradník)

Meridián (J. Solovič)

Metafora (Ľ. Feldek)

Meteor (P. Karvaš)

Milica Nikoličová (VHV)

Najdúch (J. Záborský)
Na juh od Jamajky (J. Váh)
Nebo – peklo (P. Karvaš)
Neznámy (J. Barč-Ivan)
Noc na zamrznutom jazere (A. Ferko)
Nultá hodina (P. Karvaš)

Omyl chirurga Moresiniho (O. Zahradník)

Pavilón B (S. Štepka)
Peter a Pavel (J. Solovič)
Playback (M. Kočan)
Polnoc bude o päť minút (J. Solovič)
Polnočná omša (P. Karvaš)
Polostrovy vianočné (O. Zahradník)
Posledná prekážka (Š. Králik)
Posledné dni Moravy (J. Záborský)
Post scriptum (O. Zahradník)
Pozor na anjelov (J. Solovič)
Pravda Svätoplukova (M. Ferko)
Predajňa 044 (N. Tanská)
Prelúdium v mol (O. Zahradník)
Proso (A. Ferko)
Prvý deň karnevalu (I. Bukovčan)
Pštrosí večierok (I. Bukovčan)

Slučka pre dvoch (I. Bukovčan)
Sólo pre bicie (hodiny) (O. Zahradník)
Sonatina pre páva (O. Zahradník)
Spolok drobnochovateľov (P. Štelinger)
Statky-zmätky (J. G. Tajovský)
Sto hodín do zatmenia (J. Kákošová)
Strašne ošemetná situácia (J. Solovič)
Studňa (B. Čahojová)

Štyri strany sveta (L. Lahola)
Súkromná oslava (P. Karvaš)
Svadba (S. Štepka)

Takmer božský omyl (I. Bukovčan)
Tanec nad plačom (P. Zvon)
Trasovisko (Š. Králik)

Umenie neodísť (L. Feldek)

Veľká parochňa (P. Karvaš)
Veža (J. Barč-Ivan)
Veža nádeje (J. Solovič)
Vlastenci z mesta Yo (P. Karvaš)
Vrabčie lásky (P. Ševčovič)

Zadný vchod (P. Karvaš)
Zámka škripí... (VHV)
Záveje (VHV)
Zažeh vlka (I. Bukovčan)
Ženský zákon (J. G. Tajovský)
Zmierenie alebo dobrodružstvo pri obžinkoch (J. Palárik)
Žobrácke dobrodružstvo (J. Solovič)
Zvon bez veže (J. Solovič)